

Пролетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 36 (3030)
5 верасня 1980 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Палессе. Пачатак верасня.

Фота Ул. КРУКА.

У ДРУЖНОЙ СЯМ'І

— Задума гэтай кнігі была такой: вачамі пісьменнікаў адной саюзнай рэспублікі глянуць на сваіх рэспубліканцаў, паказаць, чым і як жывуць яны сёння, што даў братнім народам савецкі лад жыцця, сама дружба, інтэрнацыяналізм, як сведчанне правільнасці і жыццёвасці ленинскай нацыянальнай палітыкі, якую паслядоўна праводзіць Камуністычная партыя.

Мярнуецца, што гэта будзе зборнік не толькі нарысаў. Тут, як кажуць, аўтарам шырокае поле дзейнасці. Магчыма, нехта з іх напіша паэтычны рэпартаж, нехта — падарожныя нататкі, а яшчэ нехта — лірычнае эсэ. Галоўнае, каб у творах быў розум пра сам час, бачылася жыццё братніх народаў, дружба прадстаўнікоў розных нацыянальнасцей і народнасцей, што з'яўляецца вечнай крыніцай нашай моцы і сілы.

Умоўная назва кнігі менавіта такая — «Вечная крыніца». Сакратарыят праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі пайшоў насустрач і выдзеліў палову летніх творчых камандзіровак для тых, хто будзе пісаць для зборніка, каб яны змаглі паехаць у саюзнай рэспублікі.

Некалькі такіх паездак ужо адбылося. Сяргей Панзінін, які даў цікавіцца Латвіяй, яе літаратурным мінулым, думае напісаць пра сённяшні дзень гэтага краю, увяжышы цяперашняе з днём учарашнім. У Малдавіі пабываў нядаўна Аляксандр Капусцін. З жыццём братняй Туркменіі пазнаёміўся Віктар Шымук, ва Узбекістан выязджала Вольга Іптава. Анатоль Казловіч расказаў пра Грузію КСР, Міхась Пянікрат наведае Эстонію, Мікола Гроднеў — Украіну, Алесь Масарэнка — Казахстан, Васіль Якавенка паедзе ў Цюменскую

вобласць... Будзем прасіць народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна, каб сказаў слова пра горад-герой Маскву, сталіцу нашай шматнацыянальнай Радзімы. А пра Беларусь, што квітнее роўнай сярод роўных у дружнай сям'і савецкіх народаў, напіша хто-небудзь з маскоўскіх пісьменнікаў.

— Выданне гэтага зборніка — добры працяг літаратурных узамасувязей паміж нашымі братнімі народамі, якія пачалі развівацца яшчэ ў трыццатыя гады, — заўважае У. Юрэвіч. — Тады пісьменнікі выязджалі цэлымі брыгадамі. Вынік такой паездкі ў Грузію — раман Э. Самуйлёнка «Будучыня». Грузінскі ж пісьменнік К. Лордзіпанідзе, які пабываў у Беларусі, напісаў цыкл апавяданняў пра нашу рэспубліку. У пасляваенны час кантакты ўзмацнелі і сёння сталі асабліва плённымі. Пра жыццё іншых саюзных рэспублік, краёў, абласцей пісалі ў свой час многія нашы пісьменнікі. А што тычыцца паэтаў, дык, мабыць, цяжка знайсці такую рэспубліку, якой бы не былі прысвечаны вершы.

Цяпер жа, перад чарговым з'ездам партыі, асабліва важна глянуць не толькі на жыццё сваёй рэспублікі, але і на тое, што робіцца кожным братнім народам дзеля развіцця і далейшага росту сельскай гаспадаркі і прамысловасці, эканомікі і культуры. І, вядома, убачыць, як працуюць нашы землі ў розных кутках Савецкай Радзімы. Расказ пра іх таксама знойдзе сваё адлюстраванне ў кнізе, якая яшчэ раз пацвердзіць, што дружба савецкіх народаў, іх еднасць — зарука тых поспехаў, якія здабывае краіна на шляху будаўніцтва камунізму.

ВАХТУ ТРЫМАЮЦЬ КУЛЬТАСВЕТНІКІ

На агульным сходзе работнікі культуры Браспага раёна прынялі рашэнне прысвяціць чарговому з'езду партыі 26 вахт. Сумесна з райкомам камсамола, кінафікатамі, аддзяленнем таварыства «Веды» і іншымі грамадскімі арганізацыямі каардынацыйны савет па культуры распрацаваў план іх правядзення. Галоўная задача вахт — палляпшэнне дзейнасці культурна-асветных устаноў у апэратыўным адлюстраванні ходу перад'ездаўскага сацыялістычнага спаборніцтва, перадавога вытворчага і ідэалагіч-

нага вопыту, устанавленне цеснай сувязі культработнікаў з жыццём працоўных калектываў. 26 вахт культуры — гэта 26 лепшых культурна-масавых мерапрыемстваў, якія пройдуць у сельскіх дамах культуры, клубах, бібліятэках, чырвоных кутках напярэдадні партыйнага форуму.

Першыя вахты пачаліся. У калгасах і саўгасах працуюць агітаўтапоезды і перасоўныя агітапункты, наладжваюць святы дажынак, ушанаванні герояў жніва.

М. КАЗЛОВІЧ.

КНИГАРНІ — ПАРТЫЙНАМУ З'ЕЗДУ

Шмат наведвальнікаў гэтымі днямі ў кнігарнях горада Барысава. З цікавасцю яны знаёмяцца з кніжнімі навінкамі. З мэтай шырокай прапаганды кніг на тэмы грамадска-палітычнага жыцця, міжнароднага станавішча, твораў класікаў марксізму-ленінізму ў кнігарнях горада арганізаваны кніжныя вітрыны і паліцы. Прывабна глядзяцца яны ў кнігарні «Крыніца». У самым шырокім выбары тут ёсць кніжкі па раз-

настайных пытаннях палітычнага жыцця, партыйнага будаўніцтва. Да паслуг чытачоў кнігі па гісторыі КПСС, збор твораў у сямі тамах Л. І. Брэжнева, падручнікі ў дапамогу прапагандыстам, палітінфарматарам, агітатарам, даведнікі сакратара партыйнай арганізацыі, бібліятэчна партгрупорга, даведнікі «Маладому камуністу», «СССР і саюзнае рэспублікі ў лічбах» і іншыя выданні.

П. БАРОДКА.

ПЕРАМОГА МІНСКІХ КІНАФІКАТАРАЎ

Выдатны падарунак сваёму прафесійнаму сваяму — Дню савецкага кіно паднеслі работнікі кінафікацыі горада-героя Мінска. Яны датэрмінова завяршылі пляцігадовы план абслугоўвання насельніцтва.

За гэтыя гады 85 мільёнаў глядачоў пабывалі ў дзяржаўных кінатэатрах, якіх цяпер стала 23. Пляцігодка ўзбагаціла сталіцу рэспублікі першакласнымі кінатэатрамі «Вільнюс» і «Салют». Цяпер у кіназалах горада могуць адначасова глядзець фільмы 12 тысяч глядачоў. Гэтая колькасць павялічыцца з пускам у бліжэйшы час сапраўднага палаца самага масавага мастацтва — кінатэатра «Масква» на Паркавай магістралі. Галоўная яе зала разлічана на 1100 месцаў.

Аўтаматычная апаратура, усюды ўкаранёная на працягу пляцігодкі, значна павысіла якасць даманстрацыі стужак. Паведамляючы гэтыя даныя карэспандэнту БЕЛТА, начальнік упраўлення кінафікацыі мінскага гарвыканкома А. Г.

Жукава расказала і аб вялікай арганізатарскай рабоце кінафікатараў. З дапамогай грамадскасці яны стварылі 165 кіналекторыяў, якія задавальняюць інтарэсы розных груп гараджан, дапамагаюць вырашаць маральна-этычныя праблемы выхавання і арыентавацца ў моры прафесій, вучаць бяспечны руху і кансультацыю завочнікаў. Клуб у кінатэатры «Піянер» палюбіўся школьнікам. А ў «Міры» створаны клуб «Усёй сям'ёй у кінатэатры».

Падводзячы вынікі пляцігодкі, работнікі кіно прасачылі і за папулярнасцю розных стужак у глядача. Выкананне плана немагчыма без добрых фільмаў. Своеасаблівым чэмпіёнам тут стала савецкая стужка «Масква слязам не верыць». Яе глядзель у Мінску больш чым мільён глядачоў.

З вялікай вытворчай перамогай мінскіх кінафікатараў сардэчна павіншаваў старшыня Дзяржкіно СССР П. Ц. Ярмаш.

ПРЫСВЯЧАЕЦА ЮБІЛЕЮ КАМСАМОЛА

Магілёўскія абласныя аддзяленні Саюза пісьменнікаў і добраахвотнага таварыства аматараў кнігі праводзіць літаратурныя вечары, прысвечаныя 60-гадоваму юбілею слаўнага Ленінскага камсамола Беларусі.

У вёсцы Славені Шклоўскага раёна на сустрэчу з камсамольскай пазыяй прыйшла моладзь калгаса імя Кірава і камсамольцы студэнцкага будаўнічага атрада «Маладосць». Паэт Аляксей Пёсін прачытаў «Баладу пра Федора Ракучава» — аднаго з першых камсамольцаў-сельгораў з Магілёўшчыны, а таксама лірычныя вершы. Выкладчык Магілёўскага культасветвучылішча імя Крупскай В. Ермаловіч прачытаў вершы

вядомых беларускіх паэтаў, прысвечаныя камсамолу. Таксама прапайшоў літаратурны вечар у гарадскім пасёлку Вялікічы, на які былі запрошаны юнакі і дзівачыты магілёўскіх студэнцкіх будаўнічых атрадаў «Аэліта» і «Механік». Уступнае слова зрабіў намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі райкома партыі У. Серыкаў. Кіраўнік мясцовага літаратурнага аб'яднання В. Хаўратовіч расказаў над чым працуюць маладыя бяльняніцы літаратары, і прачытаў некалькі сваіх новых вершаў. Творы, прысвечаныя моладзі і камсамолу, прачыталі члены літаб'яднання А. Пліндаў, У. Серыкаў, В. Дзераляшка.

В. АРЦЕМ'ЕУ.

НАПОЎНІЦА МУЗЫКАЙ ЗАЛА

Неўзабаве новы, 43-і канцэртны сезон. Ідуць апошнія рэпетыцыі. Здаецца, з кожнага пакоя льецца ўрачысты голас аргана...

Новы сезон Беларускай дзяржаўнай філармоніі прысвечаны вялікай падзеі ў жыцці нашай краіны — XXVI з'езду Камуністычнай партыі, і асноўная яе задача — даваць канцэрты на больш высокім прафесійным узроўні, праводзіць цікавыя літаратурныя вечары, сустрэчы з дзеячамі мастацтваў.

Адкрыццё абудзецца першага настрайніка. Прагучыць Другі фартэпіянны канцэрт Чайкоўскага, упершыню будзе выканана «Сімфанічная паэма» маладога беларускага кампазітара В. Памазова. У праграме таксама «Праметэй» А. Сірабіна, творы Д. Вердзі, Д. Шастаковіча.

Сезон абячае цікавыя сустрэчы. З творами І.-С. Баха для аргана выступіць саліст філармоніі А. Фісейскі. Упершыню Мінск наведае піяніст Л. Турадае — лаўрэат Міжнароднага конкурсу ў ЗША. Чакаем мы ў гасці Ленінградскі джэз-аркестр пад кіраўніцтвам Д. Галашчыкіна, Літоўскі камерны аркестр (саліст Я. Малінін), дырыжор В. Дудараву.

На фестывалі «Беларуская музыка востен» у выкананні «Рэвіема» Д. Вердзі разам з беларускімі выканаўцамі прымуць удзел Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла Латвійскай ССР, салісты М. Біешу, А. Абрацова. У істападзе да мінчан прыедуць камерны аркестр Вялікага тэатра СССР пад кіраўніцтвам Ю. Сіманіна і ансамбль пад кіраўніцтвам А. Лазарава. Планаўціца ванаальныя вечары А. Салаўяненкі і канцэрты піяністкі Э. Вірсаладзе. Прыемна таксама адзначыць, што ў Мінску абудзецца Міжрэспубліканскі конкурс выканаўцаў, на які прыедуць музыканты з Прыбалтыкі, Малдавіі... Аматары мастацтва з цікавасцю наведваюць творчыя вечары папулярных акцёраў тэатра і кіно В. Ланавага і А. Калыгіна.

З замежных выканаўцаў Мінск наведваюць харавая капэла з Балгарыі, арганісты з ГДР, Англіі, Канады, аргенцінскія гітарысты, камерны аркестр з Канады.

У снежні ў зале філармоніі абудуцца канцэрты VIII з'езду Саюза кампазітараў БССР. Пройдуць аўтарскія вечары кампазітараў М. Аладава і І. Лучанка...

У 300 адкрытых і абанементаўных канцэртах выступіць беларускі мастацкі калектывы і салісты, а таксама савецкія і замежныя выканаўцы. Будучы прадужаны цыклы сімфанічных канцэртаў для вучняў агульнаадукацыйных школ, навучэнцаў і выкладчыкаў музычных школ Мінска. У гэтых канцэртах (яны маюць назвы «Ча-

роўная палачка», «Музыка і жарты», «Машына часу» і г. д.) прымуць удзел юныя выканаўцы з Масквы, Ленінграда, Горкага, Вільнюса, Мінска.

У абанементаўных канцэртах для рабочых і служачых Мінскага вытворчага аб'яднання імя У. І. Леніна, завода імя С. Арджанікідзе, імя С. Вавілава і «Мінскметрабуда» прымуць удзел Дзяржаўны народны аркестр імя І. Жыновіча, ванаальна-інструментальны ансамбль «Верасы» і «Чараўніцы», выканаўцы рамансаў, майстры мастацкага чытання і інш.

Абанементаўныя канцэрты з трох канцэртаў Мінскага камернага аркестра, запрашае ў музычны падарожны: па Неапалі і Венецыі XVI—XVIII стагоддзяў, у музычны Пецярбург XVIII стагоддзя, у старую Вену на сустрэчу з музычнай Гайдна, Моцарта, Бетховена, Сальеры, Штраўса...

Дарэчы, сезон Мінскага камернага пачынаецца ў верасні: калектывы прымае ўдзел у міжнародным фестывалі «Браціслаўскія музычныя вечары». Творы Вівальды, Баха, Шастаковіча прагучаць у выкананні беларускіх музыкантаў. У іх праграме таксама Чацвёртая сімфонія Яўгена Глебава.

Хутка ачыне канцэртная зала, падарыць нам яшчэ не адну сустрэчу з чужоўным.

В. ПЯЧОРЫНА.

ЛЮБОЎ ДА «БАЦЬКАЎ, МАЦІ, БАЦЬКОЎСКОЙ ЗЯМЛІ»

НА ПЫТАННІ НАШАГА КАРЭСПАНДЭНТА АДКАЗВАЕ СТАРШЫНЯ САВЕТА ПА БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ А. І. АУЧАРЭНКА

— Аляксандр Іванавіч, што, на ваш погляд, з'яўляецца галоўным у рабоце савета па беларускай літаратуры?

— Наш савет імкнецца да аб'ектыўнага разгляду асноўных працэсаў, характэрных для развіцця сучаснай беларускай літаратуры. Ён уважліва сочыць за ўсімі яе дасягненнямі, якія могуць быць цікавымі ўсесаюзнаму чытачу. У сілу гэтага значная ўвага пры вывучэнні і прапагандзе беларускай літаратуры надаецца праблемам, якія хваляюць не толькі беларусага, а і рускага, армянскага, якуцкага чытача. Зыходзячы з гэтага, мы праводзім сумесныя даследаванні з іншымі саветамі, што дае магчымасць параўнаць розныя літаратуры, зрабіць іх вопыт агульным здабыткам.

Вялікую увагу надае савет маладой змене. Праведзена некалькі пасяджэнняў, прысвечаных творчасці маладых,

абмеркаванню новых кніг. Вядома, мы працуем у кантакце з пісьменніцкай арганізацыяй Беларусі. У нас добрыя адносіны з выдавецтвамі, маскоўскімі і ленынградскімі часопісамі, якім мы рэкамендуем лепшыя з твораў беларускіх аўтараў, дапамагаем ім знайсці перакладчыкаў.

— Якія асноўныя тэндэнцыі ў развіцці беларускай літаратуры вы маглі б адзначыць?

— Беларускае літаратура мае сёння выдатны атрад праявіў, паэтаў і драматургаў. Ёй удалося ўпісаць сваю непаўторную старонку ў літаратурны ланцук нашай краіны. Адным з вышэйшых узлётаў беларускай літаратуры з'яўляецца паназ гераізму савецкіх людзей у гады мінулай вайны. Напісана мноства выдатных твораў пра барацьбу з фашызмам: «Лёс чалавека» М. Шолыхавы, «Жыццё і мёртва» К. Сіманова, «Рускі лес» Л. Ляонава, «Васіль Цёр-

кін» А. Твардоўскага, «Батальёны проці агню», «Апошнія залпы», «Гарачы снег» Ю. Бондарова, «Сцяганосцы» А. Сячара і іншыя таленавіты творы шматнацыянальнай савецкай літаратуры, сярод іх, я ўпэўнены, ніколі не агубяцца ні «Сцяг брыгады» А. Куляшова, ні «Векнапомныя дні» М. Лынькова, ні «Трэцяя ракета», «Сотнікаў» і «Воўчя зграв» В. Быкава, ні апаленыя вайной пазмы і лепшыя вершы М. Танка, П. Панчанкі. А я ж называю далёка не ўсе творы пасляваеннага перыяду.

Разам з тым трэба сказаць, што ў беларускай літаратуры няма разрыву ў адлюстраванні даваеннага жыцця, вайны і пасляваеннага этапу. Буйны беларускі празаік І. Мележ, толькі закончыўшы ваенны раман «Мінскі напрамак», звярнуўся да гадоў свайго дзяцінства і юнацтва, каб крок за крокам па-мастацку ўзнавіць станаўленне новага жыцця ў нашай краіне. Яго раманы «Людзі на

балоце» і «Подых навалыніцы» цяпер спраўдліва ацэньваюцца як буйное дасягненне савецкай літаратуры. Заўчасная смерць спыніла работу пісьменніка над раманам «Завей, снежань» — трэцім з «Палескай хронікі». Яго справу (вядома, па-свойму) працягваюць В. Быкаў, А. Адамчык, І. Чыгрынаў, І. Пташнікаў, В. Адамчык. Увага І. Чыгрынава поўнасцю засяроджана на паназе барацьбы з фашызмам. Даследаванню маральна-псіхалагічных вытокаў нашай перамогі ён прысвяціў раманы «Плач пераблікі» і «Апраўданне крыві». Нетаропкім разгортваннем эпічнага апавядання аб перадаванай Заходняй Беларусі, бездарнай дакладнасцю і канірэтнасцю бачання жыцця прыцягвае да сябе увагу і першы раман В. Адамчыка.

— У апошнія гады шэраг беларускіх празаікаў, якія пішучы пра вайну, папоўніўся. Што, на ваш погляд, новага ўнеслі пісьменнікі больш маладога пакалення ў распрацоўку ваеннай тэмы?

— Я з цікавасцю сачу за імкненням беларускай ваеннай прозы выйсці на новыя рубяжы. Пра гэта сведчаць раманы і апавесці «Соран трэці» і «Навуменкі», «Вазьму твой боль», «Гандлярка і пазт» І. Шамякіна і інш. Я не сумняваюся ў тым, што пісьменнікі, якія не пасрадна ўдзельнічалі ў вайне, яе відавочцы, напішучы нямаля кранальных

«СПАБОРНИЦТВА—ШКОЛА Выхавання моладзі»

Так называецца выпушчаны выдавецтвам «Молодая гвардия» (Масква, 1980) зборнік артыкулаў. Матэрыялы кнігі прысвечаны пытанням арганізацыі сацыялістычнага спаборніцтва ў камсамольска-маладзёжных калектывах прамысловых прадпрыемстваў, будоўляў, у брыгадах і званнях маладых працаўнікоў сля. Аўтары артыкулаў — партыйныя і камсамольскія работнікі, вучоныя, рабочыя — расказваюць пра мэты і задачы спаборніцтва, дзеліцца вопытам работы, накіраванай на павышэнне вытворчай працы, эфектыўнасці вытворчасці і паліпшэнне якасці прадукцыі. З цікавым і змястоўным артыкулам выступае ў зборніку сакратар ЦК ЛКСМ Беларусі А. Курчак, які асабліва ўвагу ўдзяліў прантыцы распаўсюджвання ініцыятыў і пачыненняў, узмацненню эфектыўнасці спаборніцтва, неабходнасці выпрацоўкі нарматыўных дакументаў аб камсамольска-маладзёжным вытворчым калектыве.

Л. АЛЕНКІН.

КУПАЛАВА СЛОВА

На выстаўцы, якая нядаўна адкрылася ў Пушкінскім запаведніку ў Міхайлаўскім, прадстаўлены арыгінальныя экспанаты з фондаў Літаратурнага музея Я. Купалы і Мінскага абласнога краязнаўчага музея (г. Маладзечна). Сярод іх кнігі XVII—XIX стагоддзяў, узоры беларускага ткацтва, сучасная беларуская літаратура. Але самае ганаровае месца ў экспазіцыі займаюць творы Янкі Купалы, пачынаючы ад яго першай «Жалейкі» (1908). Сугучна часу і таме выстаўні прадстаўлены ў экспазіцыі работы беларускіх мастакоў Э. Агуновіча, Я. Рама-

ноўскага, Г. Паплаўскага, К. Харашэвіча, В. Шаранговіча і іншых. У дзень адкрыцця выстаўкі гучала беларуская музыка ў выкананні выкладчыкаў Маладзечанскай дзіцячай музычнай школы Людмілы і Роберта Целяпнёвых. У той жа дзень беларуская делегацыя ўшлала вянок і кветкі на магілу А. С. Пушкіна. Экскурсія за экскурсіямі едуць у Міхайлаўскае. Ніхто не праходзіць безуважна міма выстаўкі «Купалава слова», прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння вялікага беларускага паэта.

Г. ГАН.

НА МАСКОЎСКИ ВЕРНІСАЖ

Персанальная выстаўка ў Маскве — знак высокага прызнання мастака. Такого гонару ўдасноены вядомы беларускі майстар манументальнага і станковага жывапісу, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР, прафесар Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута Гаўрыла Харытонавіч Вашчанка. Масквічы і госці сталіцы ўбачаць каля ста яго работ. Сярод іх «Балада аб мужнасці», «Маё Палессе», «Непакораная», «Нафтавікі Палесся» і іншыя творы, а таксама тэматычныя палотны, партрэты,

пейзажы і нацюрморты, створаныя ў апошнія гады. На жалі, толькі на фатаграфіях і эскізах убачаць масквічы вітражы і фрэскі Г. Вашчанкі, якія ўпрыгожваюць многія грамадскія будынікі Мінска. Гэтымі днямі да іх прыбавіўся яшчэ адзін манументальны твор — дэкаратыўны вітраж у кінаатэатры «Масква» на Паркавай магістралі. Мовай фарбаў, колеру і святла ён ярка расказвае аб шматляковай гісторыі сталіцы і яе сённяшняй росквіце.

БЕЛТА.

ВЫСТАЎКА МАЛАДЫХ МАСТАКОЎ

У Гомелі адкрылася выстаўка твораў мясцовых маладых мастакоў. На ёй экспануюцца каля 200 работ жывапісу, графікі, дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Вабляць гледачоў тэматычныя палотны Віталія Дзенісенкі «Жнівень», «Дзвучаты з прафэхувалішча», а таксама партрэты, пейзажы. Мастак паказвае будні савецкіх людзей, прыгажосць роднай прыроды. Жывапіс В. Дзенісенкі саквадзіць, а вобразны лад іх лірычны. Жыццё калгаснага вёскі прысвяціў сэрцы графічных лістоў Мікалай Гуршчанкоў. Асабліва ўдалыя работы, якія расказваюць пра слаўную працу хлебаробаў. Дакладнымі лініямі, шрыхамі мастак стварае пазытыўную сюіту аб вёсцы. На выстаўцы экспануюцца творы Любы Сцяпанавай, Міхаса Кляцова, Пятра і Васіля Фей.

А. ШНЫПАРКОУ.

твораў. Разам з тым я не сумняваюся і ў тым, што пісьменнікі, якія вырасілі па сля вайны, змогуць расказаць пра яе не толькі з цікавасцю, але і, не баюся сказаць, па-новаму. У пісьменнікаў, відавочцаў вайны, ёсць свае перавагі, а ў пісьменнікаў, якія не бачылі яе, — свае. Пісьменнікі, які сам прайшоў праз вайну, паказвае яе найбольш праўдзіва і ў калізіях, і ў дэталях, што мы і назіраем у творах К. Сіманава, А. Ганчара, Ю. Бондарова, А. Чанюскага, М. Алляксеева, І. Стаднюка, В. Быкава. У прозе ж Л. Арабей, Б. Сачанкі, М. Стральцова, В. Казьмо, І. Чыгрынава, якія непасрэдна не ўдзельнічалі ў баявых дзеяннях, лёгка адчуваецца схільнасць да паглыблена-псіхалагічнага адлюстравання вайны.

— Алляксандр Іванавіч, але, як вядома, беларуская літаратура не абмяжоўваецца толькі вяснянай таматыйкай... Вядома, нельга сказаць, быццам беларускія празаікі не заўважваюць сённяшняга новага свайго рэспублікі. Але часам ім цяжка адравацца ад перажытага, і іх можна зразумець. Звернемся, напрыклад, да рамана І. Шамякіна «Вазьму твой боль». Тут рэзка адчуваецца гул мінулай вайны, але на першым плане — ужо праблемы сённяшняга сля. І Шамякіну удалося падгледзець рэчаіснасць і адлюстравачу ў сваёй кнізе многае з таго, што нараджаецца ў сучасным жыцці. Аднак, на мой погляд, больш моцна, цікава ў раманае распаўсюджана военна-тэма, асабліва ў псіхалагічным плане.

Не так даўно ў беларускую прозу прыйшоў Янка Сіпакоў. Да гэтага ён пісаў добрыя вершы. Спачатку пісьменнікі імкнуўся не адрывацца ад вайнавай тэмы, спалучаючы яе з тэмай пасляваеннага жыцця («Повець» «Крыло цішыні»). Але воль ён паспрабаваў намалюваць вобразы людзей, якія жывуць побач з намі, і з'явілася яго ланкавіна і ёмістая аповець «Усе мы з хат». Асабліва ўдаліся аўтару вобразы сучасных калгаснікаў. Можна назваць яшчэ некалькі цікавых твораў, прысвечаных сённяшніму дню. Гэта «Атланты і карыятыды» І. Шамякіна, «Зноў у Будневе» А. Курчака, творы А. Савіцкага, Г. Далідовіча, А. Жуна і іншых.

Хачелася б некалькі слоў сказаць аб развіцці публіцыстыкі. Яе стан задавальняе менш, чым развіццё беларускай прозы, драматургіі. Публіцыстыка — гэта форма літаратурнай пазведкі жыцця. І турбуе тое, што паўлёцца мала нарысаў пра сучасныя рабочыя клас. Магчыма, гэтым тлумачыцца і адсутнасць у беларускай літаратуры значных раманаў і апавесцей на вытворчую тэму.

У свой час не без падстаў крытыкавалі раманы У. Карпава «За годам год»,

Свята ў Болдзіна

Апануты ў чырвань і золата стары Болдзінскі парк днёмі зноў сустракаў гасцей. Яны прыехалі сюды з многіх куткоў краіны, каб пакланіцца зямлі, якая падарыла Пушкіну дні небылага творчага ўзлёту.

Спаўняецца 150 гадоў з таго часу, як паэт упершыню прыехаў у сваё роднае гняздо, каб «уступіць ва ўладанне паловінай сляца Кісцянева». Клопаты па ўпарадкаванні спраў і халеры каранцін затрымалі яго на некалькі тыдняў, і свет стаў сведкам чуда «Болдзінскай восені». Пушкіным напісаны тут зключчымі раздзелы рамана «Яўгеній Анегін», «Аповесці Белкіна», «Маленькія трагедыі», «Гісторыя сля Гарухіна», каля 30 вершаў.

Юбілею «Болдзінскай восені» прысвечана абноўленая экспазіцыя музея, дзе сабраны дакументы, рукапісы, пісьмы, прадметы быту, якія расказваюць аб жыцці паэта. Тут жа сёння адкрыліся мастацкая выстаўка «Пушкінскае Болдзіна» і навуковая канферэнцыя, у якой удзельнічаюць пушкіністы з многіх саюзных рэспублік краіны. Паэты і пісьменнікі — прадстаўнікі многіх народаў нашай вялікай Радзімы прымуць удзел у днях савецкай літаратуры. У запаведным гаі «Лучынік» пройдзе паэтычны фестываль.

ТАСС.

У ГАСЦЯХ — ЛАЎРЭАТЫ

Традыцыйнымі сталі святы савецкай песні, што праводзяцца штогод у польскім горадзе Зялёная Гура. Яны збіраюць дзесяткі самадзейных выканаўцаў і тысячы прыхільнікаў песеннага мастацтва Савецкага Саюза. Лепшыя са спевакоў становяцца лаўрэатамі. Сёлета гэтага ганаровага звання былі ўдасноены тэхнолаг з Лодзі Багдан Ляшчынскі, тэхнік-эканаміст з Вроцлава Аліцыя Шчацінска, пекар з Зялёнай Гуры Эдвард Швітала і студэнтка з Катавіц Эва Вітан — усяго шаснаццаць чалавек.

Нядаўна пераможцы гэтага конкурсу выступілі і з вялікім канцэртам у Беларускай дзяржаўнай філармоніі.

На здымках: спявае Эва Вітан; ля мікрафона інструментарыя Дома культуры Бернадэта Адрушэвіч і Юзэфа Хазарэвіч, удзельнікі квартэта «Шлем» з горада Эльблонг; вясёлыя песенку выконваюць філолаг Бажэна Пуза, Эдвард Швітала, Аліцыя Шчацінска, студэнтка Гранныя Фердын.

Фота Ул. КРУКА.

ПА АБАВЯЗКУ СЭРЦА

Гарачыя, напружаныя дні зараз у хлебаробаў рэспублікі. У складаных пагодных умовах ідзе змаганне за ўраджай.

Хвалюванне, якім жыве хлебароб, паклікала ў вандроўку і паэта. Два дні правёў сярод сваіх выбаршчыкаў на Лідчыне дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Максім Лужанін. Ён сустрэўся з хлебаробамі калгаса «Неман», пабываў у іншых вёсках Лідчыны, меў шэраг гутарак са сваімі выбаршчыкамі.

А. ЖАЛКОУСКИ.

ГАЛАСЫ ЎРАЛЬСКИХ САМАЦВЕТАЎ

«Мора паэзіі бязмежнага стэпу разліта па ўсім Прыўраллі. Вазьмі любую песню, і на цябе дыхне стэп, заспавае пранікнёна і журботна. Іншая справа песні прыгор'яў, яны быццам разлічаны на рэха гор — рухавы і адрыўстыя. Услыў падпяваюць Уральскія горы...» — такія словы харантарызуюць Уральскія напевы, і праўдзіваць гэтыя слоў мы яшчэ раз адчулі, калі слухалі ў нас у Мінску крывічана-чыстыя галасы самабытных народных інструментаў далёкай уральскай зямлі і чароўны спеў артыстаў. Жывеньскія гастролі Уральскага рускага народнага хору ў нас прайшлі з поспехам. Музыканты Свядлоўска прывябілі глыбінны пачуцця, тэмпераментам і, бясспрэчна, высокім прафесіяналізмам. З першых жа гунаў песні адчуваеш чысціню інтанацый, саквадзіць і магнітнасць хору, мяккі «аксамітны» тэмбр і добры лад аркестравай групы. Галоўнай задачай хор лічыць зберажэнне і ўзбагачэнне фальклорных традыцый песнятворчасці, адрыццкі новых граней у ім. Уральскія народныя хор — адзін з вядучых мастацкіх калектываў краіны.

Аб творчым жыцці калектыву я папрасіў расказаць яго ма-

стацкага кіраўніка Віктара Уладзіміравіча Бакіна.

— Канцэртна дасейнасць хору пельмі інтэнсіўная. Гастролі складаюць восем месяцаў у год. Асноўная аўдыторыя, для якой мы працуем, — гэта наш шматнацыянальны саветскі слухач. Нярэдка выступленні і за мяжой: наш калектыв пабываў амаль ва ўсіх краінах Еўропы. Вялікую радасць надючы нам сёлетнія гастролі на беларускай зямлі: мы пабылі ўжо ў Гродне, Баранавічах, Пінску, Бабруйску... Колькі прыезд у нашу сталіцу здзіўляе нас ле абнаўленнем і прыгажосцю. Вельмі краае гасціннасць мінчан. Заўсёды памяты іх цёплыя адносіны да песні...

Склад прафесійных выканаўцаў узрос да 90 чалавек. Гэта здольныя спевакі, інструменталісты, танцоры. Сярод выхаванцаў хору — вопытныя майстры: заслужаная артыстка РСФСР А. Зоріна, салісты Л. Павіна, І. Пермякоў, У. Любушкін, перспетыўныя моладзь — Л. Сульдзіна, Н. Завозіна, М. Кукушкін...

З вялікай праграмы, паказанай уральцамі мінчанам, бачыш, што ідэяная арыентацыя рэпертуару заснавана на строім захаванні нацыянальнага

духу рускай песні. Тут няма месца пагоні за модай, штучнай стылізацыі. Першараднай задачай меладычна і рытмічна-quatліваецца уральскіх прагалосных, хараводных і плясавых напеваў. Няма шумных эфектаў ад розных электронных тэмбраў. Слухач не адчувае сябе і сузіральнікам музейнай лубочнай архаікі, ён успрымае маляўнічыя жывыя вобвазы. Гэтыя сіла мастацтва майстроў з Урала, якія ведваюць сапраўднае хараства народнай творчасці.

З хорам супрацоўнічаюць таленавітыя савецкія кампазітары Я. Радзін, В. Лапцёў, Шчакалеў, Р. Тапаркоў. Тэматыка песень, танцаў, тэатралізаваных пастановаў у праграме самая разнастайная: эпас і лірыка, матывы рэвалюцыі, барацьбы за мір, праца і штодзённы побыт. Трэба адзначыць таленавітыя знаходкі балетмайстра В. Міронава, які стварае выразную і лагічную хараграфічную партытуру канцэрта, а таксама маляўнічыя інструментавыя пачуцці ансамблевай, уласцівай аркестру.

Светлы і радасны ўражанні зрабілі госці з Свядлоўска. Ваялянцін ЧАБАН.

СПРАВЫ ТВОРЧЫЯ ІДУЦЬ як мае быць. І педагогічны таксама. І грамадскіх клопатаў у яго павольна: сёлета народны артыст БССР камуніст Яўген Глебаў абраны ў парламент рэспублікі.

Здавалася б, колькі тых клопатаў: штотысяч у дэпутата Вярхоўнага Савета толькі адзін прыёмны дзень. Але такі ўжо неспакойны народ — выбаршчыкі: бывае, наведваюцца да Глебава нават у кансерваторыю, па тэлефоне звяртаюцца з самымі рознымі жыццёвымі просьбамі, пісьмы пішуць. І аб задавальненні кожнай просьбы трэба хадайначаць перад кампетэнтнымі арганізацыямі. Такі дэпутацкі абавязак.

Пакуль што, напэўна, нельга сказаць: «архіў дэпутата». Бо які ж гэта архіў? Тут, у яшчэ танклівай папцы, дакументы, якія маюць дачыненне да надзённых пытанняў і ад якіх будучыя пытанні таксама пэўным чынам залежаць. Напрыклад, кватэрнае пытанне. З ім звязаны самыя шматлікія і спрэчныя просьбы. Дамагчыся станоўчага выніку на гэтым клопатным участку дэпутацкай працы, ведама ж, нялёгка. Але першы такі вынік ужо ёсць.

Дэпутат Глебаў хадайначаў за паліпшэнне жыллёвых умоў для сям'і, якая займае аднапакатную кватэру: муж, жонка, трое малых. І вось — адказ: сям'я ўключана ў асобны спіс на атрыманне жыллошчы ў першую чаргу. Гэта ўжо не галаслоўная абяцанка. Гэта — закон у дзеянні, гарантыя правоў савецкай сям'і: дакумент будзе, так сказаць, матэрыялізаваны. І гэта, можна не сум-

нявацца, важна для мастакоўскага і грамадзянскага сумлення Яўгена Глебава. Разам з тым, сваю ролю сам ён ацэньвае вельмі сціпла. Як і мае быць. Завуць жа дэпутата слугой народа нездарма...

Ёсць, вядома і «прасіцелі» з

займаецца ў Ленінградскім электратэхнічным інстытуце. Музыцы не вучыўся, але гэта яго сапраўднае захапленне. Іграе на гітары, піша песні. Яны на студэнцкіх святах адзначаюцца прызамі. Я не мог параць, варта ці не варта гэтаму

кацы і культуры. Вясной тут вивучалася пытанне аб выкананні Закона БССР «Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры». Яго камандзіравалі ў Маладзечанскі раён і на Мядзельшчыну. Вандроўкі па населеных пунктах, назіранні і гутаркі, кансультацыі ў навуковых спецыялістаў... Як вынік з'явілася падрабязная даведка, падпісаная дэпутатам Глебавым. Колькі ўражанняў, розных — захапляючых і прыкрых — тояць гэтыя пяць старонак машынапісу!

Аказалася, што сям-там помнікі гісторыі, архітэктуры, мастацтва (некаторыя маюць значную культурную каштоўнасць) апынуліся па-за ўвагай мясцовых савецкіх органаў. Вось, напрыклад, выдатны помнік архітэктуры 1754 года, касцёл у Мядзелі: рэдкі ў Беларусі тып храма-ратонды. «Не выкарыстоўваецца. Выламаны вокны, дзверы, унутры захламанна, пашкоджана тынкоўка звонку. Мэтазгодна адрастаўраваць у бліжэйшы час (пакуль разбурэнні невялікія) і размясціць музей, тым больш, што касцёл знаходзіцца ў раённым цэнтры». Падобны вывад і дэпутацкай праверкі ў вёсцы Засвірэ: помнік архітэктуры ранняга барока (1713 г.), манастыр і касцёл на беразе возера Свір; можа быць выкарыстаны для турысцкіх мэт...

Яўген Аляксандравіч раска-зваў, як уяўляе ён сабе, напрыклад, канцэртны залу ў адноўленым памяшканні былога касцёла, арганіяны вечары. «Возьміце ў Вільнюс нарачанскіх курортнікаў, а ўзяцца — будзе што паказаць і навокал. Урэшце, гэта дзяржаўная справа...»

Інтэрэсы мастака і дзяржаўнага чалавека сугучныя. І ў сваіх разважаннях ён звяртае ўвагу на тое, як з алімпійскай нагоды парупіліся гаспадары Мінска. Як ажылі-запрыгажэлі раней непрыкметныя, шэранькія, а цяпер па-новаму пафарбаваныя старыя камяніцы. Які святочны стаў ансамбль дамоў па вуліцы Савецкай і Валадарскага... Якую б эстэтычную аса-лоду далі адноўленыя старажытныя будынкі ў мястэчках — і жыхарам, і гасцям-турыстам! (Знамянальна, што ледзьве не праз дзень, як гутарылі мы з Яўгенам Глебавым, было апублікавана паведамленне пра пастанову Савета Міністраў БССР «Аб мерах па паліпшэнні аховы, рэстаўрацыі і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры ў Беларускай ССР»).

...А справы творчыя ідуць як мае быць. Першы акт балета «Маленькі прынц» можна лічыць закончаным; у другім драматургія ўскладняецца і праца будзе, прызнаецца кампазітар, цяжэйшая. З Міністэрства культуры СССР яму прапанавалі напісаць твор да XXVI з'езда Камуністычнай партыі. Хутчэй за ўсё гэта будзе песня, прысвечаная Радзіме. Рабіць дзяжурны ўрачысты твор — не па правілах кампазітара Глебава: «Для пачатку трэба мець добры патрыятычны тэкст. Шукаю вершы змястоўныя і свежыя. Ад гэтага залежыць пастаноўка і вырашэнне далейшай задачы. Работа над новым творам напярэдадні партыйнага з'езда асабліва адказная. Хочацца выканаць яе дас-тойна».

С. БЕРАСЦЕНЬ.

КЛОПАТ МАСТАКА, КЛОПАТ ДЭПУТАТА

неабгрунтаванымі прэтэнзіямі. Засмучаюць яны яго. А цікавях і хвалююць яго лісты накіраваныя таго, які ён пракамуніраваў:

— Напісала жыхарка Оршы. Яна глядзела тэлерэпартаж аб маёй сустрэчы з выбаршчыкамі — як кандыдата ў дэпутаты. Звярнула ўвагу на маю біяграфію: што быў на спецыяльнасці чыгуначнік, а потым пайшоў у музыку. І вось яна просіць парад для сына. Ён

хлопцу мяняць спецыяльнасць. Адказаў, што трэба, відаць, да-вучыцца. А ў Ленінградзе, такім буйным культурным асяродку, малады чалавек можа паказацца музыкантам-спецыялістам. Калі штосьці замінае пра-кансультавацца там, няхай прыезджае ў Мінск. Можа, наша сустрэча дапаможа яму вызначыць далейшую дарогу...

Дэпутат Глебаў — член пастаяннай камісіі Вярхоўнага Савета БССР па народнай аду-

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Выключэнні

Ёсць і птушкі,
Што не лятаюць.
Ёсць і людзі,
Што знелюдзелі.
Ёсць і тайны —
Зусім не тайны.
Ёсць і будні —
Нібы нядзелі.

У шкарлупіне адной
Два зерні:
Там і правіла,
І выключэнне.

Балада пра сучаснага Рабінзона

Японскі салдат больш чым дваццаць гадоў хаваўся на востраве ў Ціхім акіяне ўцёкшы ад другой сусветнай.

(З часопіса).

Мір крывёй здабылі, а ён
На самым краёчку свету
Сніў пра мір (неадчэпны сон!)
Ды шукаў на абед крэветак.

Падрасцала дзятва, а ён
Прывыкаў да нябёс і хваляў.
Ён хаваўся ад страшных дзён,
Што ў памяці грукаталі.

Ветэраны сівелі. І ён
У адзіноце сівеў ад думаў,
І зліваўся ягоны стогн
З акіянскім бясконцым шумам.

Стаў турмою надзейны спрат.
З асравочка,
дзе здані блудзяць,
Нас заве рабінзон-салдат:

— Людзі, дзе вы?
Пачуйце, людзі!..

Ён — ахаяра.
Ахвар не судзяць.

У магазіне, дзе таўпяцца
Да закрыцця,
дзе модніц раць,
Няма, ўказваючы пальцам,
Прасіла штосьці паказаць.

А прадаўшчыца раздражнёна
Ёй падавала зноў і зноў
Кулон, значок, фігурку з лёну,
Затым драўлянае пано...

Пры гэтым лялася злосна,
Аж пабялеўшы: гэта? не?
Нахабства ўскручаныя васы
Кусалі моцна
і мяне.

Мне б заступіцца за жанчыну!
Ласкавы бог
мне даў язык!
А я пальчатку камячыла.
Я прамаўчала. Голас знік.

Дасюль
над той хвілінай чорнай
І над сабою
суд вяршу.
Мычыць пакутліва мой сораг
Ды пальцам
торкае ў душу.

Страшная казка

Трэцякласнік, вучань В. А. Сухамлінскага, склаў казку аб Краіне Бесклапотных.

У бесклапотных
будняў не бывае,
У бесклапотных
памяць спачывае.
Успомніць жыхары не маюць часу,
Адкуль яны пайшлі і хто яны,
Бацькоў імяны, матчыны наказы,
Мінуўшыну іх роднай стараны.

Забылі, хто ім узараў палеткі,
Хто пасадаў бярозы ля ракі —
Забылі ўсё!

І нас пужае гэта,
Мы не адтуль! Мы ім не сваякі!

А ты — што мову родную адкінуў,
Як лахманы,—
ты не з тае краіны!

Такі спакой у вочках немаўляці,
Як у прыродзе ранняю вясной.
Зярняты ручаёў не прараслі,
З ружовых губак
слоўца не зляцела.

Такі спакой у вочках немаўляці,
Што хочацца паверыць у бяссмерце.
Дзіця, што покаўка:
вось-вось праклоне ліст.
Дзіця — само жыццё.
Хвала дзіцяці!

У чалавеку
Людское мне дорага,
Я жадаю
Мець часнага ворага.
Каб не нес падарункі
У мой дом,
Каб у сэрца не шыўся
Вужом,
Не глядзеў каб
У вочы мне,
Быццам сябра чайлепшы,
А не
Люты вораг.
Хай — тварам у твар!
Хай маланкі
Між гнеўных хмар!
Хай грывоты
Пужаюць неба
(Пры варожасці
Так і трэба!)
І —
Ачысціцца небакрай.
Вораг ворагам
Будзе хай!

Рака-працаўніца.

Фота У. Л. КРУКА.

КНИГАПІС

КРЫМ ОПІС

А. В. Собалеўскі

образ В.І. Леніна на беларускай сцэне

А. САБАЛЕЎСКІ. Вобраз У. І. Леніна на беларускай сцэне. З серыі кніг «Юным аб прыгожым». На рускай мове. Мінск. «Народная асвета», 1980.

Аўтар запрашае юнага чытача ў тэатральныя залы на спектаклі з вобразам правдыра рэвалюцыі, стваральніка нашай партыі і Савецкай дзяржавы У. І. Леніна ў цэнтры падзей сцэнічнага твора. Ён кажа аб незвычайную складанасць творчай задачы, якую бяруць на сябе драматург, рэжысура і выканаўца ролі ў такіх выпадках. І ў храналагічнай паслядоўнасці А. Сабалеўскі далучае чытача да тых глыбокіх творчых пошукаў, якія вялі ў галіне сцэнічнай Ленініаны дзеячы беларускага тэатра. Здабыткі і адкрыцці, зробленыя П. Малчанавым, Б. Платонавым, А. Трусам, Ф. Шмакавым, А. Даброціным, А. Логіна, вым, раскрываюцца даследчыкам у папулярнай форме, каб было адчувальным імённе выканаўцаў ролі, улічышы і скарэставаўшы вопыт папярэднікаў, заглябіцца ў свет самага чалавечнага чалавекі і самага выдатнага палітычнага правдыра. Перадаўшы агульную атмасферу спектакляў, А. Сабалеўскі падрабязна расказвае, якім чынам артыст дамагаецца знешняга падабенства, выпрацоўвае бліскую да ленінскай манеры размаўляць, рухацца, як ён спасцігае новыя грані вобраза. Аўтар слухна падкрэслівае, што аднаму выканаўца ў адным спектаклі немагчыма даць поўнае ўяўленне аб гэтай непаўторнай асобе, і таму калектывны вопыт выканаўцаў ролі вельмі каштоўны для далейшай распрацоўкі творчых праблем, што звязаны з увасабленнем ленінскага вобраза на сцэне.

Кніга ілюстравана здымкамі эпізодаў з розных спектакляў. Тыраж яе 31 тысячы экзэмпляраў.

А. АРЦЫМОВІЧ.

ДАЮНО РУПЛА МНЕ ВЯРНУЦІА. Да гісторыі аднаго выдання твораў Аркадзя Куляшова. З таго часу сталіся лісты паэта. Яны і памогучь больш дакладна ўзнавіць некаторыя падрабязнасці гэтай гісторыі.

У чэрвені 1963 года А. Куляшоў звярнуўся ў Дзяржаўнае выдавецтва БССР, дзе я тады прапанаваў, з просьбай выдань двухтомнік яго выбраных твораў. Адчуваў, што пасля цяжкай хваробы, якую нядаўна перанёс, яшчэ не хутка зможа пачаць працу над новымі вершамі і перакладамі.

Тады якраз рыхтаваўся да разгляду на калегі Міністэрства культуры БССР праект нашага плана выданняў на 1964 год, і мы ўключылі ў гэты план яго двухтомнік.

Думалася, што такая прапанова асаблівых пярэчанняў не сустрэне. Аж не. Запярэчылі прадстаўнікі кнігагандлёвых арганізацый. Аднак калегія вырашыла запланавань двухтомнік паэта і прапанавала выдавецтву выпусціць яго як падарунковае выданне невялікім фарматам і памерам (16 аўтарскіх аркушаў). Было таксама выказана пажаданне, каб гэты двухтомнік і зместам адрозніваўся ад папярэдняга, каб у яго ўвайшлі новыя творы, якія паэт да сваёй хваробы апублікаваў у перыядычным друку.

Пра ўсё гэта я напісаў А. Куляшова, які быў тады на Нарачы. Папрасіў яго хоць зольшлага прыкінуць змест тамоў для анатацыі ў выдавецкім плане.

Адказваючы мне (адказ датаваны 4 жніўня 1963 года), А. Куляшоў прызнаўся, што яму мой ліст «бздэрасці не прынёс», што такое змянішчэ не памеру выдання наводзіць яго «на вельмі сумныя думкі». Ён спадзяваўся, што зможа ўключыць у двухтомнік усё лепшае з напісанага больш чым за трыццаць пяць гадоў літаратурнай працы. Была яшчэ адна прычына для засмучэння. «Ты, пэўна, разумеш, — дзяліўся ён сваімі турботамі, — што гэта дало б мне рэальную магчымасць пасля цяжкай хваробы не думаць некаторы час аб такіх непрыемных рэчах, як заробкі. І наогул я не ведаю, як складзецца ў мяне жыццёбыццё, у тым ліку і служба, бо справа, як сёння высветлілася, на праўку пакуль што ідзе слаба».

Пазіцыя работнікаў кнігагандлю яго не здзівіла: тады ад іх часта — нават у друку — можна было пачуць размовы аб тым, што паэзія нібыта перастала карыстацца попытам у чытача. Справа была, вядома, не ў чытачы. Не ўмеючы, а то і не жадаючы па-сапраўдному заняцца вывучэннем патрэб чытачоў, яны, дзе толькі можна было, стараліся перашкодзіць выданню паэтычных кніг, прапаноўвалі для іх самыя мізэрныя тыражы. А. Куляшоў расказаў у гэтым лісце, што на ўласным вопыце пераканаўся, як дрэнна распаў-

сюджваецца ў нас паэзія: нядаўна яму спатрэбілася паслаць знаёмым свой збор твораў, і нідзе ў мінскіх кнігарнях жонка не змогла купіць ніводнага камплекта. «А недзе на складах, — абураўся ён, — марынуюцца ці солішча тысячы экзэмпляраў».

Не выклікала энтузіязму ў паэта і прапанова накоп новых вершаў: «Мне прапаноўваць уключыць у двухтомнік і новыя вершы, а я, прызначна, спадзяваўся іх выдань

мяне з каляіны, — пісаў ён. — Відаць, я зрабіў памылку: рана пачаў цікавіцца сваімі справамі...»

А далей у лісце гаворка пайшла пра справы: «Калі выдавецтву зараз трэба назвы твораў, якія павінны ўвайсці ў двухтомнік, то арыентуйся на спіс, які я табе даслаў у папярэднім лісце — вершы старыя і новыя. «Грозную пушчу» ў змесце я пакіну, бо лічу яе асноўнай з маіх работ, можа быць, толькі аднесу яе ў другі

асобнай кніжкай. Гэтую кніжку прашу выдавецтва ўключыць у план 1964 года. Яна не будзе вялікай. 2-3 аркушы і то пры ўмове, што я за восень што-небудзь напішу. Але думаю, што ўсё ж гэта справа рэальная».

Канкрэтных меркаванняў пра змест двухтомніка ў гэтым лісце А. Куляшоў не выказаў. Яму хацелася больш пэўна ведаць думку выдавецтва аб яго агульным памеру. «Шаснаццаць аркушаў для двухтомніка вельмі бедна, — зазначыў ён, — бо такога выдання я не ўяўляю сабе без наступных рэчаў: 1) «Хлопцы апошняй вайны», 2) «Сцяг бригады», 3) «Прыгоды цымбал», 4) «Дом № 24», 5) «Простыя людзі», 6) «Новае рэчышча», 7) «Толькі ўперад», 8) «Песня аб слаўным паходзе», 9) «Грозная пушча». А калі да гэтага дадаць вершы, то ўжо не 11 тысяч радкоў будзе, а самае малое 15. Але ці зможа тут пайсці насустрач мне выдавецтва? І калі зможа, то ў якіх памерах?»

Улічваючы пажаданне аўтара, у выдавецтве вырашылі павялічыць памер яго двухтомніка прыкладна да 22-23 аркушаў. Была ўпэўненасць, што згодзі кіраўніцтва Галоўвыда і Міністэрства культуры на такое павелічэнне атрымаем. Я адразу паведаміў пра гэта А. Куляшова. Папрасіў яшчэ раз узважыць мэтазгоднасць уключэння ў двухтомнік новых вершаў. Мне здавалася, што так будзе лепш, што новыя творы выклічуць большую цікавасць чытача да выдання.

Праз некалькі дзён з Нарачы прыйшоў ліст, датаваны 9 жніўня 1963 года. Ён засмучыў мяне. А. Куляшоў паведаміў, што стан яго здароўя рэзка пагоршыўся і цяпер яму цяжка займацца якімі-небудзь справамі. «Надзвычайная нервовая ўзбуджанасць і павышэнне крывянога ціску часова выбілі

том» (падкрэслена аўтарам ліста.—Я. К.).

Больш дакладны змест паабяцаў прыслаць, як толькі крыху ачуніе.

Наступны ліст (ад 31 жніўня 1963 года) быў кароткі. У ім А. Куляшоў паведаміў, як ён вырашыў размясціць матэрыял у тамах і што новыя вершы дашле да 1 снежня, пашкавіўся, калі трэба здаваць у набор рукапіс двухтомніка.

Прышлі з Нарачы яшчэ два яго лісты — адзін не датаваны (на штэмпелі мядзельскага паштамта дата 10.9.63) і другі ад 19 верасня 1963 года. Датчылі яны ў асноўным практычных пытанняў, звязаных з падрыхтоўкай выдання.

У першым, не датаваным, лісце А. Куляшоў спачатку адказаў на маё запытанне, каму лепш даручыць уступны артыкул. «Я быў бы не супраць, — раіў паэт, — каб яго зрабіў Бярозкін, які многа пісаў пра маю творчасць і да вайны, і пасля яе». А далей ліст быў даволі вялікі падрабязна выклаў свае меркаванні наконт зместу двухтомніка і анатацыі да яго. «Наколькі двухтомнік выбраных твораў, пісаў ён, — то я і лічу, што ў яго павінна ўвайсці сапраўды выбранае, тым больш, што выходзіць ён да п'ятдзесцігоддзя».

У лютым 1964 года А. Куляшоў спаўнялася пяцьдзесят гадоў. Да яго юбілею і прымяркоўваўся выпуск двухтомніка выбраных твораў. «Спадзяюся, — жартваў паэт, — што тут вы (выдавецтва) з аўтарам з прычыны такога выпадку канфліктаваць не будзеце».

На Нарачы ён збіраўся прабыць яшчэ месца два-тры, таму ўсё дэталі падрыхтоўкі выдання ўзгадняў па пошце. У гэтым лісце, адказваючы, мабыць, на маю прапанову, пісаў: «Я катэгарычна супраць таго, каб у двухтомнік увай-

шлі «Крыўда» і «Антон Шандабудыла», бо гэта рэчы, на сутнасці, вучнёўскія. Калі што і даваць з ранняга перыяду, дык гэта толькі вершы ды і то многа, а так радкоў 1000 з 1927 па 1938 год. Вершы я адбіру сам. З вершаў пазнейшага перыяду таксама я адбіру толькі тия, якія лічу найлепшымі, — не больш дзюх тысяч радкоў і, нарэшце, вершы «З новай кнігі» — 1100 радкоў. З паэм я лічу патрэбным уключыць «У зялёнай дуброве» (у дапрацаваным, у асноўным скарачаным, выглядзе), «Хлопцы апошняй вайны», «Сцяг бригады», «Простыя людзі», «Новае рэчышча» — усё гэтыя рэчы і вершы раняга і пазнейшага перыяду павінны скласці першы том». Новыя вершы, паэмы «Толькі ўперад», «Песня аб слаўным паходзе» і вершаваная хроніка «Грозная пушча» прызначаюцца для другога тома. «У такім выглядзе, — гаварылася ў лісце, — двухтомнік будзе складацца сапраўды з выбраных твораў... Карыстаючыся тым, што са здароўем стала лепш, я з 1 верасня займаўся гэтай прыкладкай і цяпер складаю двухтомнік і думаю, што хутка, можа з аказіяй, перападу табе рукапіс».

Рукапіс сапраўды неўзабаве пастуіў у выдавецтва. А. Куляшоў вельмі цікавіла, як будзе аформлена выданне, і я паведаміў яму прапановы мастацкага рэдактара. Фармат 70X108 1/32 паэту спадабаўся. «Я прапаную, — напісаў ён 19 верасня 1963 года, — нават меншы фармат, якім выдадзена «Грозная пушча» вамі ў гэтым годзе — 60X90 1/32, для вершаў гэта яшчэ лепшы памер». Спадабалася яму вёрстка ў зборніку яго паэзіі, выдана ў Балгарыі, і ён папрасіў гэтак жа вярстаць вершы ў двухтомніку: «12 радкоў (тры строфы) на першай старонцы з пераносам іншых на другую і трэцюю старонкі». Ён разумее, што пры такой вёрстцы пойдзе больш паперы, але хацеў, каб кнігі выглядалі прыгажэй, бо, на яго думку, «прыгожая вёрстка — гэта прываба для чытача, якому, як ні кажыце, абрыдлі яшчэ і стандартныя выданні». На жаль, аддзел мастацкага і тэхнічнага афармлення не палічыліся з гэтай просьбай паэта.

У свет двухтомнік выйшаў у 1964 годзе, калі выдавецтва мела ўжо назву «Беларусь». Выйшаў ён агульным памерам больш за 23 аркушы, быў прыгожа аформлены і карыстаўся добрым попытам у чытача. Як і пажадаў аўтар, праводу для яго — «Вобраз чалавекі, вобраз часу» — напісаў Р. Бярозкін. А. Куляшоў вельмі строга падышоў да адбору твораў. Змясціў зусім небагата вершаў даваеннага часу. Не ўключыў паэм «Прыгоды цымбал» і «Дом № 24», якія спачатку меркаваў надрукаваць у двухтомніку. Асобны раздзел у другім томе складала яго славуная «Новая кніга».

Янка КАЗЕКА.

У свет двухтомнік выйшаў у 1964 годзе, калі выдавецтва мела ўжо назву «Беларусь». Выйшаў ён агульным памерам больш за 23 аркушы, быў прыгожа аформлены і карыстаўся добрым попытам у чытача. Як і пажадаў аўтар, праводу для яго — «Вобраз чалавекі, вобраз часу» — напісаў Р. Бярозкін. А. Куляшоў вельмі строга падышоў да адбору твораў. Змясціў зусім небагата вершаў даваеннага часу. Не ўключыў паэм «Прыгоды цымбал» і «Дом № 24», якія спачатку меркаваў надрукаваць у двухтомніку. Асобны раздзел у другім томе складала яго славуная «Новая кніга».

Янка КАЗЕКА.

У апошнія гады прадметам гаворкі нашай крытыкі ўсёй частей з'яўляюцца пытанні маралі, што, натуральна, выклікана пільнай увагай да гэтай праблемы літаратуры. Але не толькі. Нярэдка

М. Круль. Месячны конь. Аповесці. На рускай мове. Першая кніга празаіка. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1980.

крытыка (выконваючы сваю місію своеасаблівага інстытута грамадскай думкі) глядзіць на тую ці іншую з'яву шырэй літаратурнага кантэксту, уступаючы ў палеміку з пісьменнікам, выносячы на суд чытацкай аўдыторыі свае контрдавады, меркаванні. Мне падалася цікавай гаворка ў такім плане ў сувязі з

кнігай Міхаіла Круля «Лунная лошадь», у якую ўвайшлі дзве аповесці — «Второй производственный» і «Аповесць, якая дала назву кнізе».

Паспрабуем прааналізаваць маральны ідэал, персаніфікаваны, як правіла, у стаючым героі. У Круля ён ёсць, і не адзін. Яго агульны воблік як бы збіраецца з некалькіх персанажаў, якія ў нечым дапаўняюць адзін аднаго, у чымсьці паўтараюць (аб гэтым — пазней), у цэлым, відаць, даючы аўтарскае ўяўленне аб сучасным героі. Адрозна ж назаву імяныя увасабленні такога «героя» — старшы інжынер міністэрства будаўніцтва Ігар Акбарав і яго сябры па службе Геннадзь Дараган і Валаяцін Бялоў (аповесць «Второй производственный»), журналіст Аляксандр і яго сябра Антон Гіляроўскі, прафесіянал і рамантык «калыму» ці «шабашкі» з аповесці «Лунная лошадь». Увогуле з апошнім усё крыху складаней, але

толькі на першы погляд. Можна, канечне, было б дапасваць да гэтага спісу і постаці іншага плана — напрыклад, супер-дзелавага і супер-удачлівага Трэфімава або супер-высакароднага «Філосафа». Гэтыя персанажы з розных аповесцей, але справа не ў гэтым: мне хацелася ўстанааіць тыпалагічную агульнасць, тым больш, што яна лёгка бачыцца ў творах.

Я не выпадкова агаворваю прафесійную прыналежнасць герояў, бо, нягледзячы на гэтую неістотную розніцу, усё яны нясуць у сабе агульны пачатак, я б сказала, валодаюць адзіным асабовым цэнтрам — характар, сістэма мыслення, іерархія маральных каштоўнасцей і г. д. аж да моўнай манеры. У гэтай сказана не ў дакор аўтару (акрамя, хіба, апошняга), урэшце — гэта сведчыць аб нейкай цэласнасці канцэпцыі, адзінстве ўяўленняў аб сучаснасці. (Працяг на стар. 6—7).

КНИГАПІС

Сяргей
Грахоўскі

Дзве аповесці

С. ГРАХОЎСКІ. Дзве аповесці. Сэрыя «Бібліятэка беларускай прозы». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

Творчасць Сяргея Грахоўскага — паэта і празаіка — добра вядома не толькі ў нашай рэспубліцы, але і за яе межамі. Яго кнігі выходзілі ў выдавецтвах Масквы, а таксама ў перакладах на іншыя мовы народаў СССР.

І вось — новае перавыданне... На гэты раз — аднатомнік, што папоўніў папулярную «Бібліятэку беларускай прозы». Аповесці, якія склалі змест аднатомніка, варты таго, каб былі чытаць яшчэ раз прайшоўшы жыццёвымі сцяжынамі герояў, далучыўся да іхнага багацця ўнутранага свету.

«Ранні снег» — няпростое жыццё беларускага інтэлігента, што выйшаў з народа, гартваў свой характар у суровыя гады Вялікай Айчыннай вайны, у час змагання з фашызмам.

Другая аповесць — «Рудабельская рэспубліка» (дарэчы, па ёй на кінастудыі «Беларусьфільм» створаны мастацкі фільм, а ў Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Я. Коласа і Гомельскім абласным драматычным тэатры пастаўлены спектаклі) — пабудавана на дакументальнай аснове.

Аўтар праўдзіва паказвае, як пад кіраўніцтвам бальшавікоў усталявалася ў Рудабельскай воласці Саветская ўлада, якой народ верыў і якую падтрымліваў.

І. ФЕДАРАУ.

ЧЫТАЮЧЫ ПЕРШЫЯ КНІГІ Уладзіміра Саламакі і Артура Цяжкага, я часта задаваў сабе адно і тое ж пытанне: а што ж усё-такі апавяданне як жанр? Браў за ўзоры творы нашых класікаў і прыходзіў да вываду: апавяданне — малы твор з малой колькасцю дзейных асоб, у якім апавядаецца пра адну ці некалькі падзей, праз якія выяўляецца дынаміка духоўнага свету герояў (або аўтара, калі апавяданне лірычнае). У гэтым — і цяжкасць жанру. А калі пададзены факты і не паказана іх дыялектыка? У беларускай літаратуры ёсць яшчэ адно паняцце: абразок. «Над Бугам» і «Пяць лыжак заціркі» — наглядныя ўзоры апавядання і абразка. Да прыкладу, шмат якія мініяцюры Я. Брыля можна разглядаць менавіта як абразкі, г. зн. фрагменты, карцінкі. Вартасць такой карцінкі бывае вышэйшая за буйнамаштабнае і шырокафарматынае палатно.

Пра А. Цяжкага я пісаў ужо ў «Малодасці», адзначаў ягонае апавяданне «Яблыкi». Гэта сапраўды апавяданне, бо там ёсць дыялектыка фактаў: ёсць адрозненне, процілегласць, супярэчнасць, канфлікт і развіццё, без чаго дыялектыкі не бывае. Цяпер перад намі — першая кніга апавяданняў. Можна адразу адзначыць, што гэтага аўтара ад У. Саламакі адрознівае багацейшая мова, багацейшая ёмістасць дэталей, большая лаканічнасць. А Цяжкі абпіраецца на народную фразеалогію. Праўда, ёсць у кнізе словы і словазлучэнні, якія псууюць уражанне: матыка стала матыгай, дзікум — дзікаром і г. д. Незразумела, чаму ён піша: «змахваецца і ў другі раз б'е». Можна ж напісаць без гэтага «ў», якое, дарэчы, стракаціць не ў аднаго А. Цяжкага. Думаецца, гэтага можна было пазбегнуць пры больш уважлівай падрыхтоўцы рукапісу да друку.

Горш іншае. У кнізе, дзе больш за дваццаць твораў, — ад сілы яшчэ апавяданняў, астатняе — абразкі, эскізы. Менавіта як эскізы чытаецца «Даруй мне, Віка», бо тут шмат інфармацыі — скорэагаворкі. «Віку ён пакінуў. Жыццё цягла Аркадзя па розных дарогах, сустракаліся розныя людзі». Ён вяртаецца. «Знаёмы двор,

знаёмы ганак. Слабы стук у дзверы». Вось ён у хаце. «Заўтра, Аркадзя, пагаворым, заўтра. Добра?» Аўтар нас інфармуе пра героя, гісторыя ягонае душы застаецца вядомай толькі яму. Як абразкі, пасвойму цікавыя, чытаюцца і «Матацыкл», і «Падарунак», і «Сенсацыя», і іншыя творы. Тут ёсць людзі, але людзі з гатовым светапоглядам, характарам. Аўтару нічога не застаецца, як паказаць гэтага чалавека. Тут, скажам шчыра,

паказаць нам станоўчага героя. Яўмен і ў калгас першы пайшоў, і за ўдаву заступіўся, і сам школу будаваў, і ўдовінаму сыну памагаў, і бедным людзям свой паёк аддаў, і настойку, а не гарэлку п'е. Факты фактамі, але і думка патрэбна, думка, якая б пранізвала ўсё апавяданне, і настраёнасць, якая ствараецца моўнымі сродкамі. Пра мову мы трохі казалі. Скажам больш: імкнучыся падаць як мага больш фактаў пра героя,

мае першае апавяданне ў кнізе («Далёкі блізкі бераг») насяражвае сваёй надуманасцю. Анатоль Чубаты звальняецца з войска ў запас чамусьці не ў лістападзе — снежні, як звычайна, а ў кастрычніку, ягоная былая ўхажорка ў кастрычніку, калі да сесіі ў ВУНУ добрыя два месяцы, сядзіць у парку са шпаргалкамі, а раней яна, кандыдатка ў медалісткі, не мінала ўвесну, перад выпускнымі экзаменамі, ніводнага вечара на танцыля-

Свабодная фантазія і законы жанру

ПРА ПЕРШЫЯ КНІГІ МАЛАДЫХ

А. Цяжкаму ўласціва пачуццё меры.

Мера — катэгорыя эстэтычная. Ёсць мера жанру, і паводле гэтай, ідэальнай, меры мы мяркуюем аб эстэтычнай каштоўнасці твора. У апавяданні патрэбна не біяграфія чалавека, а ягонае развіццё, прагрэсіўнае ці рэгрэсіўнае. Імкненне расказаць біяграфію героя часта прарываецца і ў А. Цяжкага, але найбольш яно відавочнае ў творах У. Саламакі. Тут атрымліваецца парадокс: сукупнасць фактаў не працуе на твор, на ідэю. Гэта можна растлумачыць і недахопамі кампазіцыі, калі ідэя, думка знікаюць за сцяноў фактаў і імён, і тым, што самі факты не паказваюць гісторыю чалавечае душы. Парушэнне меры прыводзіць да таго, што некаторыя творы У. Саламакі чытаюцца як расцягнутыя газетныя нарысы, як белетрызаваная фактаграфія, хаця і з белетрыстыкай тут не ўсё ж след. Вось, напрыклад: «Усцягваючы апошняе бярыю, у Аўдолі, якая была з Яўменам на версе, перацёрлася вярўка».

Гэтае апавяданне («Яўменава хата») характэрна ў многіх аспектах. Аўтар вырашыў

У. Саламаха збіваецца на інфармацыйнасць, а ў інфармацыйнасці — мала душэўнасці. Што ж да ідэі, то яна — у апошнім абзацы: «Апоўдні, калі па-вясноваму цеплаватыя промні яшчэ толькі спрабавалі растапіць наледзь на шыбах Яўменавай хаты, калі на шэрых галінках ліп уселіся чырванарудыя снегіры, з вуліцы да ганка людскімі нагамі была пратаптана глыбокая сцежка. З якога боку ні паглядзі, свяціліся вокны. У Яўменавай хаце не было глухой сцяны». Скажам так: людзі пратапталі сцежку, бо трывожыліся, ці не памёр стары, хворы і адзінокі Яўмен, які да паўдня не выходзіў з хаты. Гэта натуральна чалавечая трывога. Калі б у хаце жыў не Яўмен, а, скажам, Хведар, было б тое самае. Вось тут якраз і не атрымалася сувязі ідэі і ўсяго выкладзенага матэрыялу. Да таго ж думка, што адкрыты людзям, шчыры чалавек не застаецца адзін, даволі нацягнутая: ці мала добрых людзей памірае ў адзіноце?

Малады аўтар, хацеў таго ён ці не, паспрабаваў напісаць нешта ідылічнае. Гэта імкненне да ідылічнасці праглядаецца і ў іншых творах. Ужо са-

цоўцы. Цікавая метамарфоза? Яшчэ цікавей, што ў той час, калі цвіце чаромха, кароў выганяюць на ранкі. У гэты час кароў звычайна запасваюць. Задаеш сабе пытанне: а калі ўсё гэта было? Задаеш таму, што ў апавяданні вяскоўцы яшчэ паліць купальскія кастры, снуюць па сталічным вакзале з мяшкамі і клункамі, не ўмеюць наліцца з аўтамата газіраванай вады, трубяць у рог, гоняць статак (апошняе і ў апавяданні «Пакой з акном на вёску»).

Мы пасміхаліся б з гэтае рамантызацыі, калі б не звальняванне ўсіх бед на горад. Ліпы «ў горадзе, на чужыне (!)... задыхаюцца сярод камяніц і асфальту. Тое ж можа быць і з ім (Анатолем Чубатым. — А. С.), калі застаецца тут». Сустрэўшы на вакзале вясковую цётку, якая плакала па нябожчыку сыну, Анатоль «падумаў, што горад для яе... з гэтага дня стане самым вялікім горад. Ён забраў сына». Нарэшце, горад, які забраў Анатолеву каханую, «забарэ зоры, вясковыя ночы, іх фарбы і гукі». І пад канец — сентэнцыя пра тое, што адзінота хат, платоў, буслянкі — у пастаянстве. Калі наадварот, то

УВАСАБЛЕННЕ ГЕРОЯ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Хто ж такі герой М. Круля? Які яго родавыя, ці што, аднакі? Адрознаваў, яны не вельмі багатыя і разнастайныя. Гэта ўжо вядома нам у жыцці і ў мастацтвае так званы «дзелавы чалавек», чалавек гарадскі, паказаны галоўным чынам у сферы сваіх вытворчых інтарэсаў. Сапраўды, чым, напрыклад, адрозніваецца адзін ад аднаго Ігар Акбараў з «Второго производственного» і журналіст Аляксандр з «Лунной лошади»? Прынцыпова — нічым. Заўважу, што абедзве аповесці напісаны ад першай асобы (імяны гэтых «апавядальнікаў» названы вышэй), што таксама надае творам своеасабліваю аднатоннасць. Абодва героі — як кажуць, добрыя, прыстойныя людзі, работу сваю робяць добрасумленна, хоць зорак з неба, праўда, не хапаюць. Камусьці трэба быць і проста добрасумленным чалавекам. Нават, скажам, сярэднім. Але ж і апошняя якасць не выключнае станоўчасці. Ды, урэшце, на выключэннях трымаецца свет, калі можна так сказаць. І вось гэты гуманны дэмакратызм пісьменніка не можа не прыцягваць. Але насцярожвае іншае: Абодва героі надзвычай інфантальныя — у роздуме, учынках, планах і

марах. А абодвум жа — за трыццаць.

І Аляксандр, і Ігар маюць вельмі слабае ўяўленне аб рэальным жыцці і нават аб сваёй прафесіі. Не выпадкова, мабыць, Трафімаў неаднойчы прысаромлівае міністэрскага работніка Ігара Акбарава, калі гаворка ідзе аб элементарных пытаннях вытворчасці. І зусім ужо дзіўна тое, што старшы інжынер Акбараў у даволі салідным узросце адпраўляецца ў глыбінку на пасаду галоўнага інжынера БМУ — так сказаць, пачынаць усё «з азоў». Канечне, мне могуць запрэчыць, што гаворка ідзе пра больш глабальныя праблемы — аб рэканструкцыі ўсёй сістэмы ўпраўлення будаўніцтвам і г. д. Але ж літаратуру спецыяльны тэмы цікавыя ў сувязі з асобай. А асоба гэтая ціха — хай адносна ціха! — сядзела ў крэсле чыноўніка міністэрства восем гадоў і, мабыць, яшчэ б столькі прасядзела, калі б не рашэнне зверху. Прынамсі, ніякіх звестак аб рашэнні самога Ігара Акбарава змяніць свой лёс мы не маем. І тут ужо не бацьца дзіўным, што герой лічыць «дзёрзкім рашэннем» пазваніць каханай жанчыне. Дзіўным здаецца іншае: як ён «адважыўся» пазваніць? Не інакш як размова з міністрам падштурхнула яго на такі смелы ўчынак.

Не вельмі далёка адышоў ад свайго двойніка і журналіст Аляксандр («Лунная лошадь»). Яго інфантилізм падобны на найўнюю утопію. Каб растлумачыць яе сэнс, прыйдзеца сказаць некалькі слоў аб сюжэце аповесці. Справа ў тым, што журналіст, як своеасаблівы «нелегальна-спецыяльны карэспандэнт», едзе з кампаніяй шабашнікаў на Паўночную чыгунку, дзе і працуе сумленна месяц. Слова «сумленна» ў дадзеным выпадку не можа гучаць двухсэнсоўна — брыгада з пяці чалавек «укалявае» (выкарыстоўваю тэрміналогію аўтара і яго герояў), як кажуць, да крывавага поту, і прытым робіць высякародную справу — выраतोўвае чыгунку, дзе катастрофічна не хапае рабочай сілы. Яно, канечне, і праца на знос, і плата адпаведная. Антон Гіляроўскі, кіраўнік і, нейкім чынам пэўна «шабашнага рамяства», разумее праблему адсутнасці рабочай сілы ў некаторых раёнах краіны, можна сказаць, дзяржаўна. «Я разумею, — кажа ён, — нікога не прымуся працаваць. Канстытуцыя ёсць права на адпачынак. Але ў далёкіх раёнах недахоп рабочай сілы. А нехта ж павінен іх асвойваць. З каго-небудзь павінны выдаць кроў камары ды слепні! Нехта павінен абмарожваць сабе твар пры пяцідзесці градусах. Сядзець у цёплым закутку перад тэлевізарам — вось гэта амаральна». Стоп. Кропка. Вось мы і дабраліся да праблемы маральнасці. Але, уласна, чаму «сядзець у цёплым закутку перад тэлевізарам» — «амаральна»? Калі ты «укаляваеш» у тым жа Мінску, Маскве ці Ленінградзе, ці амаральны твой адпачынак, які ты правёў, скажам на Балтыйскім моры? Інакш кажучы, каму

супрацьпастаўляе Антон сябе? З кім ён спрачаецца? Вынікі высвятлення гэтай спрэчкі не зусім суцэльныя. Аказваецца, Антон не можа сябе супрацьпаставіць паўнацэнным працаўнікам, а толькі «бічам», дармаедам. Аўтар, а разам з ім і герой-апавядальнік заўважаюць гэтае несупадзенне слоў Антона з унутранымі запатрабаваннямі яго душы: «Ён прагнуў улады, але бязмежна панавачы мог толькі над нікчэмнымі, скавнымі, баязлівымі чалавечкамі — алкаголікамі і скнарарамі. Сам таго не ведаючы, ён папаў пад іхнюю пату». Да таго ж мы даведаемся, што ў дзяцінстве Антон марыў стаць спартыўным лётчыкам, але мара не здзейснілася (чаму — аб гэтым аповесць замоўчвае), а дзіцячы рамантызм дзіўным чынам трансфармаваўся ў рамантыку «шабашнага рамяства», далёкіх вандраванняў — на жаль! — і па доўгі рубель. Нездарма Антон ганарыцца тым, што ў яго на кніжцы трыццаць тысяч, якія даюць «незалежнасць»: «таму, да каго ты вымушаны падлабунвацца ці перад кім будзеш маўчаць, я пры тых жа абставінах магу «засандаліць пад зад». «Засандалванне» ж заключаецца ў тым, што з кастрычніка па сакавік Антон аціраецца дзе-небудзь у чарговай «канторы» (за плячамі мае не што іншае, як «наргас»), а з вясновым ветрам адпраўляецца «шабашыць» — і ў той жа час «сумленна».

Увогуле быццам вымалёўваецца даволі цікавая і нават каларытная постаць, аднак цябе не пакідае адчуванне, што яна ўсё ж выдуманая. Узятая яна не з рэальнага жыцця, а як бы злеплена з вядомых літаратурных штампаў. Патрэбен апошні штырх. І штырх гэты ў аповесці

атрымаецца: хто пастаянны, той адзінокі. Гэта — ужо заяўка на філасофію. Мабыць, адсюль і неакрэсленасць настрояў, і няпэўнае становішча падзей на лініі часу, і абстрактнасць разважанняў.

Мусіць, У. Саламаха здаецца, што філасафічнасць прозы — якраз ва ўсім гэтым. Аднак уся філасофія зводзіцца да канкрэтных намераў Анатоля: ідуць да вёскі, ён адчувае, што «душою аддзяляецца ад яе». Аказваецца, пастаянства, якое нараджае адзіноту, можна пераадолець. Пабачышы, што каханая ля цырка сядзе ў машыну да нейкага валасціка (навошта былі ёй шпартгалкі — зноў пытанне), Ана-толь думае: «...два гады работы ў калгасе — і я прыеду да цябе на такім жа легкавіку, у такой жа вопратцы (у пацёртых да дзірак джынсах і ў кашулі ў пеўнях. — А. С.) і мо з такой жа прычоскай». Далоў пастаянства, будзем мяняцца! Быў добры трактарыст — стану піяномам у пацёртых навігах, бо ёй падабаюцца такія, а не трактарысты.

Дзеля чаго патрэбна было напластаванне ідылічных ды «рамантычных» карцінак, дзеля чаго класіцы горад, дзеля чаго, калі тут самая сапраўдная банальная мяшчанская свядомасць? Сучаснае, энтэраўскае, мяшчанства хварэе на падвоенасць: яно за гарадскі камфорт, але яму хочацца вясковага паветра і сырадою, яно не супраць вёскі, але там трэба працаваць да смага поту — і таму яно за горад.

Не ў абстрактных разважаннях філасафічнасць мастацтва — яна выяўляецца праз глыбіню спасціжэння логікі душы і ўменне выказаць яго ў дакладнай фразе, трапнай дэталі. У гэтым і інтэлектуальнасць мастацтва. На жаль, У. Саламаха становіцца на той уяўна філасофскі і ўяўна аналітычны шлях, калі да з'яў падыходзяць «з аднаго боку і з другога боку». Гэты шлях ён не апраўдаў сябе ў прыродна-знаўчых навук, тым больш ён не апраўдаваў сябе ў чалавечым ведаванні, бо гэта фармаль-налагічны шлях, а ёсць жа шлях дыялектычнай логікі.

Агаціна, героя апавядання «Бар'ер», «напаткала фіяска (1) на рабоце, у творчасці,

крах у каханні — адно дапаўняла другое: што можа быць яшчэ горш?» Не будзем звяртаць увагу на пунктуацыю, звернем яе на іншае. Дадзена інфармацыя — зададзена праблема: дзе прычыны? І вось аўтар, паводле схемы, спачатку разглядае творчае, а потым — асабістае жыццё героя. Амаль такі ж падыход і ў «Эцюдах ля старога млына», быццам творчасць не частка асабістага жыцця, быццам асабістае жыццё — не творчасць, быццам чалавек падзяляецца на палавіны. А калі дадаць сюды, што У. Саламаха зноў імкнецца раскажаць усю біяграфію герояў, не правёўшы адпаведную селекцыю матэрыялу, не падпарадкаваўшы яго адной, галоўнай думцы, то мы зноў чытаем нешта нахшталь нарысаў. Адыходзячы ў бок ад галоўнага, аўтар вымушаны сканцэнтравана нашчаваць на нашы ўвагу такімі фразамаі: «І вось паўтарым, ідуць на эцюды...», «Дык вось, дачакаўшыся новага навучальнага года...» Іншы раз аўтар забывае нешта павадамі і піша: «Трэба сказаць яшчэ».

Чытаючы гэтыя два апавядання, не разумееш, за што някескія, здаецца, мужчыны любяць кепскіх жанчын. Ірына, жонка Агаціна, патрабуе ад яго грошай, не цікавіцца ягонымі справамі, ужо стаўшы жонкаю, даведваецца, што ён кінадакументаліст. Гэтая Ірына, калі няма мужа, знаходзіць сабе сябра на ноч. Амаль такая ж і сяброўка мастака Жылевіча з «Эцюдаў ля старога млына». Сяброўка таму, што Жылевічу «здаецца», што «ён нават захахаўся». У яго работа ў галаве, а ў яе — гулі. Жылевіч то быццам кахае, то быццам сумняваецца, што можна ажаніцца, а Ліна ўпэўнена, што ён ажаніцца. І вось у кампаніі развясняюць «зорных хлопчыкаў» з'яўляецца неспадзявана перад ім. Жылевіч жа, якому толькі здавалася, што ён захахаўся, баіцца яе страціць. Баіцца страціць сваю Ірыну і Агаціна, дарма што наставіла рогі. Ён гатовы «даравать усе крыўды», «забыць іх, выкрасліць з жыцця, каб ісіі разам». Не кажучы, што з жыцця, не выкрасліць таго, што было ў жыцці, цікава задаць пытанне: дзе, дзе матывы, маральныя, эстэтычныя, біяла-

гічныя, нарэшце, якімі кіруюцца героі ў сваім дачыненні да герані?

Дзесяць твораў у кнізе У. Саламахи, і цяжка які-небудзь назваць лепшым. Хіба «Бляск старой падковы», «Зімінне футра»? Дый у гэтых апавяданнях ёсць агрэхі. У «Зімінне футра» пра Ігната сказана: «Моцны ён быў тады, смелы. (...) І плечы ў яго шырокія былі...», а на стар. 137 Ніна, якая кахала Ігната, сустрэўшы яго праз гады, вохае: «...божа мой, ды ён зусім не змяніўся: такі ж хваравіты з твару, такі ж худы...» Як звязць адно з другім, вядома аўтару, у якога шула стала назойнікам жаночага роду, цікавасць ператварылася ў цікаўнасць, а кухар стаў поварам. У «Бляску старой падковы» зноў-такі падводзіць мову, стыль.

Можна было б пахваліць апавяданне «На ўзмежку радасці»: мова тут някеская, хіба што ў сказе «У такі час Ігнатвіч ехаў у вёску прадаць хату няжочыка-бацькі» не патрэбен злучок. Але вось Ігнатвіч бачыць здалёк ліпу, якую пасадзіў разам з бацькам. Ігнатвічу няма сарака год, а калі садзілі ліпу, яму было недзе адзінаццаць. Значыць, ліпе, дваццаць з хвосцікам. Малая ліпа, і нешта не верыцца, каб на такой захацелі рабіць сваё гнездо буслы. Ігнатвіч едзе ў вёску ў сярэдзіне лета, г. зн. у той час, калі сама падростаюць буслыняты. У канцы ж апавядання мы чытаем, што бусел і бусліха (бо два буслы з аднаго гнязда) разам бодзяць па лузе. Звычайна ў такі час нехта з дарослых буслоў застаецца ў гнязде. Няхай гэта дробязі, згодзімся, галоўнае ў тым, што Ігнатвіч, расчулены ўспамінамі пра былое, рашае парваць са сваім мяшчанскім жыццём, канфіліктуе з Крысцінай (не Хрысціна таму, што гараджанка). Успаміны пра былое, пра бацьку, Пецьку. Гэтага Пецьку Ігнатвіч падбіваў зрэзаць ліпку на вівісток. Тое, што цяпер расце ліпа, — не Ігнатвічава заслуга, а Пецькава; ён закінуў сцізорык у бульбу. (Дарэчы, сцізкі робяць тады, калі сама пачынае хадзіць сок у дрэве, калі бульба яшчэ не расце). Добра, што вырастае ліпа. Успамінае наш герой і Пецьку. Можна было б паверыць,

што ўспаміны абуджаюць Ігнатвіча, штурхаюць яго на рашучы крок, ды вось гэты самы Ігнатвіч па-ранейшаму перакананы, што жыццё ў сябра выйшла «няскладнае, кароткае». Цытуем далей.

«Яму (Пецьку. — А. С.) пался школы вялікую будучыню прарочылі настаўнікі, а Пецька ўсё жыццё руль круціў. І загінуў няскладна, а мог бы жыць ды жыць...»

...Пецька падставіў на Чарнецкім мосце пад міжгародні аўтобус, у якога адказала (не адмовіла, а адказала. — А. С.) кіраванне, свой «газік».

Лёгка сказаць «падставіў». А можа, і не падставіў, можа ўсё адбылося нечакана: аўтобус урэзаўся ў Пецькаву машыну, а людзі зрабілі з яго героя... Хто гэта па сваёй ахвоне на такое пойдзе? Ды калі, дапусцім: свядома, — што з таго? Другія жывуць, а цябе няма...»

Вось гэты Ігнатвіч, які лічыць, што ўдалае жыццё не за рулём, а ў мяккім крэсле, Ігнатвіч, які блюзнерчыць, зневажае памяць сябра, раптам хоча жыць па-новаму. Не верыцца. Для паўнакроўнага, багатага жыцця Ігнатвічу не хапае багацця душы, духоўных патрэбнасцей.

Законы жанру, меры жанру вымагаюць ад апавядальніка сцісласці ў падачы матэрыялу і адначасова ёмістасці гэтага матэрыялу, дакладнасці кожнае дэталі. Апавяданне — гэта мікраповесць, і У. Саламаха імкнецца да яе, да стварэння буйнамаштабных вобразаў, але ні стыль, ні дэталі, ні кампазіцыя не прыведзены ў суразмернасць і таму вельмі мала працуюць на вобраз, ідэю, таму ягоныя творы выглядаюць сырымі, выглядаюць як вынік паспешлівай працы, дзе фантазія часам не падпарадкоўецца законам жанру, а факты не адпавядаюць рэальнаму стану рэчаў.

Калі Уладзімір Саламаха толькі авалодвае жанрам апавядання, то Артур Цяжкі ў такіх творах, як «Яблык», «Шэры кот», паказаў, што яму пад сілу і апавяданне. Хочацца думаць, што маладыя празаікі больш удумліва паставяцца да законаў жанру, да яго меры, бо толькі тое, што адпавядае меры, завецца дасканалым.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

КНИГАПИС

В. МАРОЗАЎ. Вачу бераг. Нарысы. На рускай мове. Для сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1980.

Імя Вячаслава Марозава добра вядома чытачу, асабліва ж — юнаму. Думаецца, з цікавасцю сустрэне ён і яго новую кнігу «Вачу бераг». На гэты раз аўтар раскажае дзецям аб жыцці, рабоце і падарожжах суднаў, якія носяць імёны піянераў-герояў, што аддалі сваё жыццё ў барацьбе за Савецкую ўладу, за свабоду роднай краіны.

Чытачы «пабываюць» у В'етнаме, Індыі, Тайландзе, Малайзіі, Японіі, шмат даведаюцца не толькі пра гэтыя «экзатычныя» краіны, але і пра жыццё ў іх сваіх равеснікаў, хлопчыкаў і дзяўчынак, што жывуць у галечы і нястачы. Як з жывымі, «сустрэнуцца» яны з тайландскім хлопчыкам і яго сястрычкай — прадаўцамі каносавых арэхаў, смелым Судзірам з Індыі, які, нягледзячы на свой невялікі ўзрост, даўно ўжо выходзіць у акіяны лавіць рыбу; змяломам Рамешам з гэтай жа краіны.

Цікава напісана пра Японію, пра сістэму выхавання дзяцей у гэтай краіне, яе непаўторную прыроду.

А. ХРАЛОВІЧ.

ёсць. Дакладней, іх нават два. Першы — чыста моўны, дэкларатыўны. Другі — падзейны (пазіцыя героя-апавядальніка ў дзеянні, дзе і адбіўся ў поўным бляску той самы інфантылізм).

Цытую думку апавядальніка: «Шмат сустрэкаў я на сваіх дарогах людзей, захопленых працай. Любоў прафесіі і пасады: ад асенізатара да касманаўта і ад п'яніцы-грузчыка на шклопрыёмным пункце да кіраўніка саліднай установы (не магу стрымацца ад спакусы адзначыць усё ж такі рызыкаўнасць, мякка кажучы такіх паралелей! — Г. Е.). Безумоўна, Антон быў аддадзены шабашнічому рамяству, рамантызаваў яго і напэўна прымаў блізка да сэрца сваю грамадскую неўзаконенасць. У блізкасці, а то і ў поўным супадзенні інтарэсаў з патрэбамі грамадства ён не сумняваўся. Ды, відаць, так яно і было».

Гэты амаль ці не гімн Антону ўзмацняецца яго смерцю ад рукі падонка. Смерць Антона як бы здымае намечаны аўтарам супярэчнасці яго характару і надае яго вобразу амаль што арэол пакутніка — усе далейшыя ўчынкі героя-апавядальніка нібы абсвечаны Антонам, яго смерцю. І нібы забываецца, што герой сам вінаваты ў сваёй смерці — «падонак» адпомсціў яму за тое, што ён, Антон, паставіўся з пагардай да яго, у сваім імкненні «кіраваць» задумшчы ў чалавеку яго апошнія чалавечыя правыя.

Зрэшты, герой-апавядальнік, а разам з ім, мяркуючы па ўсім, і аўтар, адносячыся з глыбокай пашанай да Антона-сябра, Антона-рамантыка, усё ж «папраўляюць» яго — прапаноўваецца такая ідэя: наступным летам супрацоўнікі

газеты, дзе працуе журналіст Аляксандр, едуць на Поўнач «пабіваць» дзікуноў-шабашнікаў — так сказаць, газета ў ролі ініцыятара эшалону адпускіноў. Ідэя санкцыяніруецца рэдактарам: «Вось яна, эпоха індустрыялізацыі. Дабіраем, значыць, і да шабаша». Вядома, праблема нястачы рабочай сілы ў «дзікіх раёнах» — праблема дзяржаўная. Праўда, не справа літаратуры вырашаць народнагаспадарчыя праблемы — дэ-факта таго, што яны пастаўлены. Можна прапанаваць і вырашэнне. Але — якое? Тое ці іншае вырашэнне — зноў жа паказчык сталасці асобы. Прапаноўвае пасылаць эшалоны адпускіноў напамінае утопію. Бо логіка патрабуе працягу. Уявіце сабе шматтысячны атрады журналістаў, навуковых супрацоўнікаў, дактароў, настаўнікаў і гэтак далей, якія добраахотна замянілі свой адпачынак (заслужаны, трэба сказаць) на самаахвярную і неабходную, куды ўжо тут дзенешся?) працу на паўночнай чыгунцы ці дзе-небудзь у іншым «дзікім» раёне. Неяк нават здзіўна, што падобная наіўная думка магла прыйсці ў галаву даросламу чалавеку, журналісту, герою аповесці «Лунная лошадзь», і аўтар ёй даў «дабро», ніяк — ні сюжэтам, ні моўна — не выказаўшы сваёй пазіцыі.

Падобныя праблемы не вырашаюцца вельмі такім аматарскім спосабам, з кандачка, з наскоку, па прынцыпу «прышоў, убачыў, перамог».

Усё гэта, несумненна, накладвае свой сумніцельны адбітак на ўяўленне аб маральнай і грамадзянскай сталасці героя, ды і прымушае ўсумніцца ў правільнасці разумення пісьменнікам пэ-

ных жыццёвых сітуацый. Вось, у прыватнасці, яшчэ адна аналогія. У абодвух творах (асабліва ў «Втором производственном») нямаю разваг пра эпоху НТР, але гэтыя развагі так і застаюцца словамі. Эпоха — нібы дзяржурны антураж, а сітуацыя і людзі — нібы зусім з іншай эпохі.

Сюжэт той і другой аповесці яўна імкнецца да меладраматычнага — фатальнае каханне ў «Втором производственном» (тут добрасумленна ўзноўлен «вандроўны сюжэт» пра двух каханых адной жанчыны, падобных адзін на аднаго як дзве кроплі вады — адзін з іх, вядома, трагічна загінуў) і рамантычна-трагічна смерць у аповесці «Лунная лошадзь» ад рукі бандыта — сітуацыі настолькі літаратурныя і амаль што ў жанры «жорсткага рамана», што не «ўпісваюцца» ў наш імклівы час. Але ж і людзі, пастаўленыя ў шаблонныя абставіны, таксама часам пачынаюць напамінаць літаратурныя стэрэатыпы. А ўжо між героямі-апавядальнікамі абедзвюх аповесцей дык смела можна паставіць знак падабенства. У таго і другога нават у запасе эрудыцыі існуюць адны і тыя ж звесткі — у прыватнасці, пра каханак Паганіні, што таксама, нават пададзенае ў іранічным кантэксце, выклікае сумніцельны рэзананс.

Я б не стала звяртаць увагу на такія «дробязі», калі б яны не сустрэкаліся надта часта і не стваралі гэты гуліва-легкадумны тон апавядання. Аўтар і яго персанажы наогул не супраць пагуляць у словы, прытым робіцца гэта абсалютна ў ідэнтэчнай манеры. Прыкладу прыклады: (у арыгінале) «...брал у

него пятерку взаимы, надо отдать. Он седой, элегантний и мудрый. Есть в нем что-то эйнштейновское». «Челуха, — улыбается капитан. На его лице ликование подводника, торпедированного вражеский корабль с первой атаки. — Этого добра у меня хватит» (гаворка ідзе пра выпіўку, ні больш, ні менш. — Г. Е.). Альбо: «Марциальные воды. Петруши Первого работа». Ці: «И поэтому на коне здесь всегда были заказчики. У кого глотка луженей, тому и пихаешь кусок».

Я прывяла прыклады гаворкі розных персанажаў (іх можна прыводзіць бясконца). Не хачу сказаць, што «лёгкасць» стылю М. Круля заўсёды непрыёмна ўражае слых, безумоўна, ёсць у гэтай моўнай расказанасці і свая прыцягальная свежасць, але ўсё ж аўтар так захапляецца жангліраваннем слоў, што нават дапускае элементарную непісьменнасць, называючы, напрыклад, Зеўса богам «старажытнарыйскіх абывацеляў», у той час як нават начытаныя дзеці сёння адрозніваюць старажытнагрэчаскую і старажытнарымскую назву бога-грамавержца. А такія ж неадакладнасці падрываюць веру чытача ў героя!

Заканчваючы размову пра кнігу Міхаіла Круля, хачу яшчэ раз падкрэсліць, што ў ёй ёсць нямаю цікава пастаўленых праблем, заявак на цікавыя характары, але нестася глыбіні пісьменніцкага бачання, і, думаю, што да праблемы героя нашага часу (гэта было, ёсць і будзе заўсёды праблемай праблем мастацтва) пісьменнік толькі дакрануўся.

Галіна ЕГАРЭНКАВА.

Калі на Прыпяць глядзіш вясною, неяк асабліва адчуваеш веліч вады — яна так шырока разлілася, што чайка без аддыху не пераліціць з берага на бераг. Прыпяцкую паводку трэба бачыць не з гарадской узбярэжнай і не з пірса буйнога порта, а хоць бы з палубы рэйсавага цеплахода. За бортам будучы пралываць нячастыя вёскі з вуліцамі, залітымі вадою, з лодкамі, прычаленымі ля веснікаў, з невялікімі гаёчкамі, што растуць проста з блакітнай вады. Прамільгне паром з пасажырамі, і ты здзівішся, і табе падасца незвычайнасцю, што гэтая ўмоўная суша не выглядае адзінокай і згубленай сярод мора. Я не агаварыўся. Як жака паданне, гісторык і падарожнік Старажытнай Грэцыі Геродот быў на Прыпяці ў час паводкі і мясціну гэтую палічыў морам. І надта ж дзіўна, калі ў моры, сярод злінялага за зіму трыснягу, адкрываецца выспа памерам на дзве далоні, на якой стракаецца вуліц,

тора. Рокат і чырвоны агонь вельмі марудна, але няўхільна набліжаюцца. Потым шырока над вадою плыве гудок рудавага...

Ноч хавае ў сабе якуюсці таемнасць. Востра блішчаць зоркі. Блізкасць вады спараджае ў душы водгалас трывогі. Смуткам мінуўшчыны ажываюць легенды пра беглых людзей Літвы, што сляліся тут; пра магутнага Давыда, імя якога згадвае ў «Слове» Баян, — сталіца ўдачлівага князя стаяла непадалёк адсюль; пра вікінгаў, якія па Прыпяці везлі балтыйскі бурштын у далёкую Візантыю... І так шмат прыгожства ў гэтай таемнай мінуўшчыне, такая загадкавая красавіцкая ноч, столькі прычальнай сілы ў зіхатлівай вадзе, што думка застаецца тут назаўсёды — стукіць ў сэрцы...

Ранкам вёска ажывае. Вуліцы напаяюцца плёскатам вёслаў. На шырокіх пласкадонках ездавыя павязуць дзяцей у школу; ад малочных ферм паважна і паволі адчаліць нагужаныя біёнамі лодкі, і яны будучы нагадваць сабой велізарныя гусіныя гнёзды; адчаліць катамараны, на якіх пастухі павязуць на далёкую пашу статак. Дзесьці на выспе затрашчыць пускач трактара. На вялікую ваду выйдучы пасля зімовага адпачынку маторкі — працаўнікі Палесся. За дзень ім трэба будзе пабываць на рыбацкіх тонях, на пасеках, ля

— Добра гудзе, шайтан! — горда жа Фама, быццам гэта ён сам прыдумаў і самалёт, і яго грозны гул. — Як твая Ляксева сірэна!

Тым годам, калі вайна канчаткова павярнула на захад, вясной ля Беражкоў паявіўся нямецкі браніраваны кацёр. Ён ішоў асцярожна, навобмац, углядаючыся ў незнаёмы фарватэр, які ў час разводдзя цяжка адшукаць і вопытным рачнікам. Каля Чортавага калодзежа партызаны з гарматы ўдарылі па кацеры. І ён пайшоў на дно.

Калі паводка апала, на водмелі, што пачынаецца за старыцай, паказаўся з вады фашысцкі кацёр з прабітым бортам. За гады вайны запасы жалеза ў беражкоўскага кавала скончыліся, і ён пачаў каваль лемяхі з нямецкай брані. Тады кавалёў сын Ляксеў і зняў з кацера сірэну. Пазней Ляксеў служыў на флоце, пасля службы вярнуўся дадому, пайшоў у порт і неўзабаве стаў капітанам. Ляксеў адшукаў у кузні старою сірэну і паставіў яе на свой буксір. Гула трафейная сірэна так, што за дзве гадзіны ведалі ў Беражках аб набліжэнні Ляксева да вёскі.

У рачнікоў работа цяжкая, аднак прывабная тым, што ўсю зіму капітаны ў адпачынку. Гэта спадабалася Ляксею. Зіму ён праводзіў дома. Але гадоў з дзясцць назад пайшоў Ляксеў з Беражкоў раней, чым звычайна, не дабыўшы да канца свайго зімовага адпачынку. Бачыў я яго ў той дзень, калі ён пакідаў Беражкі. Ляксеў рашуча і цвёрда крочыў у кірунку да шашы, і нават у змроку можна было бачыць злосць і непахіснасць на яго твары. Гэтыя ягоньня ўцёкі з вёскі я адразу спалучыў з Алёнай — дачкой Сіняўца. У Алёну былі закаханы ўсе беражкоўскія хлопцы. Была яна дзяўчына прыметная. Усё ў яе было прыгожае, адкрытае — ад русай тугой касы і лёгкай паходкі да сініх вачэй; нават цёмная радзімка над верхняй губой рабіла Алёніну ўсмешку асабліва пяшчотнай, яркай. Ляксеў таксама быў хлопцам статным. Днём ён памагаў бацьку ў кузні, а вечарам прыходзіў у клуб і прыносіў з сабой свята: лэдзіў вечары, арганізоўваў лекцыі, расказаў пра караблі, на якіх служыў. Форма на ім заўсёды была новая, добра прыгнаная, цяльняшка па-флоцку сціплая, фуражка ледзь набакір; увесь ён свяціўся сілай, маладосцю, якойсці гнуткай лёгкасцю, якой прырода ўзнагароджвае людзей гарачых, рэзкіх, справядлівых. І, вядома ж, ні Ляксеў, ні Алёна не маглі прайсці міма адно аднаго.

Аб тым, што Ляксеў пасварыўся з Алёнай, вёска даведлася адразу ж. Усе чамусьці былі ўпэўнены, што Ляксеў больш ніколі не паявіцца ў Беражках. Алёна хадзіла паніклая. Вочы пабляклі, касу не заплятала, на здароўканны стрэчных не адказвала. Казалі, што маці яе тэйком ездзіла ў Гальцы па бабу, каб тая адпаіла Алёну травамі...

Потым прыйшла паводка. Беражкі апанавалі вясновыя турботы: пацягнуліся міма буксіры, пачалі заходзіць у вёску лодкі прыезджых, рачнікі прывозілі ўгнаенні, а пасля рачнікоў прыплыла ў вёску вялікая баржа-самаходка, грузаная цяжкімі бетоннымі слупамі, матарамі, экскаватарамі, лябёдкамі, пад'ёмнымі кранам. З машынамі прыбыла на самаходцы брыгада мантажнікаў — праз балота цягнуць высакавольтную лінію. Упершыню прагучала і адразу прыжылося ў вёсцы новае слова — лэпавец.

На дзень лэпаўцы зніклі ў балоце, дзе пазначалі трасу, а вечарамі ўключалі ў клубе рухавічок, заводзілі радыёлу; амаль штодня прывозілі новыя кінафільмы. Толькі Алёна не хадзіла ў клуб — не да песень ёй было. На змярканні яе можна было бачыць за гаем, на беразе — сядзела і глядзела кудысьці на шыр разводдзя; месяц у светлым акладзе пракладаў па вадзе срабрыстую сцежку, бляклае святло палескага заходу дагарала на акрайку цёмнай красавіцкай начы. Магчыма, чакала Алёна, што дзенебудзь пад Стахамам прагучыць Ляксева сірэна — у гэтую навігацыю яе яшчэ ніхто не чуў.

Але аднойчы Алёна ўсё ж прыйшла ў клуб. Вясёлая, як і раней, яна акінула вочкам прысутных, запыніла сінія вочы на адным з лэпаўцаў — быў сярод іх адзін высокі, белабрысы, у шэрай клятчастай кепцы, з заўсёднай цыгаркай у зубах —

і ўсміхнулася яму так, быццам усё жыццё чакала гэтай стрэчы. А калі надышоў час разыходзіцца, усе бачылі, як Алёна села з ім у лодку — лэпавец праводзіў яе дадому. Яшчэ праз некалькі дзён усе загаварылі пра вяселле. Тыдня не мінула, як выстраіўся ўздоўж вуліцы караван вясельных лодак і накіраваўся да сельсавета, дзе Алёна і яе лэпавец рэгістравалі шлюб.

На вяселле гасцей сабралася шмат. У трох хатах былі асветлены вокны і накрыта на стол. Напэўна, і на другім беразе былі чуюць крыкі «горка!». Таўкліся ў танца хлопцы і дзяўчаты, як пылікі ў промні сонца. Грымелі аб падлогу абцасы лэпаўцаў. Але больш за ўсё і старанней за ўсіх скакала нявеста — быццам усім хацела паказаць, што пра мінулае і напаміну няма, што не было ні тугі, ні Ляксева, ні сваркі з ім; наогул, нічога не было, акрамя гэтага хмельнага вяселля з раскасістымі крыкамі «горка!».

Калі Алёна ішла ў скоках дзесці круг, калі жаніх ужо скінуў чорны пінжак і прыгожа, з паказнай любоўю, кляўся старому Сіняўцу ў сваёй сыноўскай адданасці, каля самай хаты пачулася надрыўная, прарэзлівая і лютая сірэна Ляксевага кавала.

Музыкі змоўклі. Лэпаўцы трывожна пераглянуліся. Алёна ж, як была ў вясельным вэлюме, выскачыла з хаты. Ляксеў кацёр прычаліў ля расчыненых варот.

— Ляксеў! — крыкнула Алёна, збягаючы з ганка.

Капітан з борта падаў нявесце рукі, падхапіў яе, і апынулася Алёна побач з Ляксею на кацеры. У тое ж імгненне кацёр адчаліў, разварнуўся і яшчэ раз раўнуў сваёй слаўтай сірэнай...

З таго часу легенд пра Ляксева сірэну ўсё большае і большае. Саўкава бабуля, напрыклад, дасюль, прыгадваючы той вечар, кажа, што сама бачыла, як ад Ляксевай сірэны ў вокнах Сіняўца пасыпаліся шыбы. На самой жа справе ўсё было не так. Хоць і прынялі мы лэпаўцаў — як-нікак, яны праводзілі ў Беражкі электрычнасць, але калі яны зацелі дагнаць Ляксева, беражкоўскія хлопцы заступіліся за свайго; усчалася невялікая калатнеча, у часе якой сям-там у вокнах і пасыпаліся шыбы...

Ляксеў жа, дабраўшыся да порта, узяў разлік і звёз Алёну ў Клайпеду. Ён і цяпер служыць там на рыбалавецкім траўлеры. І Алёна жыве ў Клайпедзе. Зрэзь часу яны прыязджаюць у Беражкі. Прывозяць старому кавалою двух унукаў. І кожны раз з новай сілай ажываюць у вёсцы расказы аб трафейнай сірэне.

Калі трактар цягнуў новую лодку да вады, за лодкай ішоў не толькі Саня з трохгадовым сынам на руках, але і суседзі. Трактарыст адчаліў кароткі трос, адгнаў трактар, памог Саню ўмацаваць падвесны матар на высокай карме, і толькі тады ўсе, ўзяўшыся за прамасленныя барты, спіхнулі лодку на ваду. Пятнаццаціметровы корпус плаўна і лёгка загідаўся, загарадзіўшы адразу ледзь не палову беражкоўскай вуліцы. Саня падняў сына і апусціў яго ў лодку. Малы, пакідаючы на светлым нефарбаваным днішчы цёмныя слядкі, пратэпаў да носу і моцна ўчарпзіўся пальцамі за барты з дошак-цалёвак. Саня таксама сеў у лодку, тузануў за шнур матора. Матор чмыхнуў, прарэзліва заверашчаў, але адразу ж запрацаваў спакойна і роўна.

— Сына пакінь! — крыкнула з берага, падышоўшы, Санева жонка. Яна гатова была падбегчы да лодкі, але лодка мякка гайданулася, і нос яе разам з хлапчанам прыпадняўся.

Лодка прайшла ўздоўж вуліцы, разварнулася ля Сіняўцовых і, набіраючы хуткасць, імчалася назад, пакідаючы за кармой шырокі веер. Хвалі набягалі на платы, лізалі сцены хлявоў, варывень і лазенек і, адбягаючы, разойдвалі ля прычала іншыя лодкі, якія пачалі радасна ўздрыгаць, стукання бартамі адна аб адну, — быццам заскакалі ў танцы.

Саня выскачыў за сяло, праімчаўся міма бярозавага гаю, шырока разварнуўся, беручы кірунак удалечыню, быццам хацеў не толькі пераканацца сам, але і ўсім паказаць, якая спрытная, хуткая і рухомая яго новая лодка. Ён зрабіў віраж, выпісаў на вадзе васьмёрку,

Генадзь БЕКАРЭВІЧ

а хата паблізу гаворыць аб прысутнасці чалавека, прычым аб прысутнасці не часовай, а заўсёднай, таму што з коміна ідзе дым, а латка зямлі каля хаты — уробленая, абжытая. Удалечыні ад пасекі адкрываецца другая выспа, і зноў — напамін аб жыцці: дуб у тры абхваты ахоўвае спакой стагоў.

Само паняцце жыцця тут асэнсоўваецца наноў — як бесперапынны рух ад бясконцага да канечнага, як нешта, створанае чалавекам і глыбока ўкаранае тут. І гэтая канкрэтная паэзія чалавечай працы адушаляе прыроду, улагоджвае дзікасць стыхіі, робіць паводку не бядою, а відовішчам, прычым, відовішчам рэдкім, над якім нават неба ззяе ў якімсьці шчапівым недаўменні.

Днём вада блішчыць зырка і цёпла. Чыстае неба абрыняецца на зямлю спякотлівым сонцам, пакуль не набягуць воблакі, не нальюцца прасветы між хмар халодным блакітам; адразу пацямянее, вецер пагоніць па вадзе рабізну, наляціць на дрэвы, прыгінаючы кволую зеляніну, і буйныя кроплі пачнуць рзаць ваду, сеч яе шротам, гучна і смачна шпокаючы па дахах, лодках, мастках, насцілах... Усё адразу паблякне, зробіцца мокрым і слізкім. Лівень палье гусцейшы, стромкі, і ўвесь час будзе здавацца, што вось-вось над паводкай пракоціцца непаравы гром. Але нечакана вызірне сонца, і ўсё, абноўлена заззяўшы, ціхамірна застыне; і дробная імжа доўга будзе рабіць паветра бялесым, напоеным водарам сырой вады, мокрага сена, дыму і чагосці яшчэ — вясновага, свежага, ад чаго прыемна кружыцца галава.

Адвячоркам вада ціхая і спакойная. Незразумела, цячэ яна ці не цячэ. Тонкая сінеча над разводдзем наліваецца змярканнем. На зноўку чыстым небе чырванее палоска над небакраем, а на ўсходзе пачынаюць ужо ўспыхваць ці то зарніцы, ці то пражэктары далёкіх буксіраў. Зарніцы не асвятляюць ні дахаў, ні вады. Чарната над вёскай гусце, апускаючыся ўсё ніжэй. З другога берага пачынаюць падміргаць святлу ў вокнах далёкія ліхтары. Удалечыні, на мацэ буксіра, запальваецца чыраоны агонь. Ён выдае нерухомым, але калі ўгледзецца, дык можна заўважыць, што ён паціху сплывае ўлева. І тады можна пачуць ледзь улоўны рокат ма-

стагоў і ў лесе, адкуль увесь дзень будучы ісці грузаныя лодкі. Ракатанне матораў да самай начы будзе вісець над разводдзем, але гэтак ракатанне не будзе назойлівае, быццам свежа-прасталеныя лодкі таксама ўмеюць захапляцца бязмежнай воднай роўнядзю, пад якой набіраюцца сілы заліўныя лугі...

Пройдзе тыдзень, другі... Паводка пачне спадаць, агаляючы падпаліны, на якіх падымецца трава. Лугі напаяць пойма вільготным, густым водарам. І неўзабаве, калі рака канчаткова ўвойдзе ў берагі, на лугі выбегуць калгасныя табуны (тут яшчэ захаваліся гэтыя спрадвечныя памочнікі хлебабога). Кони будучы гарцаваць над Прыпяццю, набірацца дужасці і сілы, і да глыбокай восені будучы адгукацца трывожным іржаннем на кожны цеплаходны гудок...

Гук матора адбіваецца ад вады і магутнай хваляй ляціць у гулкую сінечу неба. У небе відаць маленькі серабрысты самалёт. Адшукаць яго лёгка па белай палосе, што цягнецца ўслед за ім. Палоса гэтая нагадвае рухомую іголку, што імкнецца вастрыём сваім праткнуць самалёт.

Стары Фама — рыжаныкі, канапаценькі, хударлявы, бы падлетак, задзёршы ўверх сваю маленькую галоўку, у нейкім недаўменні глядзіць у неба, і яго блакітныя вывілыя вочы слязюцца ці то ад радасці, ці то ад напружання. Усе ведаюць, што самы малодшы сын Фамы Іван — ваенны лётчык. Калі надараецца над Беражкімі пралятаць рэактыўнаму, ды і не толькі рэактыўнаму, самалёту, стары Фама заўсёды праводзіць яго радасным паглядам, а часам разам з хлапчукамі памахае яму рукой.

Самалёт аддалаецца. Срэбраная фігурка ледзьве прыкметна над небакраем, а магутны гул матораў толькі зараз на ўсю сілу грывіць над разводдзем.

потым рэзка, крута развярнуўся, так што нос лодкі высока падскочыў угору. На вуліцу лодка ўляцела на поўнай хуткасці, але Саня своечасова скінуў абароты, прычаліў мякка і лёгка, быццам усё жыццё займаўся толькі гэтым.

— Добрая лодка! — пахваліў хтосьці на беразе.

— Лебядзь! — прамовіў стары Фама. Санава ж жонка накінулася на яго з папрокамі:

— Навошта Колю ўзяў? Звар'яцеў, ці што?!

Жонка забегла ў ваду, не зважаючы на тое, што вада палілася цераз верх гумавых ботаў, ухапіла на рукі сына.

Хлопчык быў бледны, аднак жа — усміхаўся.

— Хай прывыкае, — спакойна сказаў Саня жонцы. — Капітанам вырасце.

Палескія ў Ваські былі толькі вочы — празрыста-блакітныя, быццам выгарэлыя незабудкі; усім жа астатнім — смуглявы, скуласты, вуглаваты характарам і постацю — ён апраўдваў мянушку Клін. Я не вельмі абрадаваўся, калі даведася, што ў Нароўлю адпраўляецца толькі Васькаў грузавік, але ехаць трэба было, і цалюткі дзень тросся я з Васькам па калдобінах лясной дарогі, а то і зусім па цаліку — па сыпучым пяску, па разварочаным тарфяніку.

Між тым дарога папаўзла ўгору, сосны на ўзбоччы пайшлі страйнейшыя, вышэйшыя. Машына пераадолела пад'ём, лес пачаў радзец і нечакана абарваўся. Васька загнуў матор і выйшаў з кабіны.

З пагорка адкрываўся від на шырокую даліну. Удалечыні, ля небакраю, бліснула дахі вёскі. Бліжэй да нас ляжала возера, а вакол возера, на нічым не заплямленай плоскасці, бясконцымі шэрагамі былі расставлены стагі. Высокія, таемна-сівыя, стагі загадкава цямнеліся, асветленыя нізкім цёплым сонцам. На імгненне я ўявіў сабе даліну ў час сенакосы. Яна адразу ж узарвалася радасна-ажыўленай траскатнёй касілак, стракаценнем хустак і сарочак, паганянем коней і натужным рокатам трактароў.

Мне падалося, што і Васька глядзеў на стагі, як на нешта такое, што ідзе з мінулага, з агульнага, што было, але не забылася ў кожным з нас, што і сёння ўздымае асобу земляроба да абагульнення таленту, які вянчае зямлю пераможнай галінкай працы. Усё ў гэтай ціхамірнай карціне было першародна-цудоўнае, асячонае ўкладам і традыцыямі, і я адчуў, што ўвесь я вечна існаваў у гэтым лузе, у гэтым возеры, у даліне, застаўленай стагамі, у жоўтай дарозе, што бязжыццё крута ўніз, па схіле, засеяным жытам; і часу — як не было: ён быў нерухомым у гэтым поўным, па берагі, возеры, дрыжаў у асеннім паветры, замёр на тонкіх сасновых іголках, скрозь якія кідала сонца свае чырванаватыя праменні на перасохлы чэзлы мох.

— Як еду, абавязкова тут прыпынюся, — даляцеў да мяне голас Ваські. — Вёска гэта завецца Заазер'е. Нарадзіўся я тут... Гад жа, фашыст, усё тут спаліў! Усё!..

Васькавы вочы сцюдзёна блішчэлі. Ён прыжмурыўся, глядзячы паверх стагоў на шыфер далёкіх заазерскіх хат.

— Ноччу кулямёты паставілі, вёску падпалілі з абодвух канцоў... Ведаеш, колькі чалавек ацалела? Трое мужчын, дзве бабулі ды я, тады яшчэ зусім малеча... Міма палаючых стагоў прапаўзлі сюды, да лесу...

На краі пагорка мільганула высокая, як свечка, баялая цэрква, за якой, як у правал, дарога абрынулася ўніз. Шафёр пасля спуску паволі ўскаціў грузавік на паром. І тут мы зразумелі, што нам пашанцавала: матарыст пасля змены пайшоў ужо дадому, але шафёры, што па'езджаліся сюды адусюль, угаварылі яго перакінуць іх на другі бераг.

Загарэлы да чарнаты паромшык перастанку ўсміхаўся, асляпляючы бласкам цыганскіх зубоў, быццам сам радаваўся сваёй маляўнічай прыгажосці, спрытнасці і сіле. Рукі яго хвацка чапляліся за трос і паволі, але няўхільна падавалі ўперад іржава-чорны памост з дзсяткам аўтамашын з сенам, бетоннымі плітамі, лесам. Чалавек сорок раз брылося па пароме: хто абапёрся аб парэнчы, хто ўладкаваўся на калёсах ці на масіўным, як пень, кнехце. Я прысеў на падножку аўтамашыны. Пасля немай пыльнай дарогі не верылася ў ціхую і мяккую радасць змяркання, у спакой вады, ад якой патыхала вільготнай прахалодай. Непадалёк ад мяне стаяў мужчына з касой, да ручкі якой была прывязана мянташка.

— А Сцяпан? — дапыў да мяне нізкі паўшэпт, які, як я зразумеў, чуўся з калёс, на якіх перад гэтым бачыў дзвюх пажылых кабет, прычым у адной з іх на руках спала дзіця.

— А што Сцяпан? — пачуўся другі голас. — Ён жа на нафце. Як знайшлі тут нафту, адразу перабраўся сюды. Увесь час ходзіць з партыямі. І цяпер папёрся на новае месца. Яна таксама з ім пайшла. Дзеці ў іх у інтэрнаце, так што можна. А меншага я сабе выпрасіла. Як на пенсію выйшла, збіраю ўнукаў. Людзка прыслала хлопчыка з Ленінграда. Налета ў школу пойдзе... Ігнат дачушку прывёз. Таксама на лета забярэ. А ў Сашкі дзеці вялікія, ім не да мяне. У Мікіты — таксама ўжо, самы меншы ў трэцім класе...

— А божакі, Жэнька, дык колькі ж у цябе дзяцей?

— Васьмёра.

— І ўсе жывыя?

— Усе жывыя, — пачулася ўсмешка ў голасе бабулі. — Магло і болей быць, калі б Іван з вайны вярнуўся.

— І ўсіх сама паставіла на ногі?

— Сама, Дарка, сама, — уздыхнула бабуля. У голасе яе гучаў той дзіўны спакой, па якім можна беспамылкова пазнаць шматдзетную маці.

— Без Івана таксама магло быць болей, — уздыхнула бабуля. — Памятаеш, калі блакада была? У сорок трэцім? Ага, ў сорок трэцім... Мы ў мястэчку жылі, у нас баёў не было, а вакол — усё гарэла. Кожную ноч зарывае... І стральба... Помню, раз ранічкаю выбралася на гатку травы ўрэзаці. Халады пачыналіся ўжо... І гляджу — бжыццё хлопчык. Голы, толькі ў адной сарочачцы. Гадкоў пяць яму, не болей. Як угледзеў мяне — спалохаўся, хоць і без таго пасінеў ад страху. «Ты куды?» — пытаюся. А ён стаіць, зубок на зубок не трапляе — так дрыжыць. «Завуць як?» — пытаюся. «Васілёк», — адказвае. «Куды ж ты, Васілёк?» А ён: «Там немцы!». Гаворыць і зіраецца. І дрыжыць, як асінка. Ой, Дарка, Дарка...

Трос мерна парывае. Далятае смех шафёраў, што сабраліся вакол прыгажун-паромшычка. Мутна блішчыць вада, над ёю клубіцца туман, намагаючыся схаваць бераг, што аддаляецца.

— Прывяла яго дадому, — працягвае Жэнька. — Агародамі ішлі. Дзеці спалі яшчэ. Я Васілька таго на печ. Кінула яму туды кажух, і ён адразу заснуў. А недзе ля абеда прыехаў такі грузавік, увесь у брудных плямах. Заходзіць у хату немец, а з ім — паліцай. Быў такі — Сымон Байбак, паскудны чалавек, пасля як у ваду кануў. Заходзіць і кажа мне: «Жэнька, у цябе тут хлапчане партызанскае хаваецца». «Якое хлапчане?» А ён мне: «Жарты кепска канчаюцца цяпер, Жэнька! Мы дзяцей з партызанскай зоны ў Германію вывозім!» Я й так, я й сяк, у слёзы кінулася, не бачыла, кажу, ніякага дзіцяці, а ён і слухаць не хоча. «Куды схавала?». А немец слухаў-слухаў ды за майго Сцёпку, і з хаты, і да грузавіка. Я за ім: «Ты што, паразіт, робіш?» А ён толькі рукою адмахнуўся і Сцёпку майго — у машыну. І Сымон-паліцай — таксама ў машыну!..

Голас у бабулі як перарваўся.

— І павезлі? — спытала Дарка.

— Не, — неахвотна адгукнулася Жэнька. — Давялося аддаць Васілька... Толькі, паверыш, і сёння не магу забыцца. Вырас бы з маімі... А так — ці жывы ж хача?.. Сцяпана, як гэты во нарадзіўся, прапсіла назваць Васільком... Вось, вяду да сябе...

На беразе сярод іншых пасажыраў я без цяжасці пазнаў Жэньку. Яна прайшла міма нашай машыны. Цяжка было пазнаць у ёй маці васьмьрых дзяцей. Была яна маладжавая і рухавая. Высокі лоб яе закрывала туга павязаная касынка. На плечы была накінутая хустка — цяжкая, клятчастая. Рогам хусткі яна прыкрывала гадавалага ўнука, які спаў у яе на плячы.

Васіль ЗУЁНАК

3 БАЛГАРСКАГА СШЫТКА

ТОШКА

Як ядро выносіў Тошка
З маладым чырвоным сонцам,
Маладзік — анёла рожкі —
Пазіраў на Тошку змоўцам:

«Слаўся, грэшная святыня!
Грэх вам, посныя святошы!..»
Маладая гаспадыня
Не дагледзіць сон харошы.

Свеціць сонца, грэшна свеціць —
Гэтак відна ноччу стала, —
І затлуміць, і прыкмеціць —
Быццам дня яму замала!..

Ды спрацацца мы не станем,
У каго пільнейшы клопат:
Ці ў яго — свяціць да рання,
Ці ў мяне — дамоў датопаць.

Частаваў вясёлы Тошка —
Па кілішку, па радыцы.
Павузела неба трошкі,
Хістануўшыся на донцы.

І сцяжынка павузела —
Не прайсці, не размінуцца,
А душа надзею мела —
Хоць разок сюды вярнуцца...

Бачыў храмы і акроплі,
Чуў залівістыя тосты, —
А схаваў у сэрцы кроплю
Сонца з рук вясёлых Тошкі.

ПЕСНЯ СКРЫПКИ

Тры гадзіны спявала скрыпка,
Тры гадзіны цыган малады
Над плянінай, над Вітай, над Шыпкай
Узлятаў —
І ўсё вяртаўся, вяртаўся туды.

Тры гадзіны вяртаньня... З палаца,
Што вясёла нагадаў турму...
Толькі мы не давалі ўзняцца:
«Не ўцячэш», —
Усе бяскрыла шапталі яму.

Знаёмства.

Фота А. ГЛІНСКАГА.

Тры гадзіны — праз тысячагоддзі
Ён вяртаўся да той зямлі,
Што яго на блуканні народзіць.
Той зямлі,
Дзе на выгнанне яго праклялі.

Той зямлі, што хваляю Інда
Б'ецца ў цёмных вірах вачэй...
А скрыпічная шыя фламінга
Пад смычком —
Як спякотны паўдзённы ручэй.

Той зямлі, што як песня цыганак —
Ні гнязда, ні апоры нідзе —
З небыцця выплывае Гангам
І заве,
І па дарогах бясконцых вядзе.

А за што, за якія правіны?
Дзе той грэх, на якіх кругах?
І паданні, і кнігі брамінаў —
Усе маўчаць...
Толькі ў песнях вясёлых — туга.

Мусіць, песняю і саграшылі,
Мусіць, з песні тая бяда.
Лёс у песні — шматрукі Шыва:
Абяцаў,
Ды шматрука нічога не даў.

Толькі боль... Незагойная рана
Той зямлі, дзе прытулак дум,
Дзе і я — з натоўпам цыганак —
Гэту ноч
За іх кібіткай вандроўнай іду.

Medico (лат.) — надзяляць цудаўдзейнай сілай, зачароўваць, лячыць...
Meditatio (лат.) — роздум.

Помнікаў шмат узвалі:
Сціплы і ў неба ўрэзаных.
Аднаго

няма
на зямлі:
Апафеоз Паззіі.

Каб і малітва —

як бой,

і памяць —

як месца лобнае,

і рай —

як сусветны боль...

Я нешта бачыў падобнае.

Ёсць медыцынскім чынам

Манумент —

над плошчай сафійскаю.

Здалося, што гэта — і нам,

Хоць трошачкі з іншай прапіскаю...

Ахвяравалі яны

Жыццём у змаганні з турэччынай.

На полі бясконцай вайны

І нам

гэта права

пасведчана.

І не зусім без прычын

Да Гіпакрата мы тымчасова:

Паззія — лекара чым,

Што гіне, душы ратуючы.

І крэўнасць на тых берагах

Пазначана меркай не вузкаю...

Чытаю: Радзевіч, Шульга...

Імёны... І ўсё беларускія...

І карань, і стрыжань адзін —

Medico, meditatio...

У вочы бясмерцю глядзім,

Для дум не просім датацыі.

РАДКІ З ЛЕТАПІСУ

Лета 1930 г. — Усеаюжная тэатральная алімпіяда ў Маскве. Беларускае сцэнічнае мастацтва прадстаўляе на ёй БДТ-1. Гледачы і сталічная прэса горача вітаюць спектаклі «Міжбур'е» і «Гута». Журы алімпіяды адзначыла, што тэатр «...падышоў да праблемы нацыянальнага мастацтва не шляхам падкрэслівання дэталю старадаўнасці, а шляхам вывучэння рабочага класа сённяшняга дня». Былі ўхвалены моцная рэжысура, трапная сцэнаграфія, акцёрскі ансамбль, які ўмее раскрываць сацыяльнае значэнне вобразаў, чысціня і майстэрская падача сцэнічнага слова.

13 красавіка 1931 г. — апублікавана пастанова Саўнаркома БССР «Аб наданні годнасці заслужанага артыста БССР У. М. Крыловічу».

7 лістапада 1932 г. — 15-я гадавіна Вялікага Кастрычніка адзначана прэм'ерай «Бацькаўшчыны» К. Чорнага (п'есу паводле свайго рамана напісаў аўтар). Спектакль паставіў Л. Літвінаў, ролі ў ім выконвалі У. Уладзімірскі, І. Ждановіч, Г. Глебаў. Гэта работа зблізіла К. Чорнага з тэатрам: ён выступае ў друку на пытаннях драматургіі, перакладае для сцэны творы М. Гогаля, А. Астроўскага, М. Горкага, піша ў 1940 г. драму «Ірынка».

26 мая 1934 г. — пастаўлена першая на прафесійнай сцэне п'еса К. Крапівы «Канец дружбы» [рэжысура Л. Літвінава і Л. Рахленкі]. У спектаклі створаны сучасны вобраз паслядоўнага камуніста-змагара Карнейчыка, ролю якога бліскава сыграў У. Крыловіч.

У КОЖНАГА ТВОРЧАГА КАЛЕКТЫВУ ёсць традыцыі, без якіх яго дзейнасць немагчыма сабе ўявіць. Ёсць яны і ў Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Сувязь з нацыянальнай драматургіяй і наогул з пісьменніцкай арганізацыяй. Можна прыгадаць, што для гэтага тэатра пісалі Міхась Чарот, Змітрок Бядуля, Кузьма Чорны, Яўген Рамановіч, Васіль Шашалевіч, Дзмітрый Курдзін, Эдуард Самуйлёнак, Іван Мележ; сёння для яго пішуць Кандрат Крапіва, Андрэй Макаёнак, Іван Шамякін, Васіль Быкаў, Іван Чыгрынаў, Мікалай Матукоўскі, Аляксандр Петрашкевіч, Анатоль Дзялендзік... З некалькімі аўтарамі калектыву супрацоўнічае дзесяткі гадоў. Пачынаючы з 1934 года (спектакль «Канец дружбы»), Кандрат Крапіва звязваў свой лёс драматурга з лёсам тэатра. Амаль усё напісанае ім — 9 п'ес — пастаўлена ўпершыню на купалаўскай сцэне. Такія спектаклі, як «Хто смяецца апошнім» і «Пялюць жаваранкі», прынеслі ўсёнародную славу драматургу, рэжысёрам і акцёрам тэатра: яны былі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй СССР.

Звыш 28 гадоў налічвае садружнасць купалаўцаў з выдатным драматургам — Андрэем Макаёнкам. І таксама амаль усё напісанае ім (акрамя апошняй п'есы «Верачка») пастаўлена ўпершыню на купалаўскай сцэне. І не толькі пастаўлена — актыўна паказваецца гледачу.

І справа тут не толькі ў поспеху асобных спектакляў або асобных пісьменнікаў. Купалаўцы дэбютамі драматургаў адкрываюць ім шлях у вялікае творчае жыццё. Пра гэта сведчаць хоць бы незабыўныя для пісьменнікаў прэм'еры п'ес А. Макаёнка («На досвітку»), А. Маўзона («Канстанцін Заслонаў»), А. Дзялендзіка («Выклік багам»), А. Петрашкевіча («Адкуль грэх?»), М. Матукоўскага («Амністыя»)...

ВАЖНАЯ АСАБЛІВАСЦЬ сённяшняга юбіляра — захаванне стабільнасці трупы. Старанны адбор яе папаўнення і зберажэнне асноў этыкі першага пакалення, галоўным патрабаваннем якой была ансамблевасць спектакляў, — і сёння з'яўляецца надзейным у дзейнасці тэатра. На акадэмічнай сцэне чужародныя шэрыя і павярхоўныя спектаклі; натуральна, чужародныя і слабыя, малапрафесійныя акцёры. У кожным спектаклі трупы павінны выступаць як сімфанічны аркестр, дзе галоўная мэта — агульнае гучанне твора, а не прыватныя «сола».

Купалаўцы знаёмы з творчым жыццём лепшых тэатраў краіны, вывучаюць іх вопыт і сённяшнія дасягненні. Застаючыся адметным творчым арганізмам, захоўваючы лепшыя свае традыцыі, наш тэатр зацікаўлена сочыць за тым, што ўносяць новае ў сцэнічнае мастацтва папалчкі Г. Таўстанова і А. Яфрэмава, Ю. Мільцініса і Р. Стурэа, С. Данчанкі і Р. Капланяна...

Мы помнім, што ў гісторыі шматнацыянальнай савецкай сцэны такія работы купалаўцаў, як «Гута» Р. Кобеца, «Міжбур'е» Д. Курдзіна, «Апошнія» М. Горкага, «Партызаны» і «Хто смяецца апошнім» К. Крапівы, «Пагібель воўка» Э. Самуйлёнка, заваявалі прызнанне грамадскасці менавіта суладдзем, ансамблевасцю. Пры ўсім бляску асобных трактовак і выканання роляў гэтыя спектаклі перадаванай пары праславіліся ідэйна-творчай глыбінёй увааблення арыгінальнай аўтарскай задумкі. Гатоўнасць і

ўменне акцёра працаваць у ансамблі мастакоў, здольнасць падначальвацца агульнапрынятаму рэжысёрска-пастаноўчому плану і раскрываць у ім свой талент — рыса важная і дарагая для купалаўцаў. Гэту традыцыю калектыву стараецца захоўваць і перадаваць новым пакаленням.

Артыстычная моладзь мае знакамітых партнёраў. Усё лепшае ў акцёрскім майстэрстве перадаецца новым сілам у сумеснай працы, у сумесных выступленнях. І не дзіўна, што купалаўская трупы застаецца

гастролей 1972 г. пісала: «У рэжысуры тэатра імя Янкі Купалы пераважае цяга да вобразных абагульненняў, імкненне давесці сцэнічнае апавяданне ад звычайнага і паўсядзённага ў іншы план, дзе дзейнічаюць пазытычныя сувязі, а не бытавыя, дзе факт становіцца падставой для раскрыцця тэндэнцыі, дзе ў прыватным і канкрэтным выражана агульнае значэнне».

На працягу ўсёй гісторыі тэатру шанцавала на галоўны мастакоў. Мастацтва сцэнаграфіі ў садружнасці з купалаўцаў

не атрымаўся ў купалаўцаў спектакль «Працяга» па п'есе Д. Валеева, які пасля нядоўгага сцэнічнага жыцця тэатр вымушаны быў зняць са сцэны. Выбар драматургічнага твора аб нашым сучасніку — справа складаная. Сцэна вымагае вострага канфлікту, акрэсленых і неардынарных характараў, яснай пазіцыі аўтара. І калі гэтага бракуе п'есе, як бы ні мудрагелілі рэжысёры, мастакі і ўвесь пастаноўчы калектыв, паўнацэннага спектакля не атрымаецца.

Варта падкрэсліць, што сам купалаўскі тэатр з высокай патрабавальнасцю ставіцца да выпуску сваёй мастацкай прадукцыі. Бывалі выпадкі, калі мастацкі савет па некалькі разоў глядзеў і прыныцоўваў абмяркоўваў спектаклі. Па яго патрабаванні, напрыклад, перакампаановаўся тэкст інсцэніроўкі «Ваня, як ты тут?», у іншых пастаноўках мяняліся асобныя выканаўцы роляў, адкладаліся тэрміны выпуску прэм'ер. Былі выпадкі, калі ў выніку бескампрамісных дыскусій мастацкі савет прымаў рашэнне ўстрымацца ад паказу недасканалых спектакляў.

ВЯЛІКАЯ АДКАЗНАСЦЬ — гастрольныя выступленні. Яны ўзбагачаюць не толькі гледача, знаёмячы яго з работамі акцёраў, рэжысёраў, з эстэтыкай новага тэатра; яны ў сваю чаргу прыносяць вялікую карысць творчым калектывам, якія перадаюць новы для сябе аўдыторыяй правяралі сабе і атрымліваюць свежую ацэнку сваёй працы. Пад час гастролі ўсталяваюцца кантакты па абмене рэпертуарам або пастаноўшчыкамі спектакляў, умацоўваюцца культурныя сувязі паміж гарадамі і рэспублікамі.

Вялікі гонар — запрашэнне тэатра ў Маскву, у Ленінград, у сталіцы саюзных рэспублік.

Затрымаюся на адным прыкладзе гастрольнай практыкі купалаўцаў.

У 1972 годзе краіна адзначала 50-годдзе ўтварэння СССР. На справядчыя гастролі ў Маскву ў ліку лепшых нацыянальных тэатраў ад Беларусі быў запрошаны Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы. У сталіцы ён паказаў сем спектакляў: «Раскіданае гняздо» Я. Купалы, «Трыбунал» і «Зацуканы апостал» А. Макаёнка, «Людзі на балоце» І. Мележа, «Амністыя» М. Матукоўскага, «Апошняя ахвяра» А. Астроўскага і «У ноч зацямнення месца» М. Карыма. Спектаклі выклікалі вялікую прыхільнасць гледача, ажыўлена абмяркоўваліся ў прэсе. Міністэрства культуры СССР прызнала купалаўскі калектыв самым цікавым па рэпертуары і майстэрстве.

Падводзячы тады вынікі гастролі, «Правда» пісала: «З сямі твораў, прывезеных у Маскву тэатрам імя Янкі Купалы, пяць створаны беларускімі пісьменнікамі. Аднак не толькі цікавы рэпертуар вызначае ўзровень размовы з гледачом, але і характар пошукаў у галіне рэжысёрскага і акцёрскага мастацтва. Маштабная тэма патрабуе маштабнасці сцэнічнага рашэння... Тэатр імя Янкі Купалы знаходзіцца цяпер у добраўтворчай форме. Захоўваючы вернасць лепшым сваім традыцыям, ён стварае яркія разнастайныя сучасныя спектаклі, пазначаныя грамадзянскай актыўнасцю, высокай мастацкасцю».

У 1975 годзе купалаўскі калектыв удзельнічаў у Днях савецкай культуры ў Польскай Народнай Рэспубліцы.

У 1974 годзе тэатр быў запрошаны на гастролі ў Кіев. Прайшлі яны выключна паспяхова. Шырока абмяркоўваліся крытыкай, прэсай, Міні-

САМАЕ ДАРАГОЕ

багатай на акцёрскія індывідуальнасці, у якіх ёсць «агульная мова». Спашлюся на такое выказанне: «На купалаўскай сцэне чужадоўна «сусінуюць» трапяткая ўсхваляванасць Л. Давідовіч і дзіўная натуральнасць С. Станюты, бытавая мяккасць З. Стомы і чалавечая высакорнасць, значнасць Л. Рахленкі, дакладнасць і драматызм Г. Макаравай і «ўзрыўная» тэмпераментнасць Б. Уладзімірскага, вастрыня З. Браварскай і гумар Г. Аўсянікава, кароўная далікатнасць А. Мілаванова і В. Тарасава. Звярнулі на сябе ўвагу і маладыя акцёры, асабліва А. Мазлоўскі, Ю. Авяр'янаў, Ю. Лясны, Н. Піскарова» (газета «Правда», I.VIII.1972 г.).

Больш як дзесяць гадоў першы мастацкі кіраўнік тэатра Еўсцігней Міровіч разам са сваімі папалчкімі крышталізаваў аблічча тэатра ў рэчышчы рэалістычнага мастацтва. Ён выракаў першае пакаленне акцёраў ад аматараў да майстроў сцэны, падтрымаў сваіх паслядоўнікаў — рэжысёраў М. Зоравы і Л. Рахленку. Апошні з іх пазней амаль дванаццаць гадоў узначальваў мастацкае кіраўніцтва тэатра; дзевяць гадоў быў мастацкім кіраўніком Л. Літвінаў; звыш дваццаці гадоў аддаў рэжысуры ў купалаўскім тэатры К. Саннікаў; значны след у далейшым развіцці калектыву пакінуў Б. Эрын, які таксама быў галоўным рэжысёрам і паставіў важныя спектаклі з удзелам зусім маладых выхаванцаў Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута; добрае слова трэба сказаць і пра Ц. Кандрашова, які стварыў шэраг цікавых спектакляў. Стабільнасць трупы і рэжысуры спрыяе больш глыбокаму раскрыццю драматургічных твораў і здольнасцей пастаноўшчыкаў і выканаўцаў роляў. Гэта не значыць, што запрошаны на асобныя пастаноўкі рэжысёры не прыносяць карысці. Хай сабе і не заўсёды атрымліваюцца ў іх выдатныя спектаклі (гэта залежыць ад розных прычын), сустрэчы купалаўцаў з А. Шатрыным, І. Паповым, Р. Агамярзянам і Л. Хейфецам былі цікавымі, уносілі новыя імпульсы ў творчае жыццё трупы, узбагачалі набытак калектыву.

Даючы ацэнку рэжысуры купалаўскага тэатра, газета «Правда» пад час нашых маскоўскіх

мі аддавалі талент Аскар Марыкс, Іван Ушакоў, Армен Грыгар'янц.

Наяўнасць выдатных акцёраў, рэжысуры і сцэнографіі і іх узаемаразуменне — важная творчая якасць, а не звычайны факт укамплектавання кадраў.

УЦЭНТРЫ УВАГІ тэатра была і застаецца прага паказаць на сцэне вобраз нашага сучасніка. Па закліку часу яшчэ на раннім этапе калектыву звяртаўся да п'ес, напісаных на актуальныя тэмы. Гэта выяўлялася, калі за пярэбраліся непрафесійныя тады драматургі — настаўнік В. Гарбацэвіч («Чырвоныя кветкі Беларуса»), акцёр Я. Рамановіч («Вір»), ветурач Д. Курдзін («Міжбур'е»), рабочы шклозавода Р. Кобеца («Гута»). Трэба аддаць належнае творчым намаганням Е. Міровіча ў гэтым напрамку: ён не шкадаваў ні часу, ні сіл, калі сядзеў побач з аўтарам і пачынаў рыхтаваць тэкст, удакладняць і развіваць сюжэтныя калізіі, надаваць адметнасць персанажам. Купалаўцы аб'ядналі вакол сцэны цікавых, сапраўды таленавітых пісьменнікаў. І ў той жа «Гуче», у спектаклях «Мост» і «Міжбур'е», у п'есе «Канец дружбы» К. Крапівы ўжо з'явіліся самабытныя вобразы сучасніка, станоўчыя героі, якія ўступалі ў барацьбу з носьбітамі варожай нам ідэалогіі і маралі. І сёння, калі кожны дзень радыё, тэлебачанне і друк прыносяць весткі аб грандыёзных здзяйсненнях на будоўлях, на заводах, у калгасах, калектыву прыкладае намаганні, каб сказаць пра нашага сучасніка па-мастацку важнае і прайздзівае слова. У гэтых намаганнях падтрымкай і крыніцай вопыту з'яўляецца і гераічны рэпертуар ваенных гадоў, калі ў святле рампы паўставаў просты і велічны змагар за гонар, незалежнасць і свабоду сацыялістычнай Бацькаўшчыны.

Як на прыклад аператыўнага водгуку сцэны на сённяшняю вытворчую праблематыку і маральныя пытанні спашлюся на спектакль купалаўцаў «Пракол аднаго пасяджэння» А. Гельмана. Праўда, наша драматургія не часта на належным літаратурна-мастацкім узроўні раскрывае важнейшыя аспекты сучаснай тэматыкі. Напрыклад, так і

стэрствам культуры і тэатральным аб'яднаннем УССР. Газета «Правда Украіны» пісала: «Высокая тэатральная культура купалаўцаў, трывалая рэалістычная традыцыя мастацтва, акцёрскае майстэрства, падмацаванае цікавымі рэжысёрскімі рашэннямі сучаснай і класічнай драматургіі, — усё гэта жыва адчуваецца ў спектаклях беларускага тэатра — розных па жанры, па ахопе жыццёвых з'яў, па аўтарскай стылістыцы».

У КРЫТЫЧНАЙ літаратуры дастаткова падрабязна сказана пра гісторыю, пра ранні перыяд дзейнасці Першага БДТ, пра самыя значныя дасягненні купалаўцаў у 30-я і 40-я гады, пра здабыткі першых пасляваенных гадоў. Я затрымліваю ўвагу чытачоў на прызнаных вялікіх творцаў патэнцыялу тэатра, выказаных за апошнія дзесяцігоддзе, каб засведчыць працяг лепшых традыцый фактычна ў зусім абноўленым складзе артыстычнай трупы. Маючы такіх актёраў, як Г. Макарава, Г. Аўсянікаў, В. Тарасаў, Л. Давідовіч, Г. Гарбук, М. Захарэвіч, З. Браварская, М. Яроменка, П. Кармунін, як названых мною раней (і неназваных з прычыны абмежаванасці газетнага артыкула) тэатр можа ўпэўнена развіваць здабыткі самых выдатных сваіх карыфеяў — У. Крыловіча і У. Уладзімірскага, Л. Ржэцкай і Б. Платонава, У. Дзядзюшкі і Л. Рахленкі, П. Малчанова і Г. Глебава, Г. Грыгоніса і І. Ждановіча, В. Пола і С. Станюты... Цяперашнія купалаўцы нярэдка дэманструюць дзівосна ансамблеваю зладжанасць і глыбокае разуменне творчых задач, якія ставіла і ставіць перад імі драматургія пісьменнікаў, што сталі аўтарскім актывам тэатра, — А. Макаёнка, І. Шамякіна, В. Быкава, М. Матукоўскага, А. Петрашкевіча. Калі ж прыгадаць некаторыя спектаклі, створаныя на перакладных творах, такія, напрыклад, як «Характары» В. Шукшына, «Святая святых» І. Друцэ, «Што той салдат, што гэты» Б. Брэхта, «Дзядзечкаў сон» Ф. Дастаеўскага, «Гульня з кошкai» І. Эренкіна (іх рэжысёрамі былі В. Раеўскі, Б. Эрын, А. Шалыгін, А. Андросік), то гаворка пра творчы патэнцыял купалаўскага тэатра сёння стане больш канкрэтнай і абгрунтаванай. У вялікіх магчымасцях трупы глядач можа пераканацца, набыўшы білет на спектаклі, абвешчаныя сённяшняй афішай.

Рэжысура і актёры не самаздавальняюцца дасягнутым. Дастаткова назваць тыя прэм'еры, што купалаўцы рыхтуюць да XXVI з'езда КПСС — «Плач перапёлкі» І. Чырынова і «Бераг» Ю. Бондарова, гэта сур'ёзныя творчыя вяршыні, уздым на якія звязаны з цяжкасцямі, з новымі выпрабаваннямі мастацкай і грамадзянскай сталасці калектыву.

Рухаючыся наперад, імкнучыся даць адказ на запатрабаванні сучаснікаў, помнячы заўсёды пра абавязкі ідэалагічнага барацьбіта, калектыв абіраецца на дарогі традыцый нашага мастацтва — народнага, партыйнага, высокага па эстэтычных якасцях. Пра некаторыя традыцыі, што склаліся і зберагаюцца ў купалаўцаў за шэсцьдзесят гадоў дзейнасці, я і паспрабаваў нагадаць чытачу.

Спрэчкі, абмеркаванні, рэле-тыцыі — штодзённыя будні тэатра. У гэтым яго жыццё. І сёння будні купалаўцаў асветлены прадчуваннем свята — рэспубліка рыхтуецца адзначаць юбілей правафланговага нашага сцэнічнага мастацтва.

Іван МІХАЛЮТА,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

ГЭТУЮ СТУДЫЮ НАЗЫВАЮЦЬ «малым оперным». Кожную вясну ў канцэртнай зале Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага праходзяць яе спектаклі. І кола глядачоў, звычайна, не абмяжоўваецца студэнтамі і выкладчыкамі.

Оперная студыя вельмі важная, вельмі патрэбная форма выхавання будучых вакалістаў. Але гэта не той славы калектыву, якім быў «малы оперны», створаны ў 1930 годзе. Матэрыял аб ім мы рыхтавалі яшчэ пры жыцці народнай

Ш. Гуно, «Князь Ігар» А. Бардзіна. За сезон 1926 — 1927 гадоў тут, акрамя васьмі прэм'ер драматычных спектакляў, адбылося 6 сімфанічных канцэртаў, канцэрт беларускай музыкі і музыкі народаў Савецкай краіны. А 14 мая 1927 года на сцэне БДТ-1 упершыню ў гісторыі беларускага музычнага мастацтва была пастаўлена опера цалкам: «Русалка» А. Даргамыжскага.

— Гэта пастаноўка пакінула след у гісторыі нашага музычнага мастацтва. Хаця ў цэлым гэта было яшчэ не зусім прафесійнае выкананне опернага твора, «проба пярэ»...

Да 1930 года майстэрства выканаўцаў Вышэйшага опернага класа настолькі ўзрасло, што ён быў рэарганізаваны ў Дзяржаўную студыю оперы і балета. Новы творчы калектыв мог на больш высокім узроўні вырашаць складаныя пытанні падрыхтоўкі спевакоў, фарміравання рэпертуару, стварэння балетнай трупы, хору. Вакальным кіраўніком студыі быў прызначаны А. Баначыч, мастацкім кіраўніком і дырыжорам — І. Гітгарц, балетмайстрам — Л. Крамарэўскі, хормайстрам — Г. Пятроў. Павялічыўся і лік студыяўцаў. Па

М. Дзянісава і У. Каліноўскага (Эскамільё).

За тры гады свайго існавання оперная студыя стала школай падрыхтоўкі спявацкіх кадраў, своеасаблівай творчай лабараторыяй будучых салістаў Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

Гадоў колькі назад Л. Александровская гаварыла пра сваіх настаўнікаў: «Яны выхоўвалі нас у вялікіх традыцыях рускага мастацтва, дапамагалі авалодаць музычнай культурай і асновамі рэалістычнага метаду. Выхат майстроў вялікага рускага народа натхняў нас, дапамагаў авалодваць майстэрствам». Дзякуючы няспынай і плённай рабоце В. Цвяткова, А. Баначыча, І. Гітгарца і іншых, выканаўчыя магчымасці маладых артыстаў дасягнулі вышніх прафесіяналізму. Перад опернай студыяй паставілі ўсё больш складаныя задачы, якія былі пад сілу толькі опернаму тэатру.

Студыя зрабіла ўсё для яго адкрыцця; калектыву быў творча падрыхтаваны — і пытанне аб адкрыцці тэатра лічылася вырашаным. Святочнае адкрыццё Дзяржаўнага тэатра оперы і балета адбылося 23 мая 1933 года. Як прэм'ера быў паказаны лепшы спектакль студыі — «Кармэн».

У сувязі з адкрыццём тэатра на калегіі Наркамасветы адзначаліся вялікія поспехі опернай студыі, яе таленавітага калектыву. Было вырашана прысвоіць І. Гітгарцу званне заслужанага артыста БССР, узнагародзіць ганаровымі граматамі групу творчых работнікаў: Л. Александровскую, Т. Нікіціну, І. Балоціна, М. Дзянісава, У. Каліноўскага, М. Пігулеўскага, В. Барысевіча, Л. Крамарэўскага, Ю. Нікіціну, Г. Пятрова і іншых.

Пачынаўся якасна новы, больш сталы этап развіцця беларускага опернага мастацтва, звязаны са стварэннем нацыянальнага музычнага тэатра. Яго трупы фарміравалася ў асноўным з удзельнікаў опернай студыі, якая сама па сабе часова спыніла дзейнасць.

Каб наша гаворка была больш закончаная, дадамо, што оперная студыя ўзнаўлялася ў 1939-м годзе і — пасля вайны — у 1960-м. Сённяшняя студыя кансерваторыі, як мы ўжо казалі, мае перад сабою зусім іншыя задачы, чым тыя, што вырашаліся студыяйцамі і іх кіраўнікамі ў 30-я гады. Але без іх, без першапраходцаў, не было б цяперашні дасягненні опернага мастацтва нашай рэспублікі, не было б і цяперашняй опернай студыі. І нам, іх прадаўжальнікам, трэба пра гэта заўсёды памятаць.

Леанід ІВАШКОУ,
дацэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага.

НЕ ІГРАЛІ-ЖЫЛІ!

«Малому опернаму» — 50

артысткі СССР Л. Александровскай, непасрэднай удзельніцы тагачасных падзей, лёс якой неадлучна ад станаўлення опернага мастацтва Беларусі. Успаміны Ларысы Пампееўны ўключаны ў сённяшні раказ.

— Зразумела, што пра оперу ў тагачасным Мінску і гаворкі не было. Некалькі чалавек, у тым ліку і я, выступалі проста ў канцэртах, спявалі. Нездзе ў 1920 годзе намагаліся аб'яднаць нас, зрабіць з нас калектыву. Ініцыятарам стварэння «Беларускага музычнага вобчэства» (мэнавіта так яго назвалі ў той час) быў прафесар фізікі Беренгейм. Для вытокаў гэтага аб'яднання сталі таксама нашы вялікія пісьменнікі Янка Купала і Якуб Колас, якія непасрэдна прысутнічалі на першым пасяджэнні. Але гэтыя першыя крокі да значных вынікаў не прывялі...

Станаўленне опернага мастацтва Савецкай Беларусі цесна звязана з Мінскім музычным тэхнікумам, які быў адкрыты ў 1924 годзе. Праз два гады пад кіраўніцтвам В. Цвяткова, заснавальніка вакальнай асветы ў Беларусі, студэнты яго класа падрыхтавалі да канцэртнага выканання оперу Ц. Кюі «Сын мандарына», а таксама ўрыўкі з оперы П. Чайкоўскага «Яўгеніі Анегін». Тады ж у музычным тэхнікуме былі адкрыты оперны і харэаграфічны класы.

На той час у Мінску прапагандыстам опернага мастацтва быў не толькі музычны тэхнікум, але і Першы Беларуска-дзяржаўны тэатр (цяпер тэатр імя Янкі Купала), які імкнуўся сумяшчаць у сваім рэпертуары ўсе віды сцэнічнага мастацтва. У трупы тэатра быў хор, аркестр, балет, некалькі салістаў-спевакоў. Акрамя драматычных спектакляў, ставіліся ўрыўкі з опер «Русалка» А. Даргамыжскага, «Фаўст»

Неўзабаве першыя выпускнікі музычнага тэхнікума здзейснілі на сцэне БДТ-1 пастаноўку оперы «Фаўст». Усе сольныя партыі выконвалі студэнты тэхнікума; аркестр, за выключэннем некаторых выкладчыкаў-духавікоў, таксама складалася са студэнтаў; дырыжораваў кіраўнік аркестравага класа І. Гітгарц. Партыю Маргарыты ў гэтых спектаклях спявала Александровская.

— Лічу, што мэнавіта пастаноўка «Фаўста» — з'ява гістарычная для беларускага опернага мастацтва; упершыню опера выконвалася на беларускай мове; спектакль прайшоў неаднаразова; пастаноўка мела вялікі поспех, што адзначалася ў друку; многія з выканаўцаў у далейшым сталі опернымі спевакамі. Да цяперашняга часу памятаю, як мы ігралі! Не, мы не ігралі, мы жылі!

Пастаноўка «Фаўста» сіламі студэнтаў музычнага тэхнікума прадэманстравала іх узросшы прафесіяналізм. Прадоўжыць справу падрыхтоўкі оперных спевакоў было накіравана спецыяльнаму Вышэйшаму опернаму класу, арганізаванаму ў 1928 годзе пад кіраўніцтвам А. Баначыча. Навучэнцы класа падрыхтавалі «Русалку» А. Даргамыжскага, «Севільскага цырульніка» Дж. Расіні.

— Вышэйшы оперны клас адыграў значную ролю ў будучыні опернага мастацтва Беларусі. У 1928 годзе многія з выпускнікоў музычнага тэхнікума падалі з рэспублікі ці ў пошуках прафесійнай работы, ці каб працягнуць вучобу ў кансерваторыях. Мы ж, беларусы, засталіся ў Мінску і працягвалі музычную адукацыю ў Вышэйшым оперным класе. І тут часова сабраліся лепшыя спевані Беларусі. Але Вышэйшы оперны клас не меў цесных кантактаў са слухачамі, не наладжваліся шырокія паказы падрыхтаваных оперных спектакляў. Патрабавалася новая форма работы з выканаўчымі кадрамі...

сутнасці, утварыўся «малы оперны тэатр». У студыі займалася Л. Александровская, С. Друкер, М. Дзянісаў, І. Балоцін, Т. Нікіціна, М. Пігулеўскі, Д. Кроз. У танцавальнай групе — Г. Шчолкіна, Н. Гурвіч, С. Дрэчын, Н. Фінская, К. Каліноўская і іншыя. Прэм'ерай студыі стала опера М. Рымскага-Корсакава «Залаты пеўнік».

Як адзначаюць былыя удзельнікі, у студыі вяліся гарачыя спрэчкі аб шляхах развіцця беларускага музычнага тэатра. Малады калектыв імкнуўся ў сваіх пошуках да рэалістычнага ўвасаблення вобразаў, да стварэння жыццёва яскравых і праўдзівых спектакляў.

— З прыемнасцю ўспамінаю той час. Оперная студыя месцілася на вуліцы Чырвонай, насупраць цяперашняга Дома радзё. Усё ў студыі мы рабілі самі: хлопцы селі дровы, палілі печы, мы мылі падлогу. Заняткі нашы пачыналіся пад кіраўніцтвам балетмайстра — са сцэнічнага руху, потым ішлі вакальнымі ўрокі. Памяшканні не хапала, і таму часта мы займаліся ў каго-небудзь дома, там, дзе можна было. Узаемаадносінны паміж удзельнікамі студыі былі цудоўнымі, нікога не блытэжыла, што сёння ты Шэмаханская царыца ці Дадон, Хазэ ці Кармэн, а заўтра ты артыст хору ці мімансу. Атмасфера дружбы і ўзаемавыручкі садзейнічала нашай натхненнай працы...

Новым дасягненнем опернай студыі з'явілася пастаноўка оперы Ж. Бізе «Кармэн». Як адзначала крытыка, маладыя артысты, нягледзячы на пастаровачныя навацыі, здолелі перадаць характэрнае музыкі, натхнёна спявалі, захапляючы слухачоў. Спектакль засведчыў рост майстэрства Л. Александровскай (Кармэн), М. Русіна (Хазэ), Т. Нікіцінай (Мікаэла),

Вялікім поспехам у глядачоў нарыстаюцца заўсёды выступленні гродзенскага народнага ансамбля танца «Раніца».

На здымку: удзельнікі ансамбля выконваюць беларускі танец «Антон маладзенькі».

Фота Я. ШТОПА.

НЕЛЬГА НЕ ЗАГВАЖЫЦЬ: калі ўвечары на тэлевізары паказуць цікавую пастаноўку альбо тэлевізійны фільм, дык наўтра пачуеш, як самыя розныя людзі абменьваюцца думкамі наконт убачанага, спрачаюцца, даюць свае сцэнкі. Аднак асноўны экранны час займаюць будзённыя перадачы — грамадска-палітычныя, эканамічныя, культурныя характары, якія адлюстроўваюць паўсядзённае жыццё. Як жа ўспрымаюцца яны, гэтыя «несвятчаныя» перадачы? Ці заўсёды штодзённы, будзённы экран спараджае ў душы водгук?

Паўсядзённы, цалкам дакументальны матэрыял сённяшняга дня можа зацікавіць гледача толькі вострай пастаноўкай тых ці іншых пытанняў, глыбокім падыходам да надзвычайных праблем, рухам жывой думкі і — вядома, цікавай формай падачы. Звычайнай канстатацыя фактаў, чыстай велічыі важных, як правіла, пакідае гледача раўнадушным.

З гэтага пункту гледжання і хочацца зірнуць на перадачы, якія прапанавала нам Беларускае тэлебачанне з 18 па 24 жніўня — на прадзюжы звычайнага, тыповага для нашага дакументальнага тэлеэкрана тыдня.

Галоўным клопатам дня было, натуральна, жывое — складанае, цяжкае сёлетняе жыццё. І не дзіўна, што менавіта яму была прысвечана большасць тэлеперадач. Дэсць з іх разказвалі пра ўборку ўраджаю, пра гатоўнасць тэхнікі, пра тое, як працавалі на жыве прапагандысты і агітатары. Аб жніўных клопатах хлебарабоў разказвалі перадачы, якія ідуць пад пастаяннымі рубрыкамі — «Сейбіт», «Публіцыст», «Сучаснік», жыво было ў цэнтры ўвагі «Панарамы навін», яму быў прысвечаны тэлевыпуск «Народнага кантролю», пра жыво гаварылася ў перадачах абласных студый, якія трансляваліся на рэспубліку.

Нямала! Але што запомнілася з гэтых перадач? Якія з іх пакінулі след у гледача, адгукнуліся рэхам «зваротчай сувязі»?

Перадача пад рубрыкай «Сучаснік», падрыхтаваная Гомельскай студыяй, разказвала аб рабоце камсамоўска-маладзёжных экіпажаў і звенняў на ўборцы ўраджаю. Тая ж

студыя ў рубрыцы «Публіцыст» пазнаёміла нас з вонятнай работай на жыве камуністаў Светлагорска. Пад гэтай жа рубрыкай Гродзенская студыя праінфармавала, што дзесяцца на палях вобласці. Перадачы гэтыя — аператыўныя, надзённыя, мелі шырокую геаграфію, але амаль усе яны не выйшлі

здымкі на здымку — усё гэта стварала пэўны вобразы людзей, настрой.

Цікавымі па форме і па этаноўшчы пытанняў былі сюжэты «Панарамы навін». Тэлеарыс пра камуніста на жыве, выезд рэдакцыі «Панарамы...» на сяло, рэпартаж з месца надзеі, рапарт вучоных, якія ства-

кава, надзвычай прыгожы, яркі, энтузіяст культурна-асветнай работы на вёсцы, вялікі аматар і знаўца песні. Ён, дарэчы, не толькі набудоваў лешы ў Талачынскім раёне Дом культуры, але і сам у свой час выступіў на самадзейнай сцэне. Але, на жаль, гэты багаты чалавечы матэрыял быў нададле-

ча: ці то высветліць індывідуальныя партрэты лешаў брыгады, ці то выкарыстаць тугатарку з людзьмі для выхodu ў больш агульныя і шырокія праблемы.

Самымі ж яркімі і запамінальнымі, на нашу думку, былі дзве кароткія перадачы, дакладней, два невялікія каментарыі на тэму: «Транспарт — клонат з'яўлення». З гэтымі індывідуальнымі каментарыямі выступіў каментатар Л. Ларуцін. У першым ён гаварыў пра грузавы транспарт рэспублікі, у другім — пра пасажырскі. Дакладна вызначыў тэма, яна акрэсленая праблема, лагічнасць і доказнасць вызначалі яго каментарыі. Л. Ларуцін гаварыў пра тое, што наспеў час ставіць пытанні работы транспарту на строю і эканамічную аснову, бо без гэтага, а гэсама без навуковай арганізацыі транспартных патокаў, тельга пазбавіцца недахопаў, імяна тут прычыны параканняў на работу транспартнікаў. Мы лавдаліся, у прыватнасці, што пасажырскага транспарту ў Мінску ханас, што цяжкасці з транспартам ствараюцца і-а дрэнна наладжанай работы аўтобусных паркаў, трамвайнага і тралейбуснага дэпо. Варта арганізаваць работу, умла і разумна маневраваць транспартам — і не будзе натоўпаў на прыпынках, не будзе цеснаты ў аўтобусных і тралейбусных салонах.

Л. Ларуцін вядомы тэлегледачам, ён і раней выступіў як каментатар тэлебачання. Новы яго каментарый — крок наперад, сведчанне творчага росту журналіста, яго прафесійнай сталасці.

Мы не сцяпаліся тут на ўсіх перадачах тыдня. Хацелася зазгадаць увагу на пасобных лешых і горшых перадачах, бо ўважлівы погляд на гня і другія яшчэ раз пераконвае, што поспех перадачы залежыць перш за ўсё ад важнасці і надзённасці журналісцкай думкі, ад рэжысуры, ад яе вынаходлівасці, ад пошуку формы, ад яркай аператарскай работы.

Што ж, нашаму дакументальнаму тэлеэкрану ёсць на што раўняцца, ёсць ад чаго рашуча адмаўляцца ў імя таго, каб кожная перадача тараджала шырокае грамадскае рэха.

Р. БАКУНОВІЧ.

РЭХА ПЕРАДАЧЫ. ЦІ ЁСЦЬ ЯНО?

за рамкі простаї канстатацыі фактаў, сухой, расцягнутай інфармацыі. Невыразныя кінакадры, трафарэтны тэкст, інертнасць вядучых — усё гэта робіла перадачы нейкімі аб'якавымі, аднастайнымі. А калі ў кадры паяўляўся чалавек зацікаўлены, непасрэдны — перадача літаральна ажывала! Так, перадачу з саўгаса «Вярэзіна» Светлагорскага раёна прызышло, па сапраўдному ўпрыгожыла змястоўнае, эмацыянальнае выступленне сакратара гаркома партыі Р. А. Іоўлевай.

Пад рубрыкай «Публіцыст» выступіла і Віцебская студыя тэлебачання. Журналіст, які вёў перадачу, сканцэнтравіў сваю увагу на нявырашаных пытаннях, на тым, што замінае жывію. Аднак вартасць перадачы знізілі, зноў жа, аднастайныя здымкі, трафарэтная форма падачы — студыя, вядучы, ілюстрацыйныя кінакадры.

На гэтым фоне значна вылучалася перадача рэспубліканскага тэлебачання «І будзе хлеб», якая прайшла ў рубрыцы «Сейбіт». Галоўная заслуга тут кінааператара, які пэўны, з добрым густам паказаў жніўнае поле — яно жыло на экране, дыхала, даносіла пах хлеба, атмасферу гарачай працы. Добра прагучаў і тэкст — жывы, пэўны. Разам з кінакадрамі ён перадаў нам хвалюючы карціну хлебарабоўскага жыцця ў адзін з самых адказных яго момантаў. Раскаванай была і форма падачы: некалькі кароткіх інтэрв'ю, узятых проста ў полі, бытавыя замалеўкі, начныя здымкі і

раюць новыя механізмы для ўборкі ўраджаю... Розны падыход, розныя ракурсы, а ў выніку — ўсебаковае асветленне жыва, адказнай хлебарабоўскай працы. Кароткая, насычаная фактамі і думкамі інфармацыя «Панарамы...» была часам больш змястоўнай і значнай, чым некаторыя «доўгія» перадачы. «Панарамы навін» наогул у апошні час робіцца больш разнастайнай, жывой. Спрыяюць гэтаму рэпартажы-вядучыя, кожны з якіх шукае сваю тэму, па-свойму асветляе і асэнсоўвае факты. З'явіліся ў «Панарамы...» і новыя цікавыя рубрыкі, шырэй стала асветляцца культурнае жыццё рэспублікі.

Парадавалі ў той тэматыцы і стваральнікі цыкла «Памяць». Чарговая перадача «Памяці» была прысвечана першыню беларускай энергетыкі — БелДРЭС і вызначалася багатай фактаграфіяй, шырыняй журналісцкіх абагульненняў, рухомай формай: перадача аб'яднала ў сабе і рэпартаж, і кіназамалеўку, і журналісцкі маналог-роздум. А галоўнае, перад намі прайшлі лешы людзей, сваімі кар'янімі звязаныя з БелДРЭС, з яе станаўленнем, выправаваннямі і сённяшнім днём. Жывы ж чалавечы лёс заўсёды стукаецца ў сэрца, на раджае ў ім жывое рэха.

А побач — тэлеарыс «Зямное прыцягненне», паказаны ў рубрыцы «Залатыя зоркі рэспублікі». Раскаваў ён пра Героя Савецкай Айчыннай вайны, старшыню аднаго з лепшых у Беларусі калгасаў К. В. Смірнова. Чалавек гэта сапраўды ці-

ны статычнымі, кепскімі фактаграфіямі, на якіх нават рысаў твару разгледзець не ўдалося, не гаворачы ўжо аб характары, духоўнасці гэтага чалавека. Сухі, аб'якавы, халодны быў і тэкст. Не вырагавалі перадачу і песні, якія павінны былі «ўпрыгожыць» нарыс. Устаўныя нумары, якія надаваліся як любімыя творы героя нарыса, ніяк не яднліся з матэрыялам, не мадціраваліся з ім.

Цікавае да перадачы пачынаецца тады, калі ёсць хоць бы спроба роздзума, аналізу, імкненне зразумець не столькі працэс той ці іншай вытворчасці, колькі людзей, у гэтым працэсе занятых. Такім імкненнем была адзначана перадача «Асабіста адказны», прысвечаная брыгадзе Мінскага вытворчага аб'яднання «Гарызонт», якую ўзначальвае М. Бедункевіч.

Стваральнікі перадачы імкнуліся зрабіць яе разнастайнай і па змесце, і па форме. Члены брыгады, запрашаныя на студыю, разказвалі і пра сябе, пра сваю асабістую адказнасць за высокую марку прадпрыемства, і пра ўмовы працы, пра брыгаду ў цэлым, закранаючы тэхнічныя, эканамічныя, маральныя праблемы. Каментатар І. Рудаметаў імкнуўся звязаць розныя аспекты размовы, стварыць з фрагментаў адзіны партрэт калектыву. Аднак, нягледзячы на асобныя цікавыя моманты, перадачы не хапіла цэласнасці, акрэсленай мэтанакіраванасці. Адчувалася, што вядучы не вызначыў, не акрэсліў да канца, чаго ён хо-

ня, аргументаванасць. Вядзецца сур'ёзны інтэлектуальны пошук, і умоўная форма гульні-спаборніцтва толькі ўзмацняе гэты пошук, надае яму большую напружанасць і, вядома ж, робіць відвішчна дынамічным.

Ёсць у праграме перадачы хатняе заданне, якое рыхтуецца загадзя, віктарына, своеасаблівы дыспут паміж удзельнікамі, у працэсе якога каманды абменьваюцца пытаннямі на тэму перадачы. Да конкурсу спецыяльна падключваюць гледачоў і удзельнікаў, якія не ўваходзяць у каманду, а слухаюць ёй маральнай падтрымкі. Ёсць у праграме заданні, разлічаныя на эравоўную памяць, асацыяцыі, на ўменне тлумачыць прадметныя з'явы па іх візуальных асаблівасцях. Восць тэмы асобных перадач цыкла: «Помнікі гісторыі і культуры Гродзеншчыны», «За волю народную, за ўладу саветую», «Гродзеншчына літаратурная», «Твае героі, Гродзеншчына», «Развіццё народнай гаспадаркі на Гродзеншчыне», «Народная творчасць Гродзеншчыны».

Стваральнік гэтага цыкла, фантычны аўтар перадач — супрацоўніца рэдакцыі перадач для моладзі В. Шоцін, выпускніца гісторыка-філалагічнага факультэта Гродзенскага педінстытута імя Я. Купалы. У добрым творчым наманце яна поацуе з рэжысёрам А. Дзіргінчусам. Ванда Іванаўна будзе праграмай такім чынам, каб кожнае заданне будзіла прагу ведаў, творчыя здольнасці, фантазію удзельнікаў. Каб яны вучыліся праграмаваць і ўдмуліва ставіцца да ўсяго, чым жыве родны край. Напрыклад, прапануецца ўявіць адзін дзень жыцця, звязанага з канкрэтным помнікам гісторыі і культуры. І ўдзельнікі разгортваюць сюжэт пра Крэўскі замак, Жыровіцкі манастырскі комплекс і інш. Ці, снажам, патрабуецца ўявіць Гродна праз 200 гадоў. Або задаецца пытанне: «Калі б у вас была магчымасць праентаваць, будаваць, як бы вы пераўтварылі свой раён?» Або прапануецца вызначыць тэхналогію вырабу і мастацкую адметнасць народнага саматаннага дывана і інш. Заданні самыя нечаканыя і гэтым цікавыя. Галоўнае, яны часта патрабуюць ад удзельнікаў імправізацыі, што вельмі арганічна для тэлевізійнага эк-

рана. Шырока выкарыстоўваецца ілюстрацыйны матэрыял — здымкі, малюнкi, тэлерэпартаж (у хатнім заданні) са школьных музеяў, схемы, макеты, карты, разнастайныя рэв'юіт. Аўтары ўлічваюць законы тэлебачання і імкнучыся больш паказаць, карыстаючыся рознымі аператарскімі прыёмамі. Нягледзячы на тое, што перадача насычаная вялікім інфармацыйным матэрыялам (працягласць яе — 60 мінут), яна разгортваецца як пэўнынае відовішча, што вымагаецца ідэй, зместам, эрэшты, і назвай цыкла. У хатніх заданнях шырока выкарыстоўваюцца інсцэніроўкі, вершаваная творчасць школьнікаў, формі лірычнага апавядання. Асобныя часткі кожнай праграмы тэматычна звязваюцца пэўнымі пэсеннымі застаўкамі. Спяваюць самі удзельнікі перадачы і малгалічныя — удзельнікі мастацкай самадзейнасці; узбагачаюць такім чынам і змест экраннага прадстаўлення. Кожнае з іх пачынаецца эмацыянальным уступам, у якім слова за кадрам дапаўняецца музыкай, экраннымі выявамі роднага краю.

Вядома, ёсць тут свае пралікі, выдаткі пошукаў. Занадта шырокія, відаць, тэмы асобных перадач. Цяжкія для школьнікаў некаторыя пытанні віктарыны, не ўсе яны ўдала сфармуляваны. Варта абмежаваць колькасць удзельнікаў (4 групы па 30 чалавек), падумаць пра ўдасканаленне кампазіцыі. Хаця ў гэтым напрамку вядзецца работа: кожная перадача паводле сваёй структуры не напірае папярэднія.

В. Шоцін як аўтар «Майго роднага кута» зараз на раздарожжы, яе адольваюць сумненні наконт перспектывы перадачы, магчымасцей яе развіцця. І прычына тут у аб'ектывных цяжкасцях, не заўсёды творчых. Так, перад кожнай чарговай перадачай вядзецца велізарная арганізацыйна-падрыхтоўчая работа. Але не ўсё з задуманага ўдаецца ажыццявіць, бо тэхнічныя магчымасці абласной тэлебуды вельмі абмежаваны.

Усё ж, ведаючы настолькі шчыльна, творчую неўтаймаванасць В. Шоцін, трэба верыць, што перадача «Мой родны кут» застанецца пастаяннай і будзе надалей радаваць сваіх шматлікіх прыхільнікаў. Аляксей ПЯТКЕВІЧ.

І ПАЗНАВАЛЬНА, І ЦІКАВА

ПРА ТЭЛЕБАЧАННЕ, пра яго мастацкія пошукі пішуць у нас лешы маля і крыху паблагліва: дзесятая муза яны не лічыцца аб'ектам дастаткова сальднага вартым паглыбленага і канкрэтнага вывучэння. А між тым яна даўно заваявала увагу і прыхільнасць мільёнаў людзей, якія хочучы бачыць на бланкітным экране нешта новае, цікавае. Аб тым, што тэлебачанне валодае вялікімі ўласнымі магчымасцямі даследавання жыцця; што непасрэднасць, праўдзівасць адлюстравання яго на малым экране выляляюць новыя інфармацыйна-эстэтычныя ўласцівасці — сведчаць многія перадачы цэнтральнага, рэспубліканскага тэлебачання. Немалы вопыт ці, прынамсі, павучальны пошук у гэтым кірунку ёсць і на нашых абласных студыях.

На Гродзенскім тэлебачанні ўжо год ідзе штомесечная перадача пад назвай «Мой родны кут», якая заслугувае больш шырокай увагі.

Хоцацца ў першую чаргу адзначыць яе чыны пазнавальны і вельмі плённы выхавальна-патрыятычны напрамак. Не сакрыт, што перадачам перыферычных студый часта бракуе глыбокага зместу, шырокіх абагульненняў, у іх шмат прасталінейнасці, дыдантыкі. Перадачы, звязаныя рубрыкай «Мой родны кут», вылучаюцца якраз значнасцю думкі пра зямлю бацькаўшчыны, пра багацце яе гісторыі, матэрыяльнай і духоўнай культуры, пра гераічныя традыцыі народнай барацьбы за волю. І гэтая думка не дэкларуецца з экрана, а перадаецца творча. Удзельнікам перадачы і гледачам аўтары прапануюць шукаць, адкрываць для сябе цікавыя, яркія старонкі жыцця свайго краю: самастойна

ацэньваць іх каштоўнасць.

Перадача будзецца ў форме конкурсу. Слаборнічаюць групы старшакласнікаў розных школ вобласці. У групе вылучаецца каманда, на якую прыпадае актыўная роля ў гэтай творчай барацьбе. Каб сілчасці такую каманду, у школах іярэдка праводзіцца свой, унутраны, конкурс на адпаведную тэму, бо перамога на перадачы (ды нават і ўдзел у ёй) — справа гонару вучнёўскага, педагогічнага калектыву, свае вёскі, нават раёна, які школа прадстаўляе. Пра гэта сведчаць лісты тэлегледачоў, якія з хвалюваннем сочаць за перадачай, ацэньваюць эрудыцыйны ўдзельніцаў, іх вынаходлівасць. Абдываецца, такім чынам, масавы конкурс ведаў пра родны край. Эрэшты, тут не толькі выяўляюцца веды. Выхоўваецца цікавасць да свае Радзімы, яе мінулых і сённяшніх здабыткаў, адкрываецца веліч народнага духоўнага вопыту, які нельга не шанаваць.

«Конкурсы на тэлебачанні — гэта бална, — скажа снелтык. — Яны даўно сталі ў нас шаблонным прыёмам тэлепаказу. Да таго ж згаданая перадача пераймае вядомы, папулярны ў свой час КВВ (Клуб вясельных, вынаходлівых). Што ж, у гэтым меркаванні ёсць немалая доля ісціны. Сапраўды, перадача «Мой родны кут» па сваіх знешніх фармальных асаблівасцях шмат чым перанімаецца з КВВ. Але ў змястоўнай форме тут укладзецца новы змест, і яна непазбежна трансфармуецца. Ёсць тут традыцыйнае журыві, якое налічвае балы групам удзельнікаў. Але ацэньваецца не толькі правільнасць адказаў, а і самастойнасць думкі, арыгінальнасць трантоўкі пэўнага факта, творчы густ і шырыня мыслен-

ДОБРАЯ І ПАТРЭБНАЯ СУСТРЭЧА

**ВА УСІХ ТВОРЧЫХ САЮ-
ЗАХ РЭСПУБЛІКІ** разгар-
нулася падрыхтоўка да
сваіх чарговых з'ездаў і да XXVI
езда КПСС. З сакратаром
праўлення Саюза мастакоў
БССР, заслужаным дзеячам ма-
стацтваў рэспублікі Л. Шчамя-
лёвым гутарыць наш карэспандэ-
нт Т. Бондар.

— Леанід Дзмітрыевіч, якія
на вашу думку, набыткі бела-
рускіх мастакоў і ўвогуле ма-
стацтва рэспублікі за гады
пасля мінулага мастакоўскага
з'езда?

— Набыткі немалыя. Адроз-
ніе і не ахопіш паглядом усё, што
зроблена. Я не люблю пералі-
каў — абавязкова штосьці не
прыгадаеш, але і без іх цяжка
абйсціся. Мяркуюць самі. Пом-
нік «Маці — патрыётцы» І. Міс-
ко, А. Заспіцкага, М. Рыжанко-
ва ў Жодзіне, бюсты К. Маркса

запрошаны работнікі гаркомаў
і райкомаў партыі, прадстаўні-
кі творчых арганізацый і са-
юзаў. Сацыялістычнае пераўт-
варэнне Палесся, замацаванне
сувязей мастакоў з сельскагас-
падарчымі раёнамі рэспублікі,
паляпшэнне прапаганды выяў-
ленчага мастацтва — пытанні,
разгледжаныя пленумам, шы-
рока абмяркоўваліся і абмяр-
коўваюцца творчымі секцыямі
і па сённяшні дзень. Усе ма-
стакі сур'ёзна, адказна рыхту-
юцца да выстаўкі «Зямля і лю-
дзі» — буйнейшай сёлётай
выстаўкі. Рыхтуюць вялікую эк-
спазіцыю мастакі плаката, ме-
ней як праз месяц мы запрасім
усіх на адкрыццё выстаўкі,
прывечанай 60-годдзю камса-
мольскага рэспублікі, у якой самы
шырокі ўдзел прыме творчая
моладзь. На пачатку наступнага
года лачне працаваць усеса-

імі на маю творчасць, на мае
жыццё. І яшчэ і яшчэ раз пе-
раканваюся, што трэба пісаць,
аддаваць людзям толькі тое,
што сам ты любіш больш за
ўсё. Перачытайце «Новую зям-
лю» Якуба Коласа — у пазме не
толькі шырока, з глыбокім ве-
даннем паказаны побыт лю-
дзей, побыт беларускай вёскі. А
колькі замілаванасці паэта да
гэтай зямлі, да гэтых людзей!
Ад характара, якое раптам ад-
крываецца вам, пачынае шчы-
мець сэрца...

— Не, калі стаў мастаком, паві-
нен ведаць, што ты будзеш пі-
саць, як пісаць і для каго пі-
саць. Гэта трэба вельмі добра
ўсведамляць.

— А што вызначае прафе-
сіяналізм мастака?

— Прафесіяналізм — не на-
бітая рука, не сума рамесніц-

рэцца проста кан'юнктура, не
асэнсавана мастаком — не за-
кранула яго, а ён чамусьці вы-
рашыў, што зможэ тэму рас-
крыць.

Безумоўна, веданне агульнай
культуры, культуры свайго на-
рода — проста неабходна. Як
жа іначэй выпрацаваць сваю
грамадзянскую пазіцыю!

А яшчэ — зашмат тэматыч-
ных выставак, часта не прадумана
сама прадрыхтоўка да іх,
калі з'яўляюцца рамкі тэматы-
кі, а практычна ў любую тэму
кладзецца многае і многае... Аб
гэтым магла б часцей гаварыць
і мастацкая крытыка.

— Дарэчы, аб мастацкай
крытыцы: мне, як загадчыку
аддзела выяўленчага мастацтва
шотыдзёніка, неаднойчы
даводзіцца сутыкацца з цяж-
касцямі якраз гэтага плана.
Мала, часта непрафесійна пі-
шуць мастацтвазнаўцы аб суч-
асным мастацтве, аб яго праб-
лемах і накірунках развіцця,
не могуць прааналізаваць тое,
што дасягнута, і зазірнуць у
заўтрашні дзень. З чым гэта
звязана?

— Што такое крытыка? Каб
напісаць крытычны артыкул і
разгледзець у ім пазытывы
твор, трэба доўга чытаць, пе-
рачытаваць гэты твор, адчуць не
толькі ідэю, змест, але і музы-
ку яго, яго гукавую афарбоўку.
Так і жывапісны твор ці любы
іншы твор выяўленчага мастацтва.
Мала проста ўсвядоміць
абраную мастаком тэму і заў-
важыць той альбо іншы прыём.
З карцінай трэба доўга быць
сам-насам, адчуць тое, што ска-
заў, здолеў сказаць мастак
колерам, колеравымі і прасто-
равымі сродкамі, чаму так,
а не іначэй пабудоваў сюжэт-
ную лінію, кампазіцыю. А яшчэ
ж — і ведаць агульную накі-
раванасць, дапамагаць мастаку
зразумець як бачыць свет, ад-
крываць новыя гарызонты ма-
гчымага ў мастацтве!

На жаль, крытыкі часта проста
каменціруюць тое, што кіну-
лася ў вочы, проста пераліча-
юць работы, якія склалі чарго-
вую экспазіцыю, нічога не ад-
крываючы ні чытачу, ні маста-
ку. І гэта, думаецца, ад таго,
што яны не звязаны, ушчыль-
ную не звязаны, са светам ма-
стацтва, не бываюць у майстэр-
нях і не гутараць з мастакамі,
не ведаюць ні пра іх удачы, ні
пра іх зрывы. Дзе ўжо тут па-
спрачацца!

Дзіўна, але многія мастац-
твазнаўцы лічаць, што ім зусім
неабавязкова мець асабістыя
кантакты з жывапісцамі, гра-
фікамі, скульптарамі, зусім не-
абавязкова ведаць усю «кух-
ню». На выстаўку ж трапляюць
адна-дзве работы, магчыма, і
не тыя, якія выяўляюць най-
лепш канцэпцыі аўтара, не тыя,
якія расказваюць аб аўтары
самае адметнае.

Мала праводзіцца і сімпозі-
умуў крытыкаў — мастацтвазнаў-
цаў, ды і на тыя, якія право-
дзяцца, ніколі не запрашаюцца
мастакі — а магла б на іх весціся
раўнапраўная, карысная
для тых і другіх гутарка.

Мае месца — зноў-такі, на
жаль! — і з'яўляюць тэндэн-
цыйных артыкулаў, у якіх пе-
рабольшваюцца вартасці ад-
ных, змаўчаюцца — другіх,
і ўсё гэта зусім не спрыяе
развіццю ні крытыкі, ні наогул
мастацтва.

— А якім вы бачыце заў-
трашні дзень нашага мастацтва?

— Напярэдадні з'езда Саюза
мастакоў, які падвядзе вынікі
зробленага, пазначыць пэўныя
перспектывы, я аптымістычна
гляджу на будучыню нашага
мастацтва. Радуюся маладым.
Разумею: многа будзе зале-
жаць і ад нас — як мы будзем
памагаць ім, як будзем спрыяць
развіццю іх талентаў. Веру ў
тое, што яны будуць працаваць
лепш, чым мы; бачу, што мала-
дыя мастакі ўважліва ставяцца
і да нашай багатай спадчыны,
і да сённяшніх праблем рэча-
існасці, да спраў і памкненняў
сваіх сучаснікаў. Няхай спада-
рожнічае ім поспех!

Гэта ўжо традыцыя, калі рэ-
спублікі, гарады абменьваюцца
мастацкімі выстаўкамі. Такія
сустрэчы не толькі даюць маг-
чымасць глядзець пазнаёміцца
з рознымі мастацкімі школамі,
напрамкамі, творчасцю асобных
аўтараў. На іх і мастакі дзе-
ляцца вопытам, знаёмляцца з
рознай трактоўкай адных і тых
жа, здавалася б, тэм і прадме-
таў.

Больш чым 50 мастакоў Гро-
дзеншчыны паказалі свае ра-
боты ў літоўскім горадзе Паня-
векысе. Рыхтаваліся ўсе на
працягу года, кожны адабраў
самае лепшае, адметнае. Паня-
векысе — горад глыбокіх трады-
цый, дзе майстры-прафесіяналы
непарўна звязаны з народнымі
прамысламі. Можна, таму экспа-
зіцыя выстаўкі была пабудавана
на наступным чынам: у цэнтры
— творы дэкаратыўна-прык-
ладнага мастацтва, якое прад-
стаўлялі ў асноўным майстры
школава «Нёман», з двух
бакоў — станковыя графічныя і
жывапісныя работы.

Дэкаратыўныя пэўні В. Му-
рашвера, крыштальныя вазы
А. Федаркова, кампазіцыя «Пту-
шыны двор» заслужанага ма-
стак РСФСР Л. Мяснойвай, нап-
лент для кветак з каляровага
шкла В. Рыжкоўскай, анімалі-
стычныя кампазіцыі, выкананыя
з добрым гумарам В. Жохавым,
— вясёла колеравых сцэна-
сін, пластычная выразаць ма-
тыяў, іх шматстайнасць і сплу-
чэнні з прыкладным характа-
рам рэчаў, якія заўсёды можна
разнастайна выкарыстоўваць у
быццё, робяць мастацтва бра-
завістых майстроў папулярным.

Менавіта работа са шклом
памагла В. Мурашверу па-свой-
му адчуць наларыт, непаўтор-
насць колеравага ладу ў жыва-
пісе. Два палатны мастака «Вя-
селле» і «Дзеці малююць» ні-
бы складзены з кавалачкаў
шкла, якія выпраменьваюць
сонца.

Шмат на выстаўцы пейзажаў.
Характэрна берагоў Нёмана, да-
лечыню Гродзеншчыны —
лейтматыў усёй творчасці
І. Пушкова («Паводка», «Мала-
дое жыта», «Вясна на Нёмане»
і інш.); сімваліка, ланкінасць
уласцівы А. Клімнікову: тры-
вога напярэдадні наступу, га-
тоўнасць да барацьбы за сва-
боду перададзены ў карціне
«Трывожная ноч» характэрны-
мі дэталімі — тры аслыяны-
ныя ракеты, утапаны снег,
калючы дрот... Некалькі работ
у экспазіцыі маладога жывапіс-
ца В. Голуба, лепшая з іх —
«Рамантычны пейзаж». Некаль-
кі незвычайна, нават крыху су-
пярэчліва выгледзілі творы
В. Коўзуса, у якіх святло, што
адрэсцівае, выяўляе прадметы
 («Рабочы стол»), пераходзячы ў
колеравую геаметрычнасць, аб-
страгую іх — і побач зусім кан-
крэтныя, канкрэтызаваныя ра-
боты ў жанры гартрэта.

Сярод іншых работ: «Апошні
ліст» Т. Ляпканскай, «Сельскі
матыў» В. Нікольскага, «Пей-
заж з чырвоным насцёдам»
В. Сушкевіча, серыя «Дзвінст-
ва» А. Папова, «Бабіна лета» і
«Адліга» В. Сільвановіча, «Роз-
дум» і «Ціхае возера» В. Ку-
чарнікі, «Першы снег» А. Бо-
густава. Пейзажы становіцца
духоўнай неабходнасцю, розду-
мам пра зямлю і пра чалавекана
зямлі. Гэта відочна і ў на-
званых работах, і ў работах
А. Сільверстава і Г. Мазурава
аб старажытным і вечна юным
горадзе на Нёмане, і ў палот-
нах прадстаўніка старэйшага
пакалення В. Савіцкага «Зіма
42-а года» і «Замкавая гара», на
творчасці янога вучацца многія
маладыя мастакі Гродзеншчы-
ны.

Выразныя кампазіцыі вядо-
мага беларускага графіка А. За-
харава пачынаюць экспазіцыю
рад графічных работ. «Ба-
лада аб маці», «Бабіна лета» і
адна з апошніх работ «Графіч-
ная саната» — аўтабіяграфі-
чныя. Перажытае знайшло тале-
навітае адлюстраванне ў лістах.
Цікава прадстаўлена і скульпту-
ра творами А. Салатыцкага,
В. Церабуна, Г. Буралкіна.

Усіх аўтараў проста немаг-
чыма пералічыць, іх звыш пя-
цідзесяці. Экспазіцыя пазнаё-
міла грамадскасць літоўскага
горада з мастацтвам Гродзен-
шчыны даволі шырока і грун-
тоўна.

А. ГАРШКАВОЗ,
член праўлення
Гродзенскай абласной
арганізацыі мастакоў.

АДДАВАЦЬ ЛЮДЗЯМ САМАЕ ДАРАГОЕ...

і У. І. Леніна ля будынка ЦК
КПБ, выкананыя Заірам Азгу-
рам, скульптурная кампазіцыя
«Старт» В. Занковіча на стады-
ёне «Дынама» — у скульптуры;
жывапіснае серыя «Лічбы на
сэрцы» М. Савіцкага, кар-
ціны Г. Вашчанкі, В. Цвірко,
В. Грамыкі, В. Сумарова,
В. Маркаўца — у жывапісе; а-
грамадныя мазайчныя палотны
А. Кішчанкі на тарцах шматпа-
вяховых дамоў пры ўездзе ў
горад, гасцініца «Планета», над
афармленнем інтэр'ераў якой
працавала вялікая група маста-
коў, работы керамістаў для
спартыўнай базы ў Стайках — у
манументальным мастацтве. Ды
хіба гэта ўсё? А вітражныя, ін-
тэр'ерныя работы Г. Вашчанкі
для кінатэатра «Масква»? А ві-
зуальныя камунікацыі ад Брэс-
та да Мінска? А помнікі і ма-
нументы ў розных гарадах рэ-
спублікі, што ўстаноўлены за гэ-
ты час? А творы дэкаратыўна-
прыкладнага мастацтва — шкло,
кераміка, габелены? А работы
графікаў, якія высока ацэньва-
юцца на ўсесаюзных і замеж-
ных аглядах і выстаўках? А по-
спехі нашых дызайнераў? Усё
проста нельга пералічыць.

Асабліва радуе тое, што ва
ўсіх жанрах выяўленчага ма-
стацтва працуюць сёння маста-
кі сапраўды таленавітыя, што
многія створаныя работы — ра-
боты высокага грамадзянскага
гучання.

— Нельга, відаць, абйсці
маўчаннем шырокую выставач-
ную дзейнасць Саюза маста-
коў...

— Пэўна ж! Выставак было
многа, і былі цікавыя. Назавём
хоць бы дзве з іх: «Беларускі
пейзаж» і юбілейная выстаўка,
прывечаная 60-годдзю
БССР і Кампартыі Беларусі, на
якіх побач са сталымі, прызна-
нымі майстрамі вельмі добра
заявіла аб сабе моладзь. Леп-
шыя работы экспанаваліся на
ўсесаюзных і замежных выстаў-
ках.

Шмат было персанальных
выставак, на якіх грамадскасць
Мінска і іншых гарадоў рэ-
спублікі шырока знаёмілася з
творчасцю аднаго ці некалькіх
творцаў. Вось і цяпер у Мас-
кве адкрываецца персанальная
выстаўка Г. Вашчанкі, у Мін-
ску — В. Цвірко.

Летас на Піншчыне прахо-
дзіў выязны пленум праўлення
Саюза мастакоў, на які былі

юзная выстаўка «Мы будзем
камунізм». Рыхтуемца да яе
таксама даўно ўжо.

— Падрыхтоўка да гэтых вы-
ставак — гэта і падрыхтоўка
да з'ездаў?

— Так. Усе названыя вы-
стаўкі стануць своеасаблівым
аглядам дасягненняў савецкага
выяўленчага мастацтва перад
XXVI з'ездам партыі. Перака-
наны, што яны будуць садзей-
нічаць далейшаму замацаван-
ню сувязі мастацтва з жыц-
цём — экспазіцыі ж пасля бу-
дучы паказаны ў палацах і де-
мах культуры буйнейшых прад-
прыемстваў і сельскагаспадар-
чых аб'яднанняў, што значна
пашырыць магчымасці знаём-
ства з імі самай шырокай гра-
мадскасці.

— Леанід Дзмітрыевіч, вашы
работы сёлета вылучаны на
атрымманне Дзяржаўнай прэміі
БССР. І гэта, бесспрэчна, свед-
чанне таго, што вы працавалі
актыўна, напружана...

— Ведаецца, заўважаю, што
больш ашчадна стаў адносіцца
да часу: за апошнія гады ні
разу не выязджаў далёка за
межы рэспублікі. І гэта спры-
яла творчасці, творчай зася-
роджанасці — лепш, глыбей
пачаў адчуваць сваю роднасць
з зямлёй, з навакольнай пры-
родай.

Неяк атрымліваецца, што ні-
быта прырастаеш да пэўнай
мясціны — сэрца тваё там,
думкі клічуць да ўжо знаёмых,
сходжаных уздоўж і ўпоперак
гаёў, да пагоркаў, на якіх гай-
дае прасяя высокае жыта, да
рачулкі, што ўецца паўз сена-
жаці, там-сям парослай верба-
лозам, да людзей, якім звыкла
панясу свае сумненні і перакананні.

Многае з таго, што напісаў,
упершыню будзе экспанавана
на персанальнай выстаўцы,
амаль усё — прывечана Мін-
шчыне.

Задумаў вялікую кампазі-
цыю: Цётка, Багдановіч, Купа-
ла, Колас... Як атрымаецца, па-
куль што цяжка сказаць. Рабо-
та вельмі ж адказная. Хочацца,
калі здолею, стварыць не проста
групавы партрэт — стварыць
вобраз зямлі беларускай. Зноў
і зноў вяртаюся да іх твораў,
да ўсяго, што ўнеслі яны ў на-
шу літаратуру, у нашу культу-
ру, — добра ўсведамляю, як
ўплывала і ўплывае зробленае

«іх прыёмаў. Сапраўдны пра-
фесіяналізм — гэта ўменне ба-
чыць, разумець свет і свабодна
валодаць усімі выяўленчымі
сродкамі нашага мастацтва,
глыбока разумеючы законы ма-
стацкай формы. Работа над
формай — справа ўсяго жыцця
мастак. Але галоўнае не ў тым,
што той ці іншы з нас «знай-
шоў» прыём, а ў тым, што ён
здолеў адкрыць у жыцці тосьці
важнае, прыгожае, здолеў
выявіць і свае адносіны да жыц-
ця, падзяліцца з усімі сваім ад-
крыццём.

Мастацтва будзе аб'ектыўна
адлюстравваць рэчаіснасць, калі
мастак ведае яе законы, але
творыць па законах прыгажосці.
У дадзеным выпадку я га-
вару аб пачуццёвым разуменні
прыгажосці.

— Пачуццёвае разуменне
прыгажосці... Мне раптам пры-
гадаліся словы іспанскага паэта
Антонія Мачады: «Трымайце
вочы шырока адкрытымі, каб
бачыць свет такім, які ён ёсць;
і адкрыце іх яшчэ шырэй,
каб убачыць свет іншым,
чым ён ёсць; і — яшчэ шырэй,
каб убачыць свет лепшым, чым
ён ёсць». Праўда, гэтыя сло-
вы звернуты да маладых, да
тых, хто пачынае пошук свайго
шляху...

— Ну, пошук свайго шляху ў
мастацтве, формы, адпаведнай
тваёй задуме, не канчаецца ні-
колі. І калі такі пошук часам у
нечым, на першы погляд, і су-
пярэчыць школьным прыёмам
і элементарнаму бачанню нату-
ры, то гэта супярэчлівасць у
сур'ёзнага мастака — сведчан-
не дыялектычнага развіцця яго
таленту. Са свабоднага экспе-
рыментавання нараджаецца са-
праўднае мастацтва. Вядома,
пры адной умове: пры поўнай
сур'ёзнасці гэтых пошукаў.

Між іншым, хіба не здараецца
так, што мастак аказваецца ў
палоне сваіх уласных дася-
ненняў і знаходак і пачынае
міжволі паўтарацца? Здараецца.
І яшчэ як часта! Часам па-
трэбна вялікая мужнасць, каб
пераадолець інерцыю ўдала
знойдзенай манеры.

— Леанід Дзмітрыевіч, што
вы думаеце пра тэматычную
карціну ў нас, у Беларусі?

— Што ж, ёсць такая праб-
лема — праблема тэматычнай
карціны. І не толькі ў Беларусі,
у беларускім мастацтве. Сучас-
най кампазіцыі часта бракуе
не тэмы. Але часта тэма бя-

НАПВЯТКІШАЕ ГІСТАРЫЧНАЕ значэнне літаратуры Кіеўскай Русі, мабыць, заключаецца яшчэ і ў тым, што яна стварыла надзейную традыцыю і аснову для развіцця трох братніх літаратур — рускай, украінскай і беларускай, якія на працягу доўгіх стагоддзяў жылі ідэямі агульнарускага адзінства. Не выпадкова Францыск Скарына не раз падкрэсліваў сваю адданасць людзям «посполитым» і роднай мове, якую ён усюды называў рускай. Васіль Цяпінскі таксама лічыў сябе «русіном», які сваёй Русі «ўслугуе».

Ідэю агульнарускага адзінства можна лічыць галоўнай і ў так званым «Летапісе Самавідца» — надзвычай арыгінальным помніку пісьменнасці другой паловы XVII — першай паловы XVIII стагоддзяў. Каб пераканацца ў гэтым, звернемся да самога тэксту твора. Так, напрыклад, уз'яднанне Украіны з Расіяй у 1654 годзе называецца там выяўленнем волі ўсяго украінскага народа: «...Зараз по усех полках розослалі столініков с приданням козаков, жебы так козаки, яко войты со всем посполством, присягу выконали на вечное подданство его царскому величеству. Шо по усей Украине увесь народ з охотою тое учинил... И немалая радость межи народом стала».

«Летапіс Самавідца» апісвае шматлікія войны, якія, пачынаючы з 1648 года, разгараліся на украінскай зямлі, ахопліваючы ўсё больш шырокія прасторы, у тым ліку і тэрыторыю Беларусі. Магутнай, нястрымнай хваляй разлілася вызваленчая вайна украінскага народа, якая прывяла да ўз'яднання Украіны з Расіяй. Але

побач з гэтым, бадай што кожны год, велізарныя прасторы украінскіх, беларускіх, польскіх зямель падвяргаліся спусташальным набегам татарскіх орд (часцей за ўсё іх запрашалі то адны, то другія ўдзельнікі вайны, плацячы неабмежаваным правам рабаваць, паліць, забіваць, браць у няволю — «ясыр»). Шмат гора і пакут прыносілі і тыя выступленні ці паходы паасобных гетманаў, якія ў міжусобіцах, пажарах і крыві шукалі шляхоў да ўлады, славы, багацця.

просілі яго Многогрешного, жебы он над ними гетманом был, чога он отмовлялся як старая дева хорошего жениха», «того не могли узнати, же их салом по их же шкуре и мажут, с их подданных выдравши...».

Беларускія даследчыкі (і наогул чытачы) не знаёмліліся з «Летапісам Самавідца». І таму ніхто дагэтуль не звярнуў увагі на тое, што ён напісаны на той самай мове, на якой пісалі ўсе беларускія помнікі XVII — пачатку XVIII ста-

дам, где притягши под Пиллявце, не доходячи Константинова Великого, там споткнулся с войском коронным».

Мова гэтага выдатнага помніка не менш беларуская, чым украінская. Такія выразы, як «шоб» (яны сустракаюцца вельмі рэдка), ужываюцца і ў іншых помніках беларускай літаратуры той эпохі.

Сучасны украінскі даследчык Яраслаў Дзыра адзначае, што ў тагачасных летапісах, у тым ліку і ў «Летапісе Самавідца», падзеі разгортваюцца на шы-

курляндскую и юж другой оставал воевода. Также того же времени Дубровную, Оршу, Шклов, Коньсь повыймано, и Могилев подался его царскому величеству... и иные многие города литовские Белаая Русь; с чего и титул стал: и Бельяя Россія». Паходам и войнам, якія разгортваюцца на тэрыторыі Беларусі, удзяляецца шмат увагі.

Сімпатны аўтар заўсёды на баку казакаў і Маскоўскай Русі, якія вялі працяглыя войны з рознымі ворагамі. Ён выразна сімпатызуе і Рэчы Паспалітай, калі яна змагаецца супраць «бусурманаў». Ён, напрыклад, з вялікім задавальненнем і даволі падрабязна апавядае пра перамогу польскага караля Яна Сабескага пад Венай над туркамі ў 1683 г. І ў той жа час з ўвайнай непрыхільнасцю піша пра тыя выпадкі, калі казакі або польскія каралі звярталіся да татар за дапамогай: «Аже не статежная пріяньз вовку з бараном, так хрысціянинево з бусурманом».

Упершыню «Летапіс Самавідца» быў апублікаваны ў 1846 г. у Маскве вядомым рускім вучоным О. Бадзянскім. Потым быў перавыдадзены ў 1878 г. у Кіеве. У наш час быў надрукаваны ў Кіеве ў 1971 г. Аўтар уступнага артыкула Я. Дзыра прыводзіць шмат цікавых звестак пра навуковыя працы, прысвечаныя помніку, пра тыя пытанні, вакол якіх разгортваліся спрэчкі. Але па-за ўвагай даследчыка засталася тое, што «Летапіс Самавідца» мае пэўнае дачыненне да беларускай мовы і літаратуры і да гісторыі Беларусі.

Заслугоўваюць увагі самі прыпынкі, якімі кіраваліся тэксталагі і навуковыя рэдактары апошняга выдання, рых-

«ЛЕТАПІС САМАВІДЦА» І БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

І вось з «Летапісу Самавідца» нека сама сабой выплывае думка, што надзейны спакой народу можа даць толькі больш цеснае згуртаванне з Расіяй, толькі дзейная дапамога рускіх войск.

Сам твор не ўяўляе сабой летапісу ў нашым сённяшнім разуменні, запісы тут рабіліся не ўслед за падзеямі. Аўтар, шмат пабачыўшы і перажыўшы на сваім вяку, апісвае тое, што ўжо даўно адбылося і адклалася ў памяці. І таму кніга (яе асноўная частка, таму што завяршалася яна нейкім іншым аўтарам) вызначаецца цэласнасцю, адзінствам стылю, жывасцю, а часта і вобразнасцю мовы («...пойшовши гуртом

годдзяў. Вось мы чытаем: «Початок и причина войны Хмельницкого есть едино от ляхов на православие гонение тогда бо оным не хотячи, чего не звыкли были, панщины робити, на службу замковую обернено, которых... в дворах грубу, то есть печи палити... и до инших неизносных дел приставлял...».

«Орда зась, збогатншыся ясыром значным того войска коронного, и гетманов обоих взявши, оставивши часть малую орды, в Крым повернули, отправажючи гетманов Потоцкого и Калиновского и незличную речь панов значных, на том погроме узятых. А Хмельницкий, скупивши войско, тянул з Украины к полским горо-

роках прасторах і ў розных краінах: «У іх летапісах — У. К.)...сабрани факты з гісторыі Расіі, Польшчы, Швецыі, Венгрыі, Малдавіі, Валахіі, Крыма, Турцыі». Аўтар, на жаль, забыў нагадаць пра Беларусь. Між тым у «Летапісе Самавідца», шмат разоў мы чытаем такія паведамленні: «Который просто ишол на Гомель и, там заставши жолнеров литовских немалую купу, Гомель осадил, под которым немалый час стоял, не могучи оных узяти». «И оттоль послал его царское величество под Витепско и Полоцко и тые города повыймали люди ратные его царского величества аж по самую границу

Калі прыдворны тэатр ствараўся ў Нясвіжы (стваральніцай якога ў 1746 годзе была Уршуля Радзівіл, драматург і перакладчыца Мальера), Радзівілы сканцэнтравалі ў сваіх руках незлічоныя эканамічныя рэсурсы. Яны валодалі ў другой палове XVIII ст. чатырма княствамі, 16 гарадамі, 583 вёскамі, 25 вайтоўствамі, мноствам графстваў і валасцей, мелі гадавы даход — 20 мільёнаў злотых.

Наогул эстэтыка музычнага тэатра эпохі барока вымагала маляўнічых дэкарацый, пышных вопратак, піратэхнічных эфектаў, складанай машынерыі. Такі тэатр патрабаваў вялізных грошай і мець яго мог не ўсякі феодал, для якога сцэнічныя відовішчы былі звычайна магутным сродкам «рэпрэзентацыі» ў вачах дробнай шляхты і буйных магнатаў.

Радзівілы мелі некалькі летніх і стацыянарных тэатраў у сваіх маёнтках, а ў самім Нясвіжы — тэатральную залу ў замку, летні тэатр у Альбе, тэатр на паветры «з баскетамі» каля возера ў парку «Кансаляцыя». У 1748 годзе мясцовы архітэктар К. Ждановіч перабудаваў манеж у вялікі «камедыхауз». Як сведчаць архіўныя звесткі, гэта было першае стацыянарнае тэатральнае памяшканне на тэрыторыі Беларусі, якое ўмяшчала некалькі соцен чалавек. Яно знаходзілася каля «Рыцарскай школы» і адным бокам выходзіла на нясвіжскі рынак. Тэатр меў 12 вокнаў і 2 ярусныя ложаў. У партэры глядачы стаялі. У яго аздабленні прымалі ўдзел мастакі Гескі, Скжыцкі, Мікалаеўскі (магчыма, яны

мелі дачыненне і да стварэння дэкарацый, як і бельскі мастак Тышкевіч). Ва ўсякім разе тэатр быў гатовы 14 ліпеня 1748 года. Князь «Рыбанька» ў сваім дзённіку («Дыярыушы»), які знаходзіцца ў ЦДДА БССР, адзначае наступнае: «...быў у новападрахтанай зале для камедыі, якая ўпершыню для пробы была ілюмінавана».

Дарэчы, танцавальныя ўстаўкі ўваходзілі ў канву трагедыі і камедыі У. Радзівіла. Яе першая аматарская пастаноўка — «Дасціпнае каханне» (13 чэрвеня 1746 г.) па жанры — тыповая камедыя-пастараль з танцамі. Сярод выканаўцаў быў танцамайстар Шрэтар, прыгонныя спевакі і музыканты замкавай капелы (апошнія выконвалі ролі шматлікіх «сатыраў»). Можна меркаваць, што з 1747 года, пасля адкрыцця нясвіжскага кадраўнага корпуса — «Рыцарскай акадэміі», у танцавальных інтэрмедых удзельнічаюць яе выхаванцы — «элевы». Іх рыхтаваў не толькі Я. П. Фрычынскі, які быў арганізатарам і выканаўцам у тэатры, а яшчэ і спецыяльны танцамайстар. Паступова танцавальныя нумеры становяцца больш складанымі і часам іх паказы (напрыклад, гісторыя антычнага Парыса, якая ішла пад назвай «Каханне — зацікаўлены суддзя», створаная У. Радзівіл у 1747 годзе, «Смешныя манерніцы» Мальера, якія ішлі ў 1749 годзе пад назвай «Убачанае не мінае») мелі ў канцы п'есы самастойныя невялікія балетныя кампазіцыі.

Для падрыхтоўкі балетных нумароў у Нясвіж у 1750 годзе быў запрошаны французскі танцамайстар Любе Мацье. Шматлікія архіўныя дакументы, якія знаходзяцца ў ЦДДА БССР, гавораць, што нясвіжскі тэатр становіцца на прафесійную аснову ў 1753—1761 гадах. У гэты час там працуюць італьянскія спевакі і прыгонныя танцоўшчыкі князя.

З'яўляецца на нясвіжскай сцэне і новая драматургія. Так, 19 сакавіка 1756 года М. К. Радзівіл адзначае ў дзённіку: «...Мая жонка і дзеці сыгралі трагедыю Іосіфа Патрыярха. Напісаў яе... Станіслаў Мыцельскі». 6 студзеня 1757 года ён запісаў наступнае: «...Гэта трагедыя Вальтэра «Заіра» перакладзена на польскую мову ў вершах панам Салегам... Трагедыю сыгралі ў яго прысутнасці ўпершыню ў Нясвіжы». Адна з першых нясвіжскіх сцэна прыняла на свае падмошкі і гістарычныя трагедыі В. Жавускага «Жулкеўскі» — «з цудоўнымі балетамі» (26.1.1761 г.) і «Уладзіслаў пад Варнай» (31.1.1761 г.). У арыгінале выконваліся «Жорж Дандэн» і «Маскарыль» Мальера. Часцей за ўсё ішлі балеты, музыку для іх пісалі кампазітары нясвіжскай капелы.

Пасля таго, як 22 красавіка 1758 года князь «Рыбанька» адзначае ў сваім дзённіку: «Упершыню танцаваў француз Дзюпрэ, новы балетмайстар, — балеты становяцца важным кампанентам тэатральнага паказаў. З 1759 па 1761 год былі паказаны 23 балетныя спектаклі, без уліку танцавальных уставак у камедыях і выступленняў з танцамі на балах. Да прыезду Л. М. Дзюпрэ і А. Пуціні харэаграфічнае мастацтва Нясвіжа накіроўвалася балетмайстрам чэхам Наватным, якога князь запрасіў у 1751 годзе, ды яго дзейнасць, мусіць, не далава жаданых вынікаў. Прынцыпова мяняецца характар балетнага мастацтва з прыездам Л. М. Дзюпрэ. І не толькі таму, што на сцэне з яго прыходам з'явіўся танцор, які вызначаўся грацыёзнасцю і пластычнасцю рухаў, але і таму, што ўпершыню закладаецца балетная школа для прыгонных пад кіраўніцтвам аднаго з

заснавальнікаў заходнеўрапейскага мужчынскага класічнага танца. У кантракце, заключаным з ім на тры гады 3 сакавіка 1759 года, яго абавязкам было запісана не толькі вучыць танцам прыдворных, а яшчэ «...таксама вучыць васьмярых дзяцей і маладых людзей для балета ў тэатры». Праз год з ім заключаецца новае, спецыяльнае пагадненне, у якім дэталёва абгаворваецца рэжым яго выхавання, іх стол і г. д., каб выключыць, відаць, любыя злоўжыванні з боку іх выхавальца.

Заняткі Дзюпрэ з прыгоннымі «балетнікамі» далі плён. Ва ўсякім разе, іх выступленне спадабалася: у «Дыярыушы» ад 9 снежня 1759 года з'явіўся радок — «...ўпершыню хлопчыкі і дзяўчынкі выконвалі балет, добра ў іх атрымалася». Пасля пераводу слуцкага балета з А. Пуціні ў Нясвіж з'яўляецца магчымаць ставіць сюжэтныя балеты: у тэатры сфарміраваліся для гэтага неабходныя магчымасці, з'явілася вялікая група прафесійных выканаўцаў і шэраг таленавітых балетмайстраў. Цяпер вельмі часта ўпамінаюць «балеты Пуціні»; сам харэограф атрымлівае ў 1761 годзе ў якасці падаарунка за пастаноўкі 1000 злотых. Апошнія звесткі пра яго адносяцца да 1771 года.

Пасля таго, як пакінуў Нясвіж у 1760 годзе Л. М. Дзюпрэ, у тэатры ў 1762 годзе з'яўляецца новы балетмайстар Якуб Аліўе, французскі «мэтр танцаў», якому была пакладзена вялікая плата — 300 дукатаў штогод, асобнае памяшканне, два кані, карэта. Пра канкрэтную яго дзейнасць звестак не збераглося, бо дзве падзеі на час перапынення бурлівае тэатральнае жыццё Нясвіжа — смерць М. К. Радзівіла і ад'езд у эміграцыю новага ардыната нясвіжскага — К. С. Радзівіла («пане Каханку») пасля бітваў з генеральнай канфедэрацыяй літоўскай.

У 1777 годзе пасля вяртання князя зноў адкрываецца прыдворны тэатр, аднаўляецца балетная школа. Арганізацыя яе, на пачатку, ускладаецца на прыгоннага балетмайстра, былога танцора са слуцкай трупы Антонія Лойку, а потым на балетмайстра Гаэтана Петынеці, які працаваў да Нясвіжа ў прыдворным тэатры А. Тызенгаўза ў Гродне. У 1780 годзе А. Лойка пасылаецца князем «за мяжу», каб закупіць ноты для балетаў і азнаёміцца з характарам харэагра-

КАЛІ Ж ПАМЁР МЯЛЕЦІЙ СМАТРЫЦКІ?

Імя Мялеція Сматрыцкага вядома не толькі як аўтара «Граматыкі...», якую Ламаносаў назваў «вратамі свайго ўчэнства», але і як аднаго з выдатных пісьменнікаў-палемістаў першай паловы XVII стагоддзя. Савецкае літаратуразнаўства, узабагачанае марксісцка-ленінскай метадалогіяй, зварнула тэндэнцыйнасць, даць аб'ектыўную ацэнку творчасці М. Сматрыцкага. Праўда, як нам здаецца, часам не заўсёды апраўдана пераглядаецца фактычны матэрыял. Так здарылася і з агульнапрызнанай датай смерці пісьменніка-палеміста. Калі больш як за трыста год у даследаваннях гаварылася, што М. Сматрыцкі памёр у 1633 годзе, то, пачынаючы з 1966 года, а больш канкрэтна, з манаграфіі Е. Пракошынай «Мелетый Смотрицкий», у беларускім літаратуразнаўстве агульнапрынятай датай стаў 1630 год. Аб гэтым сведчаць і артыкулы ў БелСЭ і «Літаратурнай энцыклапедыі», і раздзелы, прысвечаныя М. Сматрыцкаму ў «Гісторыі Беларускай дакастрычніцкай літаратуры» (т. I, Мінск, 1968), і ў «Істории белорусской доктябрьской литературы» (Мінск, 1977).

Чым гэта тлумачыцца? На першы погляд, знойдзены, у нейкім сэнсе, сенсацыйны архіўны матэрыял. Е. Пракошына піша: «...Нарадзіўся ў м. Смотрич на Падоллі ў 1572 г. Біяграфія ўказвае на розныя гады з 1577 па 1579, не спасылаючыся пры гэтым ні на якія сведчанні. Між тым ёсць паведамленне Іерафея ў «Записке о Дерманском монастыре», якое вымушае перагледзець даты жыцця Мялеція Сматрыцкага. Іерафей прыводзіць надпіс на партрэце Сматрыцкага: «М. Сматрыцкі, архімандрыт Дзерманскі памёр у 1630 годзе, у 58 год ад свайго нараджэння». Адсюль вынікае, што годам нараджэння Сматрыцкага трэба лічыць 1572. Гэтае меркаванне пацвярджаецца фактамі яго жыцця і дзейнасці». Таксама ёсць спасылка, што рукапіс знаходзіцца ў філіяле ЦДГА г. Львова, Фонд 201, Вопіс 48, Справа 3039, Ліст 10 зв. Акрамя таго, у манаграфіі ў розных месцах цытуецца праца Якоба Сушы «Савел і Павел...» (Рым, 1666), у якой ёсць пэўнае ўказанне, што М. Сматрыцкі памёр 27 снежня 1633 года. Узнікае пытанне, чаму аўтар не верыць сучасніку М. Сматрыцкага—Я. Сушы (нар. у Мінску ў 1610 г.—памёр 4.III.1687), вядомаму доктару тэалогіі, які выкладаў тэалогію і філасофію ў многіх гарадах Беларусі, у тым ліку і ў Мінску. Больш таго, гаворачы, што папярэдняе даследчыкі «не спасылаюцца ні на якія сведчанні», Е. Прако-

туючы «Летапіс Самавіда» да друку. У канцы слоў яны прпускалі не толькі «ъ», але і «ь», у тым ліку і пасля дзеясловаў: ходит (ь), даруют (ь) мают (ь), стоит (ь). Апраўдаецца гэта наступным чынам: «У розных тагачасных, як і ў сучасных, гаворках украінскай мовы падобныя словы вымаўляліся мякка або цвёрда — у залежнасці ад месца нараджэння таго, хто гаварыў. Таму даўняе традыцыя ўжывання «ъ» і «ь» парушалася і напісанне гэтых графем не адрознівалася».

Акрамя таго, літара «ъ» (яшчэ заменена курсіўным «і» (такім чынам, напрыклад, замест Бѣлая Русь атрымалася Білая Русь); ётавае «і» (й) перадаецца праз сучаснае і (своімі — сваймі). Гэтых і іншых змен не было ў першым выданні тэксту.

Знаёмства з «Летапісам Самавіда» яшчэ раз пацвярджае тую думку, што рэзка размяжоўваць старую беларускую і украінскую літаратуры няма патрэбы і падставы. Маюць рацыю украінскія даследчыкі, калі яны ў курсе гісторыі свайго літаратуры не абходзяць творчасці Францыска Скарыны, Лаўрэнція і Сцяпана Зізіаніяў, Мялеція Сматрыцкага, Сімяона Полацкага; характарызуюць такія помнікі як «Прамова Мялешкі», «Літоўскія летапісы» і інш. Але з такой жа падставой у гісторыі беларускай літаратуры павінен разглядацца і «Летапіс Самавіда», прасякнутае жыватворчай ідэяй адзінства ўсходнеславянскіх народаў. Наспеў час і перавыдаць яго, паклаўшы ў аснову рукапісы і першую публікацыю. І гэтым самым зрабіць яго даступным беларускаму чытачу.

Уладзімір КАЗБЯРУК.

шына зводзіць на нішто шматгадовыя здабыткі літаратуразнаўства, у тым ліку і багаты фактычным матэрыялам праца Каяло-віча, Елянскага, Голубева і інш.

Давялося яшчэ раз пераправярыць архіўны матэрыял. Спасылка на вопіс і справу — недакладная. Пры дапамозе супрацоўнікаў архіва знаходзім, што сапраўды ёсць «Книга Дерманского монастыря...» ў Ф. 201, воп. 4 «б», с. 3093.

Уважліва чытаем «Книгу...» Аказваецца, там ёсць запісы, хто і калі быў настацелем манастыра: «...1627, Мялеций Сматрыцки, архіепіскап Полацкі (с. 8 зв.) ...памёр у 1630 годзе, у 58 год ад свайго нараджэння (с. 10 зв.)». Чытаем далей: «...1634, Іаан Дубовіч, архімандрыт Дзерманскі, вучоны і пісьменнік, падобны папярэдняму... (с. 10 зв.)».

Зноў узнікае пытанне, чаму такі багаты ў той час манастыр заставаўся без настацеля амаль чатыры гады? Шукаем звесткі пра Іаана Дубовіча. Пашанцавала. У ф. 129, воп. I, с. 1272 ёсць ліст-копія уніяцкаму мітрапаліту Іосіфу Ружанскаму Ганны Хадкевіч, дзе гаворыцца, што 5 лютага 1634 года яна зрабіла запіс і прыклала свой подпіс і пячатку, рэкамендуючы Іаана Дубовіча на пасаду настацеля Дзерманскага манастыра.

Далейшыя пошукі прывялі ў Навуковую бібліятэку АН УССР імя В. Стэфаніка. У рукапісным адзеле ф. 3, с. № 378 у «Каталогу ордэна Базыліянаў...» на стар. 256 гаворыцца, што 11 жніўня 1633 года М. Сматрыцкі захварэў на селязёнку і перад смерцю 8 лістапада ў тым жа годзе выказаў жаданне, каб Ганна Астрожская (Хадкевіч), жонка ваяводы віленскага, была апякункай манастыра, таксама паведамляецца і аб тым, што 14 снежня ён быў памазаны і ў хуткім часе памёр. У дадзенай справе, як дарчы і ў многіх іншых сведчаннях, ёсць звестка аб тым, што на пахаванні меў слова езуіт Альберт Кастыцкі (Карціцый). Неўзабаве гэтае «слова» выйшла ў Вільні 29 студзеня 1634 года. (Экземпляр знаходзіцца ў Цэнтральнай бібліятэцы АН Літ. ССР).

Акрамя таго, у ЦДГА УССР знаходзіцца і іншыя дакументы, якія даказваюць неправамернасць перагляду даты смерці М. Сматрыцкага. У ф. 201, воп. 4 «б», с. 2907 захоўваюцца копіі лістоў і нататак Кіеўскага мітрапаліта Ружанскага Іосіфа, якія захоўваюцца ў архіве кангрэгацыі па распаўсюджванні і прапагандзе рэлігіі. Так, на стар. 133 знаходзіцца ліст Ружанскага ў Рым ад 12 лютага 1634 года, дзе ўпершыню гаворыцца аб смерці Сматрыцкага (у больш ранніх лістах 1628—1633 такіх звестак няма), больш таго, на стар. 207 ёсць ліст да Сматрыцкага ад 7 чэрвеня 1631 года. Значыць, калі ён памёр у 1630 годзе, то такога ліста не магло б быць. Фонд 201, воп. 4 «б», с. 2913 захоўвае «Лісты кіеўскага мітрапаліта Ружанскага Іосіфа» (машынапісныя копіі). У адным з лістоў (с. 101) знаходзіцца звестка аб тым, што М. Сматрыцкі хворы і праводзіць свой час у малітвах і чытанні кніг. Ліст датаваны 5 ліпеня 1632 года.

Прыведзеныя вышэй архіўныя дадзеныя пераканаўча сведчаць аб тым, што М. Сматрыцкі памёр не ў 1630 годзе, а 27 снежня 1633 года.

Уладзімір КАРОТКІ,
аспірант Інстытута літаратуры
імя Янкі Купалы АН БССР.

«Каханне — зацікаўлены суддзя»
У. Радзівіл у Нясвіжскім тэатры. З гра-
вюры М. Жуноўскага.

фіі і рэпертуарам тэатраў Вены, Рыма і Венецыі. Пасля вяртання ў Нясвіж А. Лойка піша ў свайго справаздачы «пана Каханку»: «...Я прыгледзеўся к тэатрам і балетам, ад мэтра атрымаў інфармацыю, музыку для балетаў купіў». Фрагмент гэтай справаздачы апублікавала польская даследчыца К. Вяржбіцкая. У далейшым яго імя і імя Г. Петынеці сустракаюцца ў архіўных матэрыялах ЦДГА БССР, пачынаючы з 1780 г. Нехта П. Шульц, які павінен быў займацца матэрыяльным забеспячэннем спектакляў, ужо 9 сакавіка 1780 года паведамляе князю пра стварэнне касцюмаў да чатырох балетаў, што рабіліся па ўказаннях Г. Петынеці краўцом Марошкам. Самае галоўнае, ён піша: «...першы балет «Русыко» мы падрыхтавалі. Касцюмы гатовыя, здароўе дзяцей добрае. Іх магчымасці вам знаёмы. Пасля вашага ад'езду мы падрыхтавалі «Турэцкі балет». Тут гаворка ідзе, відаць, пра новы набор прыгонных дзяцей у нясвіжскую школу, якіх за два гады падрыхтавалі да балетаў.

У лісце ад 12 жніўня 1780 года той жа П. Шульц пісаў, што ўсе дзе-

ці «...здоровы. Карыстаючыся выпадкам, паведамляю, што не хапае нам шнуркоў, некаторых матэрыялаў: рогу, шоўку і інш. У замку ёсць адна толькі кітайка, з якой не можна быць пашыта ўбранне. Патрэбен шоўк для аддзелкі; папера для малюнкаў будзе ўзята з выкарыстанай на ўроках». Мабыць, абавязкі П. Шульца былі больш шырокімі, чым клопаты аб школе. 19 студзеня 1781 г. Г. Петынеці скардзіцца князю: П. Шульц адносіцца нядбайна да яго патрабаванняў, перашкаджае ў працы з тэатрам. Магчыма, што вясной балет быў для рэпетыцый пераведзены ў Слуцк, бо некалькі пасланцаў Петынеці з рознымі просьбамі прыходзяць адтуль. Хто ж новы з'явіўся ў складзе нясвіжскага балета ў гэты перыяд? Адпаведна спісу за 1787 год, гэта прыгонныя: Багданавічуна, Багушэвіч, Вяжбіцкі, Верашчыніскі, Віктаровіч, Вольская, Глябуўна, Зданкевіч, Зубавічуўна, Казлоўская, М. Кучковіч, Лайкуўна (дачка А. Лойкі), Ласюўна, А. Надольская, Пётравічуўна, Свянтэцкі, Свянтэцкая, Ф. Туроўскі. Паводле матэрыялаў «Радзівілаўскага архіву» ў ЦДГА БССР, ў 1791 годзе ў балетнай групе таксама працавалі: Ф. Ружанскі, Пятровіч, Дзямідовіч, Дашкевічуўна, Г. Баранавічуўна і А. Баханавічуўна. Сярод «танцамайстраў» успамінаецца нехта К. Крашчынскі, а сярод персаналя абслугі — негрыцянка Тэафіла, «пакаёўка балетніц», загадчык «скарбу балетніцкага» Ян Саплакевіч, а таксама «наглядчыца пры балетце» Пётрыш. Сярод іншаземцаў-салістаў балета ўпамінаецца толькі француз Ф. Карпіе. Такім чынам, балетная труппа налічвала больш за 30 чалавек і па свайго колькасці набліжалася да буйнейшых труп Заходняй Еўропы і Расіі XVIII стагоддзя.

Найбольш актыўна тэатр працаваў у 1784 годзе: рыхтаваліся да сустрэчы Станіслава-Аўгуста Панятоўскага, які па дарозе на сейм рашыў наведаць

Нясвіж. Запрошаны на работу італьянскі балетмайстар Ф. Каселі піша лібрэта да новага балета «Арфей у пекле» («Арфей у Эўрыдыка»), у пастаноўцы якога разам з ім удзельнічаюць Г. Петынеці і А. Лойка.

Каралю Станіславу-Аўгусту быў паказаны таксама «Пігмаліён», харэаграфію да якога стварылі Г. Петынеці і А. Лойка. Наколькі цікавай была другая кампазіцыя, невядома, але балет спадабаўся. Наконт асноўнага стваральніка балета «Арфей у пекле» — Каселі — замкавы падскарбій дакладваў князю: «...Вельмі шкада, што міласцівы пан не выгнаў Каселі за яго неащчаднасць, бо ён рыхтаваў балет не з дапамогай ног, а дзякуючы раскошным убранням і дэкарацыям. У час прысутнасці Усвятлейшага гасудара... балет асерамаціў нясвіжскі тэатр. За перыяд свайго службы Каселі, наогул, падрыхтаваў не больш чатырох балетаў». Дакладная фінансіста, раз'юшанага прэтэнзіямі Каселі, даволі аб'ектыўна паказвае адну рысу пастановак на нясвіжскай сцэне — гэта надзвычайная пышнасць афармлення, якое каштавала вялізным грошай.

Пасля смерці ў 1790 годзе князя-морта («пана Каханку») дзейнасць нясвіжскай сцэны фактычна спынілася. Малалетні нашчадак князь Дамінік, які атрымаў пустую казну, разлічваецца з салістамі оперы, а ў 1791 годзе ён расфарміраваў балет: адаслаў трупы ў Слуцк, дзе з касы мясцовай эканоміі загадаў аддаць 15 танцоўшчыкам і балерынам шматгадовыя запазычаныя, ды і то не поўнасцю. Пачынаецца агонія трупы. Малалетніх танцораў кідаюць на волю лёсу, шэраг з іх рассылаюць па вёсках. Аднаму толькі А. Лойку выплацілі пенсію поўнасцю і дазволілі быць на радзіме — у Слуцку.

Так закончылася гісторыя прыгоннага балета Нясвіжа, які сыграў прыкметную ролю ў гісторыі харэаграфічнага мастацтва Беларусі, аднаго з цікавых прафесійных калектываў музычнага тэатра XVIII стагоддзя.

Гурый БАРЫШАУ.

ЯЛАТАЎ ВІКТАР ІВАНАВІЧ

1 верасня гэтага года на 58-м годзе жыцця пасля сцяглай хваробы памёр загадчык сэнтра музычнага мастацтва Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, доктар мастацтвазнаўства Віктар Іванавіч Ялатаў. Пайшоў з жыцця вядомы вучоны, які сваімі даследаваннямі ў галіне тэарэтычнай музычнай фалькларыстыкі ўнёс значны ўклад ў савецкае музыказнаўства. Серыя яго манаграфій, а таксама раздзелы ў комплексных работах па беларускай народнай творчасці раскрываюць асноватворныя музычныя заканамернасці і эстэтычную каштоўнасць песеннага мастацтва беларускага народа, вызначаюць новыя перспектывы параўналага вывучэння музычнага фальклору ўсходніх славян. Цэнтральнае месца сярод гэтых работ належыць яго своеасаблівай тэарэтычнай трылогіі, прысвечанай ладавым, рытмічным і меладыйным асновам беларускай народнай музыкі.

Віктар Іванавіч Ялатаў нарадзіўся 10 жніўня 1923 г. у г. Баку ў сям'і служачага. У гады Вялікай Айчыннай вайны знаходзіўся ў радах дзеючай арміі. У Беларусі пачаў працаваць з 1955 г. пасля заканчэння Азербайджанскай дзяржаўнай кансерваторыі імя Узеіра Гаджыбекава. У 1958 г. В. І. Ялатаў закончыў аспірантуру пры Акадэміі навук БССР; у 1959 г. ім была абаронена кандыдацкая, а ў 1978 г. — доктарская дысертацыя.

З 1963 г. В. І. Ялатаў узначальваў сектар музычнага мастацтва ІМЭФ АН БССР, сумяшчаючы навукова-даследчыцкую работу з педагогічнай і музычна-грамадскай дзейнасцю ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага і Беларускай тэатральнай аб'яднанні.

Светлая памяць пра Віктара Іванавіча Ялатава, прынцыповага вучонага, добрага, чулага чалавек, назаўсёды захавецца ў сэрцах усіх, хто ведаў яго і працаваў разам з ім.

Група таварышаў.

3 ЖЫЦЦЯ СЛАВУТЫХ

«ПАН БАГУШЭВІЧ ВАС СЛУХАЕ!»

Францішак Багушэвіч, як вядома, быў не толькі паэт, але славуці адвакат. Пра яго адвакацкую практыку ведалі далёка за межамі Віленшчыны. Вызначаўся Багушэвіч, апрача усёго іншага, між сваімі калегамі і яшчэ тым, што любіў апранацца ў сцялянскія строі.

Аднаго разу да Багушэвіча ў Кушлянны прыехаў здалёк якісьці нетутэйшы панок па нейкай судовай справе. Падышоў ён да Багушэвічавай хаты — бачыць чалавеча з раскідзайстай барадой у грубай суконнай ся-

лянскай світцы і пытаецца ў яго, дзе ён можа убачыць пана Багушэвіча.

Чалавек у світцы кітра прыжмураным вокам кінуў на залётнага госця і адказаў:

— Зараз я яго паклічу!

Праз некалькі хвілін на парозе з'явіўся той самы прысідзісты чалавек з вялікай раскідзайстай барадой, але ўжо ў чорным адвакацкім франку і наўмысна, урачыста апавяляючы:

— Калі ласка, пан Багушэвіч вас слухае!

Запісаў у. СОДАЛЬ.

Уладзімір КАШУБА

ВЫРАТАВАЛЬНІК

Я прагульваўся берагам рэчкі, як раптам пачуў адчайны крык.

— Ратуйце, тану!

У вадзе, размахваючы рукамі, боўтаўся нейкі чалавек. На процілеглым беразе стаяла купка людзей, якія штосці крычалі. «Малаці нагамі! Глыбей нырай!» — разабраў я.

Знайшліся мне героі! Няма таго, каб памагчы чалавеку! Парады конны здатны даваць... Чалавек раптам так залемантаваў, што я зразумеў — жыццё яму засталася лічаныя секунды. Не распранаючыся, я кінуўся ў вадку. Мігам я аказаўся ля чалавеча і, ўхапіўшы яго за валасы, паплыў да берага.

Чалавек, адчайна супраціўляўся. Аднак я трымаў яго мёртвай хваткай.

Вываліў я чалавеча на бе-

раг і, цяжка дыхаючы, сеў побач з ім.

— Не ведаю, — нашлаючы і адплываючыся, пачаў уратаваны. — Не ведаю...

Але я абыякава махнуў рукой:

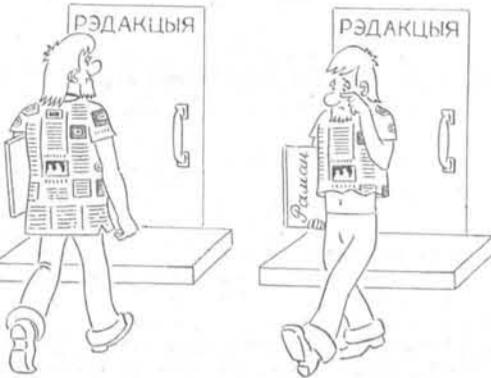
— Не трэба дзякаваць! На майм месцы так паступіў бы... — Не ведаю, ёлуп, біць цябе зараз ці крыху пачакаць! — зараў раптам чалавек.

Пралупі вочы: бачыш, на тым беразе кіназдымачная група? Здымаецца эпізод, у якім галоўны герой тоне. А ты прыперся са сваім ратаваннем! Цяпер мне яшчэ паўгадзіны мерзнуць давядзецца...

І, згорбіўшыся, чалавек зноў лалез у халодную вадку...

Пераклаў з украінскай А. ДЗІК.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Адрэдагавалі.

— 3 рыбы магу прапанаваць толькі гэта... Малюнкi М. ФРАЛОВА.

Вы чулі калі-небудзь, як летняю раніцаю спяваюць канарэйкі? Паслухайце! Як чуеш іх, сэрца пачынае заміраць. Якая гэта цудоўная хвіліна, якое цудоўнае жыццё!...

У такіх раніцы мне вельмі добра пішацца. Ды і не пісаць нельга. І канарэйкі спяваюць, і душа спявае... І не толькі ад вясновага настрою.

Каб вы бачылі, яе, нашу Аллуціну, Алю, Алечку! Тут у мяне і слоў не хапае. Наогул, хто піша, той не ўмее добра гаварыць. Ну, а што да Аллуціны, то яна чуд. Што там Неферціці! Старадаўняй прыгажуні далёка да нашае Алечкі. За адну яе ўсмешку можна, як той

не той Машук, навальніца, колькі б ён пражыў і напісаў! — кажу я.

— Пры чым тут Машук? Вялікага паэта знароч забілі, — прырэчыць Аллуціна.

Так і размова пачнецца. А потым я ўспомніў і пра Наталі Ганчарову, а потым і Грыбаедава, і яго жонку Ніну, а потым...

Гаворку ў такім духу я конны дзень вяду, вядома, у перапынках між работай. І чым далей — болей.

Аднойчы прыйшоў я раней на работу. Гляджу, на стале ў яе сшытак лжыцы. Адгарнуў — Алін почырк. І што вы думаеце: мае некаторыя думкі яна запісвае.

сла пераставіў да яе бліжэй. Дачыталі. Села яна за машынку тое-сёе паправіць, а я яшчэ бліжэй падсунуўся і ціхенька гавару, толькі губамі, здаецца, варушу, як у Чэхаве напісана:

— Я люблю вас, Аля... І бачу: яна гэтак і друкуе па службовым бланку: «Я люблю вас, Аля». А я яе за стан прыабняў і на самае вуха:

— Жыццё без цябе не магу. Ідзі за мяне замуж.

Яна пакінула друкаваць, прытулілася да мяне... і адказала: — Добра, Фёдар Міхайлавіч! Мяне тут як тонам працвала. Не валодаю сабою, не памятаю, абдымаю, цалую яе, у губы, у шыю, і ўсё паўтараю: «Ідзі за мяне замуж...»

А яна мяне абіла за шыю

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

казаў, мільён аддаць!

Калі я прыходжу на работу, яна мне ўсміхаецца, адказвае на прывітанне. Усё ж я яе начальнік, сівізна на сIRONЯХ, ветэран, лічы...

Пачынаецца працоўны дзень. Спаноўна, з адчуваннем гонару і значэння я гляджу на сваіх супрацоўнікаў і супрацоўніц, у тым ліку і на Алю, і голасам, якому нават і адважыцца нельга запырчыць, даю загады і распараджэнні.

Нас пляць чалавек у адным пакое. Тры жанчыны і два мужчыны. Мужчыну год толькі да пенсіі, ён даслужае і ўвесь час маўчыць. Стол Аллуціны на супраць майго. Не падумаць, што я яе знароч насупраць сябе пасадзіў. Не. Якіраз месца тут пуставала.

Робота ў нас звычайная — кнігалюбы мы. За многа гадоў у нас зрудыцца — канца няма. Космас, адны загадкі і бясконцасць. Пра каго вы? Пра Льва Талстога, Бальзака, По, Жорж Санд? Можна. Вялікая рэч мець справы з кнігамі. Толькі тое, чаго наслухаешся, дай бог здароўе ўпам'яць, бо дзе надта часу возьмеш, каб самому чытаць... Можна ўзяць, колькі я наслухаўся.

І быццам між іншым, самому сабе, а кіну пытанне, каб і Аллуціна чула. Думае, круціць мазгамі. Часам прытворыцца, што не пачуе, але назаўтра аднака... Сядзіць, мабыць, у бібліятэцы вечарам. Часам я і сам на свае пытанні адказваю.

— Калі нарадзіўся Аляксандр Сяргеевіч Пушкін?

— У 1799.

— А Лермантаў на пятнаццаць гадоў маладзейшы... Каб

Фелікс КАЗЛОЎСКІ

Яна хутка асвоілася са мною, не чырванее ўжо. Ужо бачу, і радуецца, як я прыйду. А калі гавару, што на нараду ісці трэба, то быццам нейкі цень па твары ў яе прабяжыць. Я ўсміхаюся, цікава мне, а што далей будзе? І я ёй тут пра Паліну Віардо і пра Тургенева...

А Аля з мяне, гляджу, ужо і воч не зводзіць.

Нашы супрацоўнікі пасміхавцца пачалі. Я ім: каханню любі ўзрост падуладны, чытаю з паэта, вядома. А сам усё пасміхаюся. Гляджу на Алю — як ты далей?

Я ўжо ёй і цукерачкі, і кветкі, жыўяя вядома, цукеркі — шакаладным.

— Аля быццам і адмаўляецца, але бачу, што рада. Зірне — як багіня. Суенкі штодня мяняць пачала.

Есць у нас такая Сінічка, якая любіць усё, што «не гэтан», да ведама начальства даводзіць. Яна да мяне — і салодзенька пачынае:

— Фёдар Міхайлавіч! Нельга так. У вас жонка, дзеці...

Мусіць, зайздрасць яе бярэ.

— Зайздросна, — кажу. — Што вы крывіцеся, як таракан праглынулі.

Тараканам гэтым і адагнаў яе ад сябе.

Ну, думаю, пара мне і з Аллуцінаю пагаварыць. Лірык я, кнігалюб, шырокая душа. Не адразу, вядома, пакрысе пачаў. То ў тэатр запрашу, то ў кіно. Згаджаецца, ідзе. За руку возьму — не вырывае, маўчыць.

Затрымаў я яе неяк пасля работ матэрыял чытаць. Падаў ёй арыгінал:

— Чытайце, а я буду сачыць. Яна чытаць пачала, а я крэ-

румамі, і гэтак гораца, шэптам зноў: «Я згодная, Фёдар Міхайлавіч». Ну, пасля гэтага мяне заналаціла, як ад трапічнае ліхаманкі, адчуваю, шчана адна пачала перасмыкацца. А яна: «Вы ж самі гаварылі, што Чарлі Чаплін... яму шасцьдзесят было... А Дастаеўскі...»

Куды мне да Дастаеўскага? У мяне і жонка, і дачка ўжо студэнтка. Час не той. Тут табе і мясцом, і сход, і па адной лініі, і па другой!... Але я як заведзены: ні адарвацца, ні спыніцца не магу: «Ідзі за мяне замуж!»

— Добра, добра, Фёдар Міхайлавіч! — і дзвочы пацалункаў у губы.

Ад яго мяне і страшыла гэтан, што я аж на метры два ад Алечкі адляцеў...

Тады Аля на мяне спалохана глянула, павяла сваімі разумнымі раскосымі вочкамі, шклянку з вадой падае. Ці да вады тут. Рукі трымаць. Адмовіўся. Аллуціна паставіла шклянку на месца, гэтак грацыёзна гайдуналася на абцасіках і спакойна, ласкава да мяне:

— Вы ж, вядома, жартавалі, Фёдар Міхайлавіч? І я жартавала.

І гэтак хораша і невінавата на мяне глядзіць.

Праз дзён колькі яна перайшла на іншую работу...

Лірык я. Кнігалюб. Толькі вось цяпер канарэйкі раніцаю не спяваюць... Праўда, калі сонца ўзыдзе, галасы іх, як і раней, чуваць. Ды хіба ж гэта спевы? Вераб'інае пачыркванне ўперамжжы з сінічым свістам, не болей...

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 АТ 02433

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела грамадска-палітычнага жыцця — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела ірытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-21-53, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі, пісем і масавай работы — 33-22-04, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, нарэктарскай — 32-20-64.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН, Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Юлія ЧУРКО.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.